

L'empremta de Josep Giner en l'obra de Joan Coromines

Emili Casanova
Universitat de València / AVL

L'aportació lingüística de Joan Coromines a la filologia valenciana, catalana, castellana, hispànica i romànica ha estat la més important, en quantitat i qualitat, de tots els temps; en especial la continguda en els seus *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i *Onomasticon Cataloniae*. En tots tres el valencià està molt present, però especialment en el DECat i l'OnCat: la documentació escrita i oral, l'antiga i moderna, és tan ampla i les anàlisis etimològiques sobre les formes valencianes tan novedoses que estes dos obres constituïxen, amb el DCVB, el fonament de la filologia valenciana; la primera, destinada al lèxic i a la gramàtica històrica; la segona, a l'onomàstica.

Un estudi dels materials usats en estes obres ens mostra tres fonts:

- a) les obres lexicogràfiques anteriors a Coromines, especialment el Diccionari Fabra de 1932, el DCVB i els diccionaris anteriors, com els de Ros, Escrig, Martí Gadea.¹
- b) els materials de l'arplega oral i directa feta personalment per Coromines de vocables i topònims, arran de les seues enquestes per a l'OnCat, que el va fer visitar pràcticament tot l'antic Regne de València, així com tota la bibliografia anterior a l'obra, documental i d'estudi: fixeuvos que són més de 4000 mots valencians els que cita en el DECat (Casanova 2007).
- c) la informació oral enviada per amics i col·laboradors de tot el territori lingüístic, especialment del valencià.

Diu Coromines en la introducció al DECat:

Amics que conec a fons i sé que han observat, molt i críticament, el parlar de certes comarques llunyanes, m'han informat sovint per escrit, contestant cartes meves, o trametent-me llistes d'informes. Mereixen en aquest sentit una menció especial alguns d'ells i cap tant com Josep Giner i March (aquest tant explícit i variat, tan exemplificat i tan divers localment que sovint en lloc de posar el nom sencer, em limito a acompanyar-la amb les inicials JGM).

I afig:

[...] amb dades lexicals copiosíssimes, de la rodalia de la capital valenciana i d'Albaida sobretot, però també d'altres poblacions escampades en la zona Alcoi-Marina-Ribera. És autor d'informes inèdits sobre el valencià de la capital, centre i sud del país, de lèxic mariner de l'Escala i altres de l'aragonés d'Ansó; comentaris de c. 1955 a les addicions que EV [Enric Valor] feu al Dic Fabra c. 1950).

¹ Podríem afegir més cartes entre els dos perquè es veja clarament la complicitat, amistat i aprecí que es tenien. Només com a mostra en transcriuré quatre. Vegeu l'Annex.

Informacions que es repetixen en la toponímia, com Coromines reconeix posant-lo com a col·laborador seu de l'Onomasticon Cataloniae, una vegada que no el va poder posar com a col·laborador del DECat, com era la seua intenció en un primer moment.²

En carta privada de 1954, diu Coromines a Giner:

Encara que no li he escrit sobre la valuosa documentació que em va enviar fa dos anys sobre el dicc., estigui segur que no sols la guardo curiosament sinó que l'he estudiada repetidament i amb el més gran interès. Tot això es tindrà i s'està tenint en compte en gran manera. Naturalment que vosté no tenia raó en tot ni de bon tros, i estic segur que vosté seria l'últim de sorprendre-se'n. Però aixó sí, estigui segur que tinc molt en compte tot el que vosté em va escriure.

A través de l'obra corominiana i de la correspondència de Giner amb Coromines, pretenc presentar ara i ací l'empremta de Giner en l'obra del Mestre.

1. Relació entre Coromines i Giner

Josep Giner sempre volgué ser filòleg. Per això, havent aconseguit plaça d'oficial de telègrafs a Terrassa el 1931, demanà a correu seguit el trasllat a Barcelona per a estudiar Filologia Romànica a la universitat, on tingué com a professors Pompeu Fabra i Joan Coromines, almenys des del curs 1934-35, amb els qui va establir una estreta relació que durà tota la vida. Giner destacava entre els seus companys pels seus coneixements de llengua –penseu que el 1931 ja havia escrit *La conjugació dels verbs en valencià* i en 1933 ja remeté a l'IEC una *Contribució a la revisió ortogràfica del Diccionari Fabra*, preocupació per millorar el Fabra que li va durar tota la vida³ i perquè era l'únic estudiant valencià, parlant de la varietat menys coneguda i que, per tant, podia ser una bona font d'informació per a les tasques dels professors que a l'època desconeixien molt el valencià. L'any 1934, a més de publicar el seu article *Sinònims dins de la nostra llengua*, començà a donar materials i informacions a Coromines. Este, el 1935, proposa a l'IEC que siga invitat a formar part de la ponència per a l'establiment de la toponímia dels municipis valencians, juntament amb Nicolau Primitiu i Sanchis Guarner, i a participar en la miscel·lània d'homenatge a Pompeu Fabra, que no fou publicada fins el 1943 a Buenos Aires.

La guerra tallà esta prometedora relació, i fins el 20 d'abril de 1947, retornat Giner a València i ja curat de les ferides de guerra que li costaren la cama, no tornaren a posar-se en contacte, quan Giner escriu a Coromines:

Mi inolvidable profesor: Con verdadera emoción le dirijo estas letras para enviarle mis saludos y patentizarle mi recuerdo entrañable. Por sus familiares he sabido su nueva dirección y poco de sus trabajos científicos. Pero su recuerdo es imborrable para quien le aprecia y le estima ¡Cuántas ganas de verle entre nosotros! No tendría suficiente espacio para decirle tantas cosas como sería mi deseo... He terminado mi licenciatura. He hecho algunas conclusiones en las investigaciones del románico primitivo que queda perfectamente, a mi juicio, resuelta la cuestión, bastante interesante. Aquí en Valencia hay pocos libros de lingüística románica. Me dicen que prepara Vd un diccionario etimológico de la

² Vegeu el meu "Josep Giner, col·laborador de Joan Coromines i interlocutor d'altres filòlegs" (2010), en Casanova, E. *Josep Giner, precursor de la Romanística valenciana*, p. 133-258. Coromines durant la meua estada a sa casa em parlava molt bé del "pobre Giner".

³ Vegeu l'obra de Giner en Ferrando i Cortés; i la vida, en A. Ferrando, "La trajectòria biogràfica i intel·lectual de Josep Giner i Marco (1912-1996)", en Casanova (2010, 15-50). I també una mostra dels mots que enviava a Coromines-Fabra, en Ferrando, "La proposta de Josep Giner de modificar algunes entrades del Diccionari Fabra (1949); una mostra de la seua col·laboració amb Sanchis Guarner".

lengua española. No dudo que nadie más que Vd puede hacer esa obra con seguridad y valor científico.

Coromines li contesta el 2 de setembre del mateix any des de Xicago:

Estimat Giner:

Quina sorpresa més agradable la seva carta! Cregui que vaig fruit de debò llegint-la. Faci-ho sovint, que estic segur que ho farà si s'imagina un poc fins a quin punt m'interessen i fan vibrar cordes molt fondes les coses que em conta.

La sorpresa va ésser un poc menys gran, perquè algunes setmanes abans havia rebut el simpàtic i interessant llibret faller (Pensat i Fet), que vaig devorar d'un cap a l'altre sense perdre'n un mot. Alguns han après a Amèrica a adonar-se de la perfecta germania que ens identifica amb les coses valencianes; vostè sap molt bé que jo no sóc d'aquests, perquè en terres d'Europa havia sempre tingut ben viu i arrelat aquest sentiment; en sadollar-me de folklore del Túria, sentia la mateixa avinguda de dolces llàgrimes que sembla que em vulgui pujar als ulls quan m'envien fotografies dels turons del Maresme o dels Pirineus, com fan de tant en tant alguns amics per complaure'm.

I la seva carta em va trobar ja en comunicació espiritual amb vostè. Escrigui'm sovint, tal com parlen els fallers o en paraules manllevades si ho considera necessari, però de tota manera doni'm notícies seves. Així, doncs, ha acabat la llicenciatura. Que n'estic content: em sembla recordar un dia a la Plaça Nova o pel carrer dels Arcs en què li aconsellava de començar-la. Veig que ha hagut de "refer" la seva salut, cosa que indicaria que no sempre ha estat perfecta; voldria esperar que les falles no hagin estat considerables, i que les hagi eliminades totalment. És ben trist que hi hagi estudis de lingüística fins a Múrcia, i a València no; esperem que es repari aquesta injustícia, i s'obrin nous camps a les seves activitats d'estudis, també en els Instituts. Insisteixi en el llatí clàssic, que és d'interès vital per a nosaltres romanistes, i no descuri el francès i l'italià, que poden obrir-li (sobretot el llatí i el francès) les portes de l'ensenyament oficial superior, camí lògic per a gent de la seva capacitat.

Em plau vivament el que em conta de les seves recerques de romànic primitiu. Es tracta del romànic mossàrab del País Valencià, si ho entenc bé? No sé si és viva encara la paraula *almadroc* (salsa feta amb alls, oli, formatge i altres ingredients, tot ben picolat), que és certament una romanalla del mossàrab valencià, i és continuació del llatí *moretum* encreuat amb un mot àrab. Ha sentit en alguna banda (cap al Xúquer i cap a Alcoi) la forma *angilaga* o *angelaga*, en lloc d'*argelaga* (*argi-*)? Vaig escriure al mestre nacional i al rector de Tàrbena (Marina), demanant-los si encara és viva la frase *guanyar les ambixeres* ('arribar primer a la porta de l'església el dia de divendres sant'), típica d'aquell poble, i el que significa i com es pronuncia exactament; ja fa prop de dos mesos que vaig enviar les cartes, però encara confio tenir resposta, perquè es tracta d'una consulta delicada, relativa a un mot usat pels vells i d'ús estrictament local d'aquella vila.

Però, tot redactant el meu diccionari, tinc un diàleg diari amb vostè, gràcies als abundosos materials lexicogràfics que em va deixar de terres valencianes (també alguns de l'Escala i de l'Alt Aragó), i que tinc perfectament conservats i ordenats alfabèticament dintre del meu cedulari general. En el diccionari, el seu

nom surt citat sovint, d'acord amb el costum que sempre he tingut de citar la font de totes les meves informacions. Si mai li lleu d'anar a Tàrbena o a la Vall de Gallinera, estudiï el curiós dialecte d'allà (també la vall de Laguar). També a la Serra d'Espadà deu haver-hi un nucli interessant (pobles de Xinquer, Eslida i algun altre a l'Oest d'Onda; potser confonc algun dels noms en parlar de memòria). Sobretot era curiós el parlar de la zona Bellmunt de Mesquí – Aiguaviva, que vostè havia encetat una vegada i que s'hauria d'estudiar a fons.⁴ Més enllà de la ratlla lingüística hi ha dos parlars curiosíssims: el d'Énguera, amb la conservació de les sibilants sonores i de la *v* (s'hauria de repetir allí l'enquesta sobre la pronúncia de paraules que vacil·laven en castellà antic *-aldeba* o *aldeva*, *arroba* o *arrova*, *abispa* o *avispa*– tal com va fer l'Aurelio Espinosa, amb el seu llibre *Arcaísmos Dialectales*, que vostè deu conèixer, a la zona de Càceres); i el més curiós de tots és el parlar de Fanzara, en el partit de Viver, dialecte aragonès tan aberrant com els de l'Alt Aragó.⁵

P.S.: És viu a València *passar o girar una visura* 'inspeccionar, examinar'? Solament coneixia fins ací *visurar* (ho diuen també?), però trobo aquella frase en un document fidedigne.

Giner li contesta a correu seguit el 26 de novembre:

Estimat i inoblidable Mestre:

Amb veritable joia i emoció vaig rebre la seva del 2/9/47. Cada vegada que la llegeixo em sembla tenir una conversa amb vostè. Quantes coses li diria! M'ha recordat sovint la seva persona i les seves ensenyances. Per molt que vostè s'imagini, no arribarà a pensar com el record seu és contínuament en mi, com hi penso a cada pas i com enyoro el seu mestratge cada cop. Per això espere d'ara endavant escriure-li sovint i anar contant-li coses. /.../ m'incline cada vegada més a l'estudi com a única diversió i plaer possible, però mentrestant em cal el sou i passe les nits a l'oficina molt sovint; fora d'això estudie, escric, corregeixo els altres i sempre llig llibres de lingüística –la meva dèria i vici– per bé que hi ha molt repoc a adquirir i a preus inaccessibles.

Sobre el català he recollit lèxic valencià. Estudie el *Suplement* de Moll i les etimologies (dolentes molt sovint) del *Pal-las*, *Diccionari il·lustrat de la llengua catalana* d'E. Vallés⁶ aparegut fa poc. Estudie el *Dictionnaire étymologique français* de Clédat, que he comprat. Al meu darrer viatge a Barcelona he sabut que hom prepara una edició del *Fabra*. Prepare:

- Algunes (mínimes) modificacions ortogràfiques a introduir al Diccionari Fabra (...)⁷

⁴ Després ho va estudiar Sanchis. I ho va acabar de fer Rafel.

⁵ Ho va estudiar Joseph Gulsoy. I també Gulsoy enllestix a hores d'ara el *Vocabulari del parlar d'Enguera i de la Canal de Navarrés*.

⁶ Precisament va idear una edició valenciana del *Pal-las*, el diccionari més popular de l'època amb la finalitat d'introduir els materials valencians arrellegats absents del *Fabra*. Com no es va fer, va aprofitar eixos materials per al nou *Diccionari de la Rima* de 1955, fet en col·laboració amb Ferrer Pastor.

⁷ Vejau "Una obreta inèdita de Manuel Sanchis Guarner de 1949: Una llista de variants valencianes al Diccionari Fabra de 1932" de 1996, i també "Sanchis Guarner i la construcció de la filologia catalana" de 2012.

- Estic fent una revisió total de tot el diccionari en coses d'aqueix caient i prenent nota de totes les discrepàncies del valencià a fi de catalogar-les.

- També un estudi de les acepcions de certs mots al *diccionari Fabra* en relació amb el valencià. Una llista dels mots dialectals continguts al *Fabra* que es podrien suprimir per diversos motius (innecessaris, repetits en forma millor, etc.). Id. de mots valencians dignes de figurar al *Fabra*. Arreplega acurada, tria dels mots, ús, significats i ús literari amb exemples. Sovint surten molts dubtes: *farum* sempre havia cregut que era *fera* > *ferum* (Fabra) > *farum* (valencià), però veig que Moll (*Suplement*) dóna *farum* (valencià) com a bo.

- Dins de poc sortirà a l'almanac de *Las Provincias* un article: "Introducción a la toponímia valenciana", tot està inspirat en una lliçó de vostè sobre toponímia.

Pense prosseguir la replega i sistematitzar: cercaré col·laboradors a l'Arxiu perquè repleguen formes antigues de tota mena als documents. La part més necessària seria la publicació (dels llibres municipals d'amillament) dels noms de les partides rurals de cada terme. El Cens estadístic que publica el Instituto Geográfico y Estadístico és interessant per contenir tots els nuclis de població, però en molts pobles estan castellanitzats els noms, segons he comprovat en alguns casos, malgrat dir que es consignarien tal com es pronuncien en cada regió. Com tota investigació lingüística catalana és sospitosa d'ésser mal mirat, m'he nominat estudiós de filologia espanyola, segons Menéndez Pidal especialitzat en toponímia valenciana: en tal sentit Nicolau P. ha creat la secció de toponímia al Centre de Cultura Valenciana del que sóc col·laborador, i la toponímia és la principal finalitat pública a què em dedique.

- Els dialectes que cita els tinc presents, però he experimentat enormes dificultats de comunicacions, no té idea, i fins he sortit per dos dies i he tornat a l'endemà sense passar de mitjan camí: els enllaços són difícils i els diumenges precisament no circulen els autoòmnibus per restricció de gasolina, i no he pogut arribar a Fanzara. D'Énguera li remetré un petit vocabulari. He pensat en col·laboradors. He trobat a Pego Carmel Giner que té diversos encàrrecs. Em cita com a conegut *madróc*, salsa semblant: crec que és el mot. Li he dit que li escriga a vostè. És persona entusiasta, treballadora, però sap poc d'escriure en català, per bé que té un bon sentit del pegolà. Respecte a *angelaga*, és la forma corrent a Alcoi.

- Per la nota bibliogràfica del DCEC m'assabento del títol del "*Diccionari etimològic i complementari català*" que prepara. Crec que cal mesurar ben bé allò que més ens convé. Un diccionari etimològic català com el DCEC no és tot allò que ens convé. En primer lloc, cal veure ben clar una cosa: el DCEC només el compraran i llegiran els especialitzats i sols una reduïda part del *vulgus* (que en aquest cas el *vulgus* seran només alguns escriptors i acadèmics). En canvi, el DECat. el compraran, llegiran i *utilitzaran*:

1. Els romanistes estrangers i castellans,
2. els "observadors" castellans...,
3. *tots* els especialistes catalans,

4. una gran massa de públic català de tota mena: escriptors, gramàtics, mestres o professors de català, catalanistes, simples lectors de la nostra llengua, estudiants de català, etc., és a dir, un públic francament “popular”. Ha de ser un llibre per a “utilitzar-lo”. Per això el títol de “complementari” em sembla tan encertat que puc menys de dir-li la meua satisfacció.

Naturalment que no sé com entendrà vostè això de “complementari” i per això vull dir-li el que jo desitjaria que fos:

1. Com que la part de les etimologies del DCVB és insegura i conté errors, el seu DECat. hauria de ser com el complement del DCVB en la part d’etimologies, de manera que després de consultat qualsevol article del DCVB, pogués hom estudiar l’etimologia al DECat.

2. Com que el DCVB no és normatiu i mescla els mots i accepcions antics, dialectals i literaris, el DECat. hauria de destriar bé aquestes qüestions, potser amb un tipus de lletra diferent per als mots antics no utilitzables actualment, un altre tipus per als mots dialectals que presenten formes no admissibles en la llengua literària (ex. mall. *aubà*, val. *cagarnera*, cat. or. *goix* i la gran quantitat de formes enregistrades al DCVB que només són que deformacions o corrupcions dialectals, etc.) i posar en tipus normals tots els mots i accepcions acceptables en la llengua literària.

3. Com que la futura edició del *Fabra* segurament trigarà a fer-se (suposo que la 2a edició haurà estat nombrosa), convindria fer del DECat. el complement del *Fabra*, com a base del futur diccionari normatiu de l’Institut, amb la qual cosa el DECat. també farà paper com a “diccionari normatiu literari” i li caldrà tenir bones definicions per a l’ús de la llengua literària, amb exemples abundosos a l’estil del *Fabra* a fi d’ensenyar l’ús literari de molts mots. Caldria fer el treball d’assenyalar quines accepcions, usos i mots s’han d’incorporar al *Fabra*.

4. En qüestions de pronunciació el DECat. hauria d’intentar, sempre que siga possible, donar indicacions *útils i pràctiques* sobre certes qüestions d’ortoèpia, a fi de poder-lo utilitzar com a diccionari normatiu, sense que això siga cap obstacle perquè hom enregistre després totes les dades fonètiques científicament. Tota la documentació fonètica dels dialectes, totes les variants i vacil·lacions, etc. etc., però fer-ho de manera que el *DECat.* tinga també una utilitat pràctica, normativa, literària, per a ús de professors i mestres de català, d’escriptors i poetes, etc.

5. Convindria posar-hi tota la part històrica dels mots d’origen català passats a altres llengües, com, quan i amb quins resultats. Això no és pròpiament història catalana, però convé que el lector català i estranger estiga ben sabedor de coses que ens interessin com a catalanistes, per exemple, saber bé quines paraules castellanes són degudes a la nostra llengua, les franceses, etc. I, quan s’escaiga, no solament dels mots, ans també els fets culturals que s’hi mesclen.

6. No cal dir-li que convé fer veure sempre tots els fets de la unitat nacional de les nostres terres. En aquest aspecte, les coses a tenir en compte són inegotables. Només a via d’exemple li assenyalaré un fet: l’atracció irresistible d’escriptors d’una regió a usar mots d’una altra, i així Bayarri, que en altres temps era un poc anticatalanista i antinormista (ara ja ha canviat molt, fins em comprà un *Pal·las* i escriu amb ortografia de l’Institut) usava, amb preferència,

certs mots del català oriental no usuals a València i que fàcilment els hauria pogut substituir per uns altres: *aixecar*, *mestressa*, *recaença*, *tardor*, etc. i això ho feia tot afirmant que ell no usava “paraules catalanes” com els altres escriptors valencians que qualificava de “catalanistes”. Espigolant en les seues obres, em sobtà com era de falsa la seua afirmació, producte d’un verbalisme i posició polèmica totalment fictici, desmentit pels fets de les seues obres en vers. Per això caldria distingir bé els mots regionals literaris que no han arribat a introduir-se en la parla vulgar d’altres regions, i alguns d’ells en la llengua escrita, d’aquells altres totalment esdevinguts generals a totes les regions en la llengua escrita, tipus *tardor*, *aixecar*, que sense ser valencians per excel·lència es poden documentar abundantment en quasi tots els qui escriuen valencià, àdhuc llibrets de falla i teatre... I això passarà per l’estil en mots mallorquins documentables en escriptors del Principat i a la viceversa, potser mots regionals del català occidental i tortosí o valencià documentables en escriptors catalans orientals. Aquesta documentació literària de mots no generals en escriptors de regions distintes, també interessa.

Estem davant d’un programa de vida filològica de Giner que intentarà complir a pesar de la seua situació personal.

El contacte ja no es perdé mai encara que a partir de 1962 decaigué per la malaltia de Giner i el treball inesgotable i a contrarellotge de Coromines. El 1971 encara el Mestre el proposà per a entrar a treballar en la RAE en carta adreçada a Lapesa, on treballa amb molt de profit –redactà més de 22.000 fitxes per al Diccionió Histórico Español. Coromines el va visitar l’any 1985 i Giner el 1989. És remarcable com, en esta visita feta amb Josep Antoni Moia Peñarroja, Coromines feu esperar a Giner dos dies a Pineda en un hotel perquè només podia rebre’l dilluns, el seu dia de descans, perquè primer que tot era l’OnCat. Giner ho comprengué perfectament.

L’apreci que sentia Coromines per Giner es veu ben reflectit en l’escrit que adreçà a Antoni Ferrando quan aquest li comunica la mort de Giner:

12 de desembre de 1996

En la mort del meu Josep Giner i Marco:

Que era un gran cor, no ho negaran ni els seus detractors. Però hi ha d’altres aspectes que encara és més gran: patriota incomparable i apassionat. Ell no va aigualir mai la seva convicció que València és una Catalunya elevada al sùmmum. Apassionat només? Valent, coratjosíssim! Res de prudència en coses sagrades! Així tingui mils i mils de seguidors.

Qui com jo té tanta raó de plorar-lo, a qui ha ajudat tant, d’abans i després que una flaca meitat del seu cos li fou arrabassada en moments heroics?

I l’estima de Giner per Coromines en el fet que mai no va voler escriure cap nota de crítica a cap aspecte de Coromines. Sempre ens deia “quan muiga Coromines jo publicaré els comentaris i crítiques a algunes etimologies que ell va publicar sense fer-me cas o de noves”. I es morí abans. La mateixa idea tenia respecte a Fabra. Així davant de les innombrables crítiques i suggeriments per a millorar el diccionari Fabra que des de la visió valenciana enviava a Coromines al moment de la preparació de la segona edició del Diccionari Fabra l’any 1954 –notes que estudiem en la introducció al llibre *L’aportació de Ferrer Pastor a la lexicografia catalana*, en premsa–, Coromines li diu que no li envie tantes coses i que les publique al seu nom. Giner, seriós, li contesta:

Vostè em ve a dir que no li doni res, que ho publiqui. ¿Què vol, que publiqui jo coses contra el Fabra? No vull! No és que no em dóna la gana, és simplement que no vull. Fabra fou mestre meu i jo no diré públicament res de crítica contra un mestre meu. Prengui'n nota si volen i si no, jo ja he dit el que volia dir...

2. Quina és en concret l'aportació de Giner a les obres magnes de Coromines

2.1. Giner en els primers treballs de Coromines

Un buidatge a l'arxiu Coromines ens fa veure que tota la documentació oferida a Coromines d'abans de 1947 està intercalada dins del gran cedulari del mestre, sense que s'hi pugui trobar els materials originals de Giner sense molta dificultat, i per tant la font per a analitzar-la han estat les obres de Coromines. La posterior a esta data, si no tota, almenys una gran part, l'he poguda consultar amb els fulls originals de Giner enviats al Mestre en forma de correspondència, conservats en la Fundació Pere Coromines, que fan un total de 800 pàgines, entre fitxes lèxiques, cartes i informes tècnics –agraisc a la Fundació el permís per a reproduir estos materials. Vejam-ne les aportacions principals amb diversos exemples, però abans observem l'actitud i manera de treballar de Giner, que diu a Coromines:

ADVERTIMENT SOBRE LES MEUES NOTES

A) Separi bé el que és informació (procuro ser el més objectiu i exacte possible, prenc precaucions a no equivocar-me en les coses informatives, així i tot si hi ha errors són contra la meua voluntat, jo puc equivocar-me fins en recollir malament les dades o tenir jo mateix idees falses de certs mots del meu parlar, però que consti que pose molta cura en l'exactitud informativa) del que és construccions etimològiques meues: aquestes no pretenen pas ser etimologies construïdes sinó suggestives perquè vostè les elabori en el cas d'estar ben enfocades o vistes.

B) El mateix dic de les correccions que li faç (per exemple *redrojo*): no tinc temps d'elaborar-les, inclús quan em semblen evidents les meues correccions, són només a títol de suggerència, vostè les ha de verificar.

C) Les meues notes no es poden llegir ràpidament: no són materials elaborats, no tindria temps d'ordenar-los, de pensar com ordenar-los i concentrar-los, són materials en brut, de primera mà i cal posar-los en net.

Pensem que la majoria de vegades les redactava en l'oficina de Telègrafs en horari nocturn, triat per ell per a tindre més temps per a treballar la llengua.

2.2. Giner en el DCEC (1954-1957)

Encara que ja en la introducció Coromines esmenta la col·laboració de Giner, sembla que el gros del material li arriba després de tindre redactada l'obra perquè és en el volum 4, en l'apèndix, on cita a bondó la col·laboració de Giner. Per exemple, en *abarca, acera, adrede, aguinaldo, alacrán, albricias, alcoba, alfarrazar, almendra, alondra, amainar, anguila, arañar, áspero, barrilla, bizco, blanco, borracho, borla, bravo, broza, cabezo, cadarzo, camarón, campo, capullo, carnicol, caspa, cosquillas, crisol, curiana, chirona, chocho, chorizo, encaramar, escayola, fleje, gafa, gallofa, gazapo, guisante, horchata, joyo, lago, palmera, pijota, reventar, ribete*. Per exemple:⁸

⁸ Més exemples, en Casanova (2010, 148-156).

Aina ‘de prisa’ I, 89^a, nota 2: “También val. *tan aïna, més aina* ‘tan, más fácilmente’ [...] pero como el vocablo es ajeno a los demás dialectos catalanes (observa Giner i March que *aïna* es hoy ajeno por lo menos a la zona central del reino de Valencia), y en esta lengua G^{e.i} suele conservarse (*fagina, fregir*), deberá ser préstamo castellano, a no ser que venga del mozárabe local.

Coromines, com diu en una carta de 1953 a Batista i Roca (Ferrer & Pujades, 104), considera esta obra com una primera edició del DECat: “Em dol haver hagut de dedicar al castellà una part tan gran de la meua vida, encara que el llibre és ple de qüestions de llengua catalana i encara penso pendre una revenja catalanista en el pròleg”.

2.3. Giner en el DCECH (1980-1991)

On i quan té informació de Giner, Coromines refà els articles del DCEC, i afig com a font el “Extracto del Vocabulari complet de l’Inventari de la Reina Maria, amb notes lexicogràfiques i etimològiques, compost per Josep Giner”, que no he pogut trobar en casa de Coromines però que, per les paraules *centells i cortapisa*, revela la qualitat de l’estudi etimològic que va enviar a Coromines (Casanova 2010, 137-148). Diu, a més, el Mestre en l’entrada *majo*: “Agradezco estos y otros informes sobre esta palabra a don J. Giner i March, a quien debo varios datos y aun ideas introducidas en la nueva edición de este artículo” (DCECH: Majo, III, 779a: nota 1).

Té tanta informació de Giner i del català que es pot dir que és com una primera edició del futur DECat. Per exemple, *áspero*, I, 382a, nota 1:

Don J. Giner i March ha procedido a una encuesta que le agradezco, con varios comerciantes del mercado de Valencia y con otros del Rincón de Ademuz (Torrebaja), del Villar del Arzobispo y de Domeño. La forma ampliamente predominante, si no unánime, es en esta región *espedriega* (salvo *pedriega* en Domeño): es manzana grande (o mediana) y achatada (de forma comparable a la de un tomate valenciano), de pulpa muy dura y jugosa, de piel lustrosa y resistente (la mejor para la exportación), de color amarillo, tirando a rojizo (sobre todo en los lados), de gusto dulce suave, ni ácida (como la miguela y la reineta) ni harinosa (como la serena), y aunque uno de sus sujetos la califica de “agridulce” otros disienten y de todos modos es diferente de la *poma de l’agredolç*, que merece verbalmente este adjetivo y es la más valenciana (Ribera y Bocairante) [...]. Es evidente que así Giner como sus informantes piensan en un derivado de *piedra* (por ser de carne dura) pero no se comprendería entonces ni la falta de *d* en la variante antigua ni la forma de la derivación.

Carnicol, I, 880b:

Giner y March, después de interrogar a muchos valencianos y proceder a una encuesta en el matadero de la ciudad, me comunica que *carnicol* no es hoy palabra viva ni conocida en Valencia [...]. Sospecha Giner que esta callejuela se llamara así por sus muchos rincones (*corns, cornalons*), y que la taba recibiera este nombre en valenciano por la consistencia córnea de la pezuña del animal; apoya su opinión en la voz *cornicons*, que como diminutivo de *corn* ‘cuerno musical’ figura en unas coplas de Valero Fuster [...]. No hay duda de que esto es posible en teoría, pero el no haber testimonios ciertos de que *carnicol* ‘taba’ o ‘pezuña’ se haya empleado jamás en Valencia ni Cataluña me deja escéptico ante esta interpretación [...]. Si acierta Giner en su explicación del nombre de la calle (lo cual no parece nada improbable), éste no tiene relación alguna con el nombre de la taba.

Horchata, III,392b:

Me dice J. Giner que sus datos (ignoro de qué procedencia) indican también que en Valencia no se “generalizó” hasta el siglo XVIII.

Transcriuré ací uns quants informes i notes que li envià Giner a partir de la lectura del DCEC.

NOTES AL DCEC.

- *ALZAR*. Nota 1.

L'exemple de l'Alfarache mostra que *alçar* “desar” significaria primer *guardar* (vegi l'accepció 12 del DCVB i dels diccionaris valencians car és molt típica del valencià). En efecte, en valencià a més de *desar* (com són els exemples del DCVB: *alça la roba*, etc.) també hi ha tal accepció. Vegi uns exemples d'ús valencià: “Vinga, que vaig a parar taula, que anem a dinar, alça tots eixos llibres” (ací és *desar*). “Si et donen alguna propina alça-te-la, no la deixes”, “No em dones ara l'encenedor, alça-te'l i ja me'l donaràs quan tinga les mans netes”, “Era una criada que s'alçava tot lo que trobava en les habitacions”, “Ací té els diners que m'han sobrat, jo no m'alce res”, “Eixes pomes que li he deixat en la taula són per a vostè, alce-les abans que les veja N.”, “No et deixes la roba damunt el llit, en les cadires, etc. alça-la en l'armari”. “No trobe la capsa de mistos, tan ben alçada que la tinc i ara no la trobe”, “Xiquet, no jugues en els diners, alça-te'ls; tot lo que li donen s'ho alça”.

- *CANELA*. L'article *canela* m'ha convençut (com tots, no trobo cap etimologia falsa, i ausades que els miro tots els pèls, a veure si li trobo alguna d'equivocada...). Tractant de veure si puc oposar-li objeccions a alguna, se m'ocorre en aquesta: si el català *canyella*, *canella*, italià *cannella* són etimològics, no veig ara cap obstacle a considerar també regularment fonètics l'occità *canela* (Levy) i àdhuc el portuguès *canela*. ¿No podria ser el francès *cannelle* d'origen occità també? És més lògic que el francès vinga de l'occità que no pas de l'italià i en tal cas el castellà seria millor fer-lo venir de l'occità que del francès. És clar que jo ignoro les qüestions de cronologia. Però una cosa em sembla evident: el català *canyella*, *canella* és autòcton, no ve pas de l'italià, ni de l'occità ni del castellà, etc. doncs si en català és autòcton, ¿perquè l'occità *canela*, forma regular, no ho és? ¿és que no està documentada d'antic o hi ha algun obstacle que jo ara no veig? El francès evidentment és un manlleu ¿perquè suposar-lo manllevat directament de l'italià i no pas de l'occità com seria més lògic? Per altra banda l'antiguitat del castellà *canela* correspon a l'època dels occitanismes millor que dels francesismes (vegi al *Diccionari Rima* els articles en *-isme*: *galicismo*, *francesisme* i *occitanisme*, atenció!). Ací es veu ben clar una cosa que ja li vaig dir a Moll: “un diccionari etimològic (del futur) és en gran part un diccionari d'història de la cultura, de les coses i dels mots” i ací caldria saber la història de la *canyella*, qüestió per a un *Diccionari etimològic* a l'estil dels futurs...

-*SOBRE EL CULTIU DE LA XUFA*.

He llegit en un full d'un diari que la famosa orxata de xufes no aparegué a València fins el s. XVIII. El cultiu d'aquesta planta a Espanya segurament és tot de producció valenciana, però cal dir que tota la producció valenciana es fa en una sola localitat: Alboraià (potser també els termes veïns, no ho sé cert però ho sospite). Quasi tot el

terme d'Alboraia es dediquen a fer la producció de xufes i pot citar-se aquesta localitat (a les afores de València, a l'altre costat del riu, a la final del carrer d'Alboraia, que enfronta amb el pont de la Trinitat, vegi el plànol de València) com el centre productor únic de la xufa a Espanya: jo no he vist cultiu d'aquesta planta enlloc més. Aquest cultiu requereix molta aigua, camps ben regats, i això que Alboraia no és problema (crec que és la sèquia de Mestalla), i ben abonats, humitat i bona temperatura i el terme d'Alboraia sembla que reuneix les condicions ideals. Hi ha també la qüestió del costum tradicional de fer un determinat cultiu, de saber bé els problemes del mercat, venda, comerç, car el cultiu tradicional ho té tot això resolt, de ben sabut. Si és cert la introducció tardana explicaria l'origen del mot *orxata* que sembla l'oc. *orjat* > francès *orgeat*.

2.4. Giner en el DECat (1980-2001)

Coromines esmenta també la gran aportació de Giner, per la informació continuada que li envia, com per exemple es pot veure en els mots *agafar*, *alacrà*, *aladroc*, *alba*, *albelló*, *albixeres*, *alcalde*, *alcavó*, *alcohol*, *alcova*, *rupar*, *tafulla*, *langardaix*, *canya*, *mig*, *rec*, *roda*, *sovar*, *arregussar*, *xericar*, *almadroc*, *arropir*, *haver*, *cap* (on parla de *japuta*), *escolopendra*, *galopar*, *jull*, *llac*, *manserga*, *mantell*, *merla*, *pintar*, *seure*, *sorra*, *tibar*, *trencar*, *xama*, *flocall*, fins a 400 citacions. Per exemple, proposant-li etimologies; com en *tàrrec* (VIII, 321):

Giner i March suggereix origen aràbic –idea raonable amb mots de tres consonants, i més documentats en les regions del Migjorn– en relació amb el nom del camí, *tariq*, en àrab.

Xe (IX, 486):

Acabo amb el que m'escrivia J. G. M.: “Em sembla onomatopeica: hi ha variants *xe*, *xi*, segons les comarques; xurro *txo*; potser està relacionada amb el mot *xic*, que crec encerta el DCEC quan el suposa d'origen onomatopeic. Car el *xe* només és usat adreçant-se a una persona masculina –a una dona no és propi [Nota 1: Insistia encara més en el to estrictament familiar, ocasionalment “vulgarot”]; i en el to molt familiar, que delata la seua equivalència originària de *xic*, i sempre en to de cridar-la; per això el seu ús en la llengua estricta només és possible de trobar-lo en el teatre; i rarament en alguns diàlegs, d'algunes narracions quan un crida un altre; o en certes frases anàlogues: *xe*, això no.”⁹

Aportant-li definicions o descripcions; com ara en *tendur* (VIII, 414), en el qual Giner confirma la dada del DCVB (4-V-1984), afegint la millor descripció i informació directa de les localitats on es coneix el mot i la cosa:

[...] és una taula rodona de quatre peus al peu de la qual es posa, entre les quatre potes, una post amb un forat redó, sobre el qual posen la copa, o siga el braser (ara alguns hi posen un calefactor elèctric) i sovint col·loquen sobre la taula una peça d'abric, que penja tot al voltant, sense tocar a terra –dita una falda– per tenir calentes les cames. Encara en fabriquen. És més propi de cases burgeses que no de pobres.

A *sonta* (VIII, 73) la primera informació segura la deu

[...] a una enquesta feta per J. Giner i March a la Font de la Figuera, sobre els mots del vocabulari de la vinya (setembre de 1957: Giner detalla: “*sónta* és la

⁹ Vegeu Casanova (2015).

farga, altre mot estrany per a mi. Me l'expliquen així: el most conté el suc dels raïms i part de la molla o carn del raïm (independentment de la brisa): aquest most és el líquid que s'obté després de premsada la brisa, el qual most després del bull de la fermentació s'ha d'assolar, i quan s'assola el vi, el solatge que es forma es diu *sonta*: d'un aspecte atxocolatat. La *sonta* després d'estreta, quan es buida la pipa o tonell, és asecada i es ven, formant el que en cast. es diu el *tártaro*; la *sonta* però, conté altres substàncies a més d'àcid tartàric; el most, en efecte, a més del suc del raïm conté una part de molla, esmicolada per la premsada i en suspensió en el líquid que ha de fermentar.¹⁰

2.5. Giner i el Diccionari Castellut

Una de les fonts més usada en esta obra és el *Diccionari Castellut*, que vaig estudiar l'any 1996 (Casanova 1996). Es tracta de les anotacions d'Enric Valor al Diccionari Fabra, fet per encàrrec de Giner quan Valor era alumne seu de Lo Rat Penat, l'any 1948, que Giner amb anotacions i afegitons seus va enviar a Coromines l'any 1958. Són 1019 paraules. Vejam-ne dos exemples de comentaris:

Llacorettes. Sobre *llacor* fa poc vaig demanar a Valor el sentit de *llacor* a Castalla per a l'article *llacor* del Dicc. Rima, i em donà aquesta definició que ell diu que és veritablement pròpia i més usada: “grau d'humitat d'una terra”. Diu que s'aplica també a les plantes, fruites i persones, però en accepcions que diu ell que són secundàries o figurades i insisteix molt que aqueixa és la pròpia. És la mateixa accs que porta el Martí Gadea –crec que en l'addenda final. En canvi a la Marina i Xaló la forma del mot és *llecó* i he recollit també el mot a Ontinyent i Bocairent. A la Ribera s'aplica més a les fruites especialment al meló “Ser un meló de bona llacor, no tenir llacor un meló, bona, mala llacor”. Posaré totes les acs recollides a l'article *llacor* del dicc Rima.

Roder ‘bandit’, espec del camp (Realment un roder no era un bandit, més aviat ‘fugitiu de la justícia –de la guàrdia civil– que rodava per les muntanyes’. De petit he sentit contar moltes històries i fetes de roders i fins encara n'hi havia. A la Ribera, els roders es llançaven a les muntanyes del Xúquer i vivien rodant per amagatalls, coves, cases i masies; eren proveïts d'amagat per parents i coneguts i mantenien a ratlla als civils; els roders només feien que escapar de la persecució de la justícia, però no exercien el bandidatge fora de les depredacions que necessitaven per a menjar, que generalment se'ls donava encara que per a evitar complicitats es deia després que se'ls robava).

En un altre escrit sense data li resumeix el treball:

Diferències del parlar de Castalla amb les formes del Diccionari Fabra, per E. Valor, nadiu i habitant de Castalla.

Darrere, enrere, bàlsem, embalsemar, racó, desarraconar, devallar, devallada, colp, polp, veixell (atuell, bóta), veixella, xarrar, tàpera, perpal, fenoll, visc, sancer, llogareç, són generals a tot el valencià. D'ara endavant les formes generals les marcarem +.

Rejola, deçent (= decent, amb s sonora), indesència, durello + (F. duralló), anuig,

¹⁰ En les obres de Coromines sempre apareix Giner. Vejau, per exemple, els meus “Joan Coromines i el lèxic català” de 1999 i “El lèxic de la Decadència en els estudis etimològics: El cas del DECat de Joan Coromines” de 2003.

anutjar, desanutjar (F. ennuig, etc., anuig, anutjar és molt estés; cf. Català ant.), borum (F. embalum), endíbia (F. endívia), esgrunar (F. engrunar), enllafarnar (F. enllefernar), enllaganyar-se (F. enlleganyar-se), revet (F. ribet), revetar (F. enribetar), atavanar (cf. F. entabanar), treginat (F. enteixinat), empomar + (F. entomar), inyor + (F. enyor), edro + (F. er), ariçó + (F. eriçò), crestellera (F. crestall), colombaire (F. colomer), cudol + (F. còdol), contrair, contraïres (contradir), borrelló + (F. borralló), brom (F. borm), bambolla + (F. bombolla), bascoll + (F. bescoll), bol·la (F. bola), barbellera + (F. barballera), vaqueta (F. baqueta), embelcar-se (F. balcar-se), basia (F. bacina), vaca (F. baca), serola (F. atxerola), arganell + (F. arguenell), atribular (F. atribolar), atorrullar (F. atorrollar), arropir (F. arrupir), arraconar + (F. arreconar), albeltir-se + (F. abaltir-se), albeltiment, embarrugat (F. anerrugat), barruga + (F. berruga), clotell (F. clatell), clevill + (F. clivell), cementiri +, carrís + (F. càrritx), querena (F. carena), canalobre (F. canelobre), canzell (F. cancell), butjaca (F. butxaca), aborrellonar (F. aborrallonar), esquadriñar + (F. escodriñar), escaravat (F. escarabat), escalpre m. (F. escarp f.), esgolar-se (F. escolar-se), escurçó + (F. escorçó), esguellar (F. esgallar), esguit, esguitar + (F. esquitxar), aspàrec (F. espàrec), falcija (F. falzia, ocell), falsia + (F. falzia, herba), fanecada (F. g), felisitar (amb s sonora), febra (F. febre), ferrater, -ia (F. ferreter, -ia), forum (F. ferum), flamerada + (F. flamarada), fleix (F. freixe), frontisa (F. frontissa), gallet + (F. galet), gall (F. gal), gàrquera (F. gàrgara), llibrell + (F. gibrell), guaix, guaixar + (F. goix, .ar), garsar + (F. guerxar), jàssina + (F. jàssera), juíns (F. juís), jolivert + (F. julivert), llarguerut + (F. llargarut), llaganya + (F. lleganya), llacorella (F. llicorella), llegó + (F. lligó), massisa (F. massissa), llumenària (F. lluminària), mustela (F. mostela), merescal (F. manescal), morgó (F. murgó), amorgonar, òbila + (F. òliba), boltó (la biga), reboltó (F. revoltó), rasina (F. resina), ravanissa + (F. ravenissa), puagre m. (F. puagra f.), pengerolla (F. penjarolla), passetger (F. passatger), perjuíns + (F. perjuís), zonzo (F. sonso), tarús (F. talús), tupar (F. topar), bolva (F. volva), sevina (F. savina i sivina), todó (F. tudó), tremuntana (F. tramuntana), estrela + (F. estrella), fallega (F. falleba).

albíxeres: Procesó de les albíxeres, del dissabte de glòria; comitiva que ix resant els passos des del convent i puja dalt del castell on està l'ermita a visitar la Mare de Déu a donar la nova de la resurrecció (Castalla).

2.6. Giner en l'*Onomasticon Cataloniae* (1989-1997)

Sabem que Giner va fer diverses enquestes per a l'OnCat, per exemple, les de Paterna, Silla, Massalfassar i València (Casanova 2008),¹¹ i que a més el va fornir d'informació documental i fonètica, com en:

Sanó, Beni (VII, 37):

En fi, Giner i March em reportava Benysano en un doc de 1393 (ACA, 2009, f.11), i dos cops Benjazano en un de 1403 (ib, 2316) identificant-los amb (a) Benissanó de Lliria (ni en dubto ni en respone).

¹¹ Vejam a més els meus “Les monografies toponímiques de Joan Coromines i l'*Onomasticon Cataloniae*: el cas de la Vall d'Albaida”, de 2002; “L'*Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines”, de 2003; “La presència della toponímia romanza nell'*Onomasticon Cataloniae* di Joan Coromines”, de 2012; i “La recepció de l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines en la Romània”, de 2014.

Cocentaina (III, 395):

Pron pop.: kosentáina 1935, Albaida, Alcoi, Xixona, etc. (J.G.M); és també com ho he oït sempre allí mateix i en totes les poblacions circumdants, durant les enquestes de 1962 i 1963, i abans i després.

Com a exemple de col·laboració transcriu un trosset de l'enquesta de Silla feta el 18 de maig de 1958:

Hem pujat la torre de l'Ajuntament puix el terme és tot pla. M'acompanya el tio Jesús Domènech Olmos, de 64 anys, que viu a Calvo Sotelo, 60. Viu tota la vida a Silla i ara és pescador.

Si es posem mirant el llevant d'esquerra a dreta, tenim l'Alter, el Mas, l'Alteró, el Ratxolar, la Canal, el Port, la Sinyoria, la Vega, la Camisola, partida de Silvestre, l'Albundor, totes estes partides són horta.

Mirant a l'esquerra (el nord) tenim partida d'Alliaga, de Bernat i la partida que diguem del Plater. Tot açò és també d'horta.

I ara passem a les marxals.

Tornarem a contar d'esquerra a dreta. Açò és només mirant el llevant pues es on están les marxals.

Tenim també l'Alter que va hasta l'Albufera i ralla els termes de Catarròtxa, Beniparrell i Albal.

Después ve la partida del Mill, la del Salvador i seguit la partida del Pòrt.

Tenim a continuació la Torreta Estreta i després la Torreta Ampla. I atra vòlta la partida de la Vega. El Barranquet. La partida de l'Ullal, on antes naixia prou aigua... Ara els motors s'heu xuplen tot!

Hi ha molts molts motors per a regar tota l'hòrta. I atres que putxa l'aigua alta de les séquies... (li faç repetir açò).

I poden llegir un dels informes toponímics més exhaustius que envià a Coromines, sobre Benetússer-Benatússer a Casanova 2008, 85-86, nota 2.

L'aportació va durar almenys fins a 1965 i va ser constant i de gran valor per al valencià, manera de parlar prou desconeguda a l'època, com hem dit. N'era tanta que Coromines pensava posar Giner com a coautor o col·laborador del DECat, cosa que no feu perquè, a partir d'un moment determinat, Giner deixà de treballar sistemàticament per manies persecutòries –com a compensació, i per manca d'un altre valencià fidel el posà després com a col·laborador de l'OnCat. Prova que era una tasca comuna, a més del que em va comunicar Coromines personalment, és la carta explicant-li les seues enquestes el 18 de juliol de 1963:

Sr Josep Giner i March

Estimat amic:

He donat per acabades almenys provisionalment (segurament serà definitiu) les meves enquestes toponímiques d'enguany. Ha estat un altre gran esforç i no sense fruit, car he recollit exhaustivament la toponímia viva de 144 municipis (dos d'ells ja visitats abans), fins a la línia (inclusivament Xeresa-Beniopa-Benirredrà-Benipeixcar-l'Almoina-Beniarjó-Beniflà-Ador-Castellonet-Llocnou-

Terrateig i des d'ací cap a l'oest seguint el límit Sud de les comarques d'Albaida i Ontinyent fins a la frontera lingüística (resta, però, per visitar Bocairent).

Al voltant de València ha restat per visitar un grup de municipis suburbans format per Alfafar, Benétusser, Bonrepòs i Mirambell, Burjassot, Foios, Godella, Llocnou de la Corona, Massanassa-Paiporta, Picanya, Rocafort, Sedaví i Tavernes Blanques. També Manises, però aquest em va dir vostè que ja hi havia fet l'enquesta.

Resten ara per prospectar un total de 138 ajuntaments valencians, però l'any vinent la mitjana de l'esforç que exigirà cada un d'ells serà més grossa que els d'enguany, puix que es tracta en general d'un territori més abrupte, més allunyat de València i Barcelona, i amb més poblets agregats. Em refio de la perspectiva d'acabar, i l'interés creixent d'una zona més muntanyosa, menys visitada i més diferent, em donarà un escreix d'empenta. Temo, però, que aquesta esperança no falli, sobretot si vosté no em dona Quart i ajuda fent l'enquesta de la capital i d'aquest grup de pobles entorn de València. Recordi que del terme de València tinc recollida la toponímia de l'Albufera i El Palmar (no el Saler ni Pinedo).

No cal dir com li ho agrairé. I des d'ara li pregaria que si té visitat algun altre poble a part de Manises m'ho faci saber, per evitar possibles duplicacions d'esforç.

És important i urgent que em doni a conèixer les despeses que ha fet, a fi que li pugui enviar els diners que dec per aquest concepte (més 100 ptes per dia d'enquesta).

Em dol fonament que l'oposició de la meua dona m'ha impedit de llogar la caseta de Xàbia, on tant m'hauria agradat (i hauria estat tan útil per a l'Onomasticon) de poder passar una bona temporada. L'abraça afectuosament el seu amic J. Coromines.

3. Informacions i opinions concretes de Giner actuant com a corresponsal del Mestre que trobem en la documentació

3.1. Informació sobre la *o* tancada i la *o* oberta

En el "canvi d'O tancada inicial en O oberta" (Coromines 1971, 189-195), Coromines reporta les "dades facilitades per J. Giner i March" (90), que li envia repetida informació com la següent:

D'una informació que em facilita Joan Valls Jordà, d'Alcoi, sobre timbre de la *o* tònica en la pronunciació alcoiana: en general, coincideix tot amb la pronunciació de València i Barcelona (la llista de mots sotmès a examen i comprovació era molt extensa amb indicació que es prengué temps fent sempre comprovacions en diferents subjectes i procurant també comprovar-la en subjectes de pobles alacantins quan més al sud millor i que no fos únicament la seua pronunciació personal a fi d'evitar errades).

Cresol: amb *o* oberta. S'usa molt a Alcoi en les fundicions metalúrgiques, però no sé com es pronuncia el de Terrissa. Puc assegurar-li que igual, puix em sembla haver oït el mot a Biar, on hi ha moltes fàbriques de botigues i veixella d'aquesta mena.

"*Capiscol*: ací es diu *cabiscol* i amb *o* oberta com és natural".

“*Juliol*: ací pronunciem *joriol*” (la pron. *joriol* és molt estesa en valencià, és la pron. de Xàtiva, la Ribera i fins a València).

“*Genoll*: ací *ginoll*, molt generalitzat. Amb *o* tancada”. De paraula em diu que la gent burgesa d’Alcoi diu *genoll*, *ginoll* és rústic.

“*Biberó*: açò es diu *viveró*”.

“*Cigonya*: diuen *siguenya* a la ciutat. He oït *cigonya* als pobles prop de l’Aitana.”

“*Ós*: desgraciadament se diu *orso*. Amb *o* tancada” (*orso* ho he sentit també a la Ribera).

“*Mot*: jo el pronuncie amb *o* oberta” (heus ací un cas típic de pronunciació deguda a una falta de lectura. Segurament Valls Jordà no ha tingut mai ocasió d’oïr a ningú aquest mot –ve molt poc per València– però l’ha llegit molt –l’usa en els seus escrits i poesies– i posat a donar-li una pronunciació de bell antuvi el llig amb *o* oberta. Realment els mots en *-ot* si prescindim del sufix *-ot* estan prou equilibrats n’hi ha tants en *-Ot* com en *-ot* i la raó analògica seria indecisa. Jo crec que la raó de decidir-se per *mot* és deguda a la tendència fortíssima a donar *o* oberta a tots els mots no populars, no de tradició oral, car els únics mots que tenen *o* tancada són tots de tradició popular, és la tendència a donar *o* oberta a tots els mots erudits i estrangers a menys que siga una terminació on tots els de la mateixa terminació tinguen *o* tancada. Aquestes errades de lectura són freqüents en els mots no orals).

“El mot *boig*, en l’ús alcoià amb *o* oberta, s’usa tenint per significat l’equivalència castellana de *bobo*, *tonto*, *atontado* i no referint-se al seu just significat que és en castellà *loco*” (la informació completa sobre *boig* li la faré ara quan tinga temps, com pot veure vaig arplegant molts materials de localitats, la nota de Valls Jordà ve a dir que *boig* és conegut a Alcoi, on té el significat general valencià, que el significat de *foll* no existeix a Alcoi i que per influència literària ell creu que el significat just és el de *foll*; sobre això darrer ja veurà el meu escrit).

“*Espos*, *esposa*: no sol usar-se ací. D’usar-se seria amb *o* tancada. La forma usual és *marit* i *muller*”. Això que d’usar-se seria amb *o* tancada no sé quin fonament pot tenir, únicament l’assimilació als nombrosos adjectius en *-ós*, *-osa* i de fet alguns de València ho fan així, però altres ho escriuen amb accent greu i rimen amb *o* oberta. En valencià antic era sempre amb *o* oberta i la pron. amb *o* oberta l’he recollida en les *esposes* ‘les manilles’ en València, Albaida i en Castalla. En canvi, en *espos*, *esposa* m’inclino a creure que realment ja no es diu enlloc i segurament ha estat sempre un mot poc popular, únicament ciutadà (això explica l’ús abundós antic, la llengua antiga literària era eminentment ciutadana) la pron. doncs amb *o* tancada és artificial –falta de lectura– moderna). La pron. amb *o* oberta la tinc recollida en escrits patoisants, que marquen sempre l’accent: *espòs*, *espòsa* i en rimes patoisants.

“*Bol*: (ormeig de pesca) a la Marina l’he oït amb *o* oberta”.

“*Aladroc*, castellà *boquerón*, amb *o* oberta”.

“*Almadroc*: 1. all i oli amb formatge i altres ingredients. 2. barreja confosa de coses diverses. Amb *o* oberta”.

3.2. Opinions sobre el Diccionari Fabra i l’Institut d’Estudis Catalans als anys cinquanta

Suggeriments sobre el Diccionari Fabra amb vistes a la seua nova edició, alhora que trobem la visió que es tenia a València de l’IEC en els anys 1950.

Materials per al Diccionari Fabra i observacions ortogràfiques, sobre *v* i *b* del Fabra i en valencià: Seria no expressar clarament la realitat si no li diguéssim aquesta cosa: Ací a València on fa dotze anys ningú no s’havia preocupat mai ni gens del que fes l’Institut en l’aspecte de correccions ortogràfiques –hom es limitava a seguir el Diccionari Ortogràfic o el Diccionari Fabra i a no seguir-lo en tot allò que no va per al valencià–, hi ha actualment una preocupació molt generalitzada, que abraça gairebé tots els bons escriptors i tots els estudiosos de la llengua i que es posa de manifest en correctors i cursetistes, sobre la qüestió de l’Ortografia única per a Catalunya i València, del Diccionari Ortogràfic, de l’Institut, i de les necessàries passes a fer perquè l’Institut “es posi al dia” i retoqui qualque mot escadusser, preocupats tothom pel desig d’arribar a la unitat ortogràfica absoluta, és a dir, no ja allò d’abans: “seguir el Diccionari Ortogràfic i no seguir-lo quan no vingui bé al valencià” sinó tenir un Diccionari Ortogràfic del qual els valencians puguem dir: no us en separeu ni una lletra, seguïu-lo fidelment en tot.

En aquest desig vivíssim d’unitat ortogràfica, més necessària ara que mai, quan el DCVB tendeix a relaxar-la i, per altra banda, a fer-la vacil·lar i fins posar de manifest les errades, el que fa que tothom es preocupi de si l’Institut accepta tal o tal grafia de les que ací tenim l’evidència de la correcció (un *racó*, *darrere*, *vine*). Per altra banda veig que les opinions de Barcelona i València són diferents en una cosa: sembla que a Barcelona hom opina que ara seria contraproductiu fer res, que tot retoc seria desorientador i perjudicial, a València la cosa és ben altrament: ací es veu ben clar que les resistències a l’Institut (que existeixen!) desapareixen a mesura que l’Institut demostra la seua bona voluntat d’anar corregint les errades i de mantenir l’eficàcia de la seua activitat donant senyals de vida en l’aspecte de rector de l’idioma quan hom troba gent que diu no poder acceptar tota l’ortografia de l’Institut, qualificada de catalana, sense reservar-se el seu dret de refusar tot el que no li plagui (i tal criteri ha estat sempre el de gairebé tots els escriptors) i veure que tal reserva l’han justificada gairebé sempre en coses com l’accentuació de les *ee* (d’ací el voler fixar-ne l’ús en valencià a fi d’evitar l’anarquia, dins el meu fullet “L’accentuació ortogràfica en valencià”) en un *darrere*, un *sancer*, etc. i coses així, la millor manera de convèncer-los és fer-los creure que l’Institut, si alguna forma valenciana és correcta, l’admet, i que poden tenir la seguretat que tota forma correcta acabarà per ésser admesa i que tot allò que no admeti l’Institut és perquè és incorrecte i per tant la millor guia en qüestió.

L’Institut hauria de demanar que li facilitéssim una llista de mots valencians que, a criteri nostre, caldria afegir al Diccionari Ortogràfic. Després ell en faria la tria. Al Diccionari Ortogràfic manquen mots del següent caire:

1. mots catalans, usats a Catalunya i València, que es troben en català antic però que manquen al Diccionari Ortogràfic, tipus *escarotar*.

2. mots valencians, usats pels escriptors valencians del s. XV, que no tenen res de castellanisme i que són normals en valencià, tipus *corfa*.

variants valencianes admissibles: *endenyar, esmerar, colp*, etc.

3. Potser li bastarà poar del nostre Diccionari en preparació, que portarà definicions.

Caldria que l'Institut admetés la *e* en *deler*. Realment la forma amb *a* no l'he trobada enlloc. Està comprovat que la pronúncia és *deler*.

Així mateix la pronúncia actual és *melengia*. Realment aquest mot sembla que ha sofert el creuament d'altres mots i presenta ant. formes diverses. És de desitjar que Moll procuri donar al DCVB en casos com aquest una bona documentació de formes antigues. De totes maneres sembla que la pronúncia viva no està en desacord amb l'etimologia darrerament proposada: *menorragia* > *menergia* > *menengia* > *melangia*. Així doncs, si no hi ha hagut (possiblement sí) influències d'altres mots sembla que la segona vocal és etimològicament una *e* (conservada per anar darrere *-n*) perquè difícilment la *o* anava a passar a *a*. Ara caldria esbrinar d'on ha sortit la grafia amb *a*: *melangia*. D'escriptors valencians moderns no, perquè he comprovat que durant tot el s. XIX i XX a València s'ha escrit sempre *melengia*, només escriuen amb *a* els qui ho prenen del català escrit modern i del Diccionari Ortogràfic ¿És viva a Catalunya tal forma que hagi pogut donar lloc a la grafia amb *a*? ¿Quan apareix per primera vegada la grafia amb *a*?

El Diccionari Ortogràfic 4a edició *sajolida* o *sajulida*. Caldria suprimir la forma amb *u* i normalitzar *o*. En valencià totes les formes que conec tenen *o*: *sajoliva, sarjoliva, sarjolida*.

El Diccionari Ortogràfic *farcir*: el valencià té *facir*. Ignoro l'etimologia, però comparativament un *rs* dialectal pot correspondre a un *ss*, en canvi, ignoro cap cas de correspondència dialectal *rcⁱ – cⁱ*: això em basta per creure que serà: *barc. farsir – valencià fassir*. En tal cas caldria grafiar *farcir* amb *s*.

Farratge en valencià té *e*: *ferratge, ferratja*, però reconec la conveniència de no precipitar-se a fer canvis per: 1. confusió amb un derivat, 2. és mot de muntanya, poc usat a València, 3. crec que té *e* però jo no faria cap canvi ara: no corre pressa.

La terminació *-erada* està formada etimològicament de dos sufixos *-ariu + -ata*. Això explica la raó de la *e* de *-erada*, en mots com *foguerada, pasterada, platerada*. Igualment tenen *-erada* en valencià els següents mots: *caguerada, flamerada*. Interessa aquest darrer. La terminació *-erada* cal relacionar-la amb el mot *flamerada*, f. del Diccionari Ortogràfic que no porta el Fabra. Per contra, hi ha el cast. *llamarada*.

Cal veure: 1. si la terminació *-arada* de *flamarada* la tenen altres mots, 2. si és possible una desinència *-arata* llatina, 3. en cas negatiu cal inclinar-se per *flamerada*. Cal no confondre amb *-arada < -arrada: petarrada > occità petarada, valencià pixarrada > català oriental pixarada*.

L'herba que el Diccionari Fabra anomena *falzia* en valencià és *falsia* amb *s* sorda. L'ocell que el Diccionari Fabra anomena *falzia*, *falziot*, en valencià és, segons les localitats, *falzia*, *falziga*, però *falcija* (a Castella).

Generalment, era reiteratiu en enviar esta informació per a millorar el Diccionari Fabra tenint en compte l'opinió dels valencians, la realitat lingüística d'ací i la situació sociolingüística, també perquè Coromines el poguera aprofitar alhora per al DECat:

-CASTELLÀ *tarde* f ; CATALÀ *tarde* f.:

Realment el substantiu *tarda* del Fabra, tan usat pels escriptors cat.or. moderns és un dels castellanismes més forts i més dolents del català modern. Això ho notem bé els valencians, on *tarda* f. (que no és més que una grafia camuflada del castellà *la tarde*) és en absolut estrany al val., impossible d'usar parlant en valencià, faria un efecte com si hom digués *la mañana* en lloc de dir *el matí*, això de *la tarda* és detonant per a una orella valenciana, és usar un mot cast. cru, és ja parlar en pur castellà. En cat.occ. diuen *la tarde* i no l'usen tant com en cat.or., són més púdics en cat.occ.; en valencià no hi ha ni olor de tal mot.

En primer lloc, escau l'observació que la mania "el català castellanitzat de València" té molt de tòpic dels qui els plau fer frases llampants: certament els valencians usem molts castellanismes (*obispo*, *tio*, *alcalde*, etc. etc.) però francament tots aqueixos mots no arriba cap d'ells a ser del caràcter d'un *la tarda*, part del dia, com *el matí*, *la nit*, *l'endemà*, etc. això ja és un gra massa, aqueix castellanisme val per cent dels altres... Quan hom ha volgut normalitzar el cat. hom ha fet una neteja dels castellanismes però si eren grossos i arrelats al cat.or. no ha mirat prim: hom els accepta i en pau... Bé, però ¿si haguessen estat només valencians, què s'hauria fet? És doncs el problema de tractar per igual tots els dialectes un autèntic motiu d'estudi, perquè això afecta a l'idea d'unitat de l'idioma. Una cosa és el concepte de dialecte bàsic, central, i una altra cosa és que en nom de la unitat hom imposi castellanismes detonants als dialectes purs en una cosa concreta. Quan fa 35 anys vaig posar els peus a Barcelona i vaig sentir dir *la tarda* recorde que immediatament vaig sentir que en el parlar barceloní hom deia estranyament mots castellans, em causà molta estranyesa (és la que sentiran els qui vénen a València i senten dir alguns castellanismes propis d'ací): no em calia saber gramàtica ni etimologies, ho vaig veure claríssim i sempre ho he cregut així.

Però és el cas que no he vist mai qui ho digués clarament: ara veig que ho diu Coromines, allò que jo he dit tantes vegades, quan m'ha calgut tirar en cara a algú, per la violència de la discussió en què m'havien ficat, el tema dels castellanismes. Fa poc a Fuster, que posava en una antologia valenciana un vocabulari d'incorreccions i dialectalismes: *vesprada* = *tarda*: ! ensenyar als valencians que *la vesprada* s'ha de dir *la tarda*! Aquests neòfits són terribles!

Cal doncs estudiar el problema de la unitat de l'idioma amb més cura, evitar de creure que resolent tots els problemes a la mida del cat. or. ja està tot fet: la unitat de l'idioma és la cosa més important de totes i tant és perillós de consagrar coses que van en contra de la unitat de la llengua, com afeblir aquesta prodigant usos perillosos. Què fer? Què és el que demane i propose?

Tinc idees clares del que es pot fer: (abans diré una idea: el català literari ideal, el científic i koiné, no s'ha de supeditar massa a cap parlar; com el francès o el castellà no depenen del que la gent diga en tal ciutat, hem de fer una llengua

vàlida per a totes les regions, val més una llengua general que no una llengua basada en un parlar).

En primer lloc demanaré a l'Institut una cosa: no suprimir l'article *tarda* f. al Fabra! (després d'això, espere que hom siga capaç de votar-me les altres proposicions següents, malgrat els repugni, com jo acabe ara de votar...).

En segon lloc, suprimir al Fabra l'exemple "Bona tarda!". Passe perquè siga admesa la frase tipus "A les quatre de la tarda" (cf. en valencià "a les dos de la vesprada" documentat al s. XVI) però això de "Bona tarda!" com a salutació és un calc arxicamuflat del "Buenas tardes!" castellà. ¿Com es dirà doncs "buenas tardes!" en català? No es diu així! Per a saludar, en bon valencià (i bon català seria igual), des que surt el sol fins que es pon, es diu "bon dia!". Jo he sentit molt als casinos dels pobles, en entrar un a prendre cafè a les dues, a les tres, a les cinc, fins a l'hora de la tertúlia del capvespre, i acostar-se a la taula dels amics o en passar davant gent coneguda, de saludar dient: "bon dia!" o "bon dia, cavallers", "bon dia tingam", com es diu abans del migdia a qualsevol hora. El mestre d'escola que sortia de classe a les cinc de la vesprada, en passar cap a casa deia "bon dia!". Ara bé, no és tan usat com al matí per una raó: no va bé repetir-lo a qui s'ha saludat altres vegades, per això es deia més al casino, després de dinar, però entre veïns o gent que ha treballat plegada al dematí, es podia repetir per la vesprada però sovint es deien altres mots. La repetició de rigor era en missa: en acabar-se la missa és costum de saludar amb un bon dia!, mútuament, tots els qui estan al costat, malgrat hom hagi estat de tertúlia amb ells abans d'entrar-hi... és que la idea és saludar el veí en missa siga qui siga, conegut o desconegut, amic o estrany. També recorde bé un flequer de L'Escala que saludava amb un bon dia! tothom qui es creuava amb ell anant pel carrer, igual al matí que a la vesprada. Els jugadors de pilota valenciana, abans de començar la partida, saluden el públic amb un clàssic "bon dia, cavallers" i les partides són per les vesprades, especialment, a hora de no massa sol.

La idea bàsica tradicional valenciana és que el "bon dia!" escau a tothom a qui es veu per primera vegada durant el dia natural, des que surt el sol fins que es pon, siga l'hora que siga, independentment del migdia. Després de ja saludat durant el dia, fa l'efecte de no caldre tants compliments i hom sol dir altres mots menys introductoris. El nostre "bon dia!" té més to elevat o ritual que en castellà, és una salutació més expressiva que en castellà, aquests els cal gastar més xarrameca per a saludar-se, d'acord amb el caràcter castellà.

En tercer lloc, hi ha els problemes dels substitutius: hom pot negar-se a dir "bon dia" després del migdia, com faç jo que dic "bon dia" en arribar a l'oficina per *la tarda* (...escric per a l'Institut...), si bé reconec que és a les 2 o a les 4, i ningú s'estranya, (tampoc no he anat *al matí*, quan vaig a *la tarda*) i cal comptar amb els repatanis. No aconsellaria de dir "bon vespre" ni "bona vesprada": això no es diu mai en valencià. Sí que es diu "bona nit" a entrada de fosc. Doncs que diguen "bona tarda" els repatanis, però sota llur responsabilitat, sense encoratjar-se posant-ho al Diccionari, massa que ho diran, però evitar de recomanar-ho (es diu a Mallorca "bon vespre"? Seria acceptable).

En quart lloc donar al mot *vesprada* l'accepció que Fabra li dóna a *tarda*: això és l'ús valencià. La *vesprada* no és la part compresa entre el migdia i el crepuscle vespertí, sinó entre la migdiada i la nit: al sud els crepuscles són més breus, entre

la posta del sol i la nit l'espai de temps és més curt, el sol es pon més ràpidament, des que acaba la vesprada i es fa de nit la transició és més ràpida, hom està cosint i en un bell en sec ja és de nit, ja no s'hi veu l'agulla (al nord els crepuscles són més llargs). Passades les hores del migdia, la siesta, és ja la vesprada pròpiament dita. Però ara que la gent dina amb menys repòs, la vesprada tradueix *la tarde* castellana en tots els casos: “les dues de la vesprada”, ja es deia al s. XVI.

En cinqué lloc propose un dilema a triar:

1. Posar *tarda* f. = *vesprada* (tesi valenciana).
2. Posar *tarda* f. = Afegir al Fabra “part del dia compresa entre la migdiada i el vespre, vesprada”.

És a dir, esmentar el sinònim. I en *vesprada* no pas això de “en alguns llocs, *la tarda*” (ja tenim allò de “arcaic o dialectal” la tesi que tant de mal ha fet a mestre Fabra, això ha promogut més irritacions que cap altra cosa...) és a dir, civilitzar un castellanisme com una casa per a explicar mots catalaníssims i arrelats, posar la definició completa, sense esmentar *tarda* per a res. En els diccionaris bilingües posar:

1. Tarde f. = vesprada, tarda.
2. Vesprada f. = tarde

Tarda f. = tarde.

Finalment, en sisé lloc, demanaria una cosa: que els escriptors cat. or. usin *vesprada* en lloc de *tarda* sempre que vinga bé, a fi d'acostumar el públic, que restringeixin l'ús de *tarda* als casos imprescindibles per a ells. En els horaris, introduir l'ús de: *matí*, *vesprada* i *nit*. Les funcions de teatre, els partits de futbol, etc. no pas després del migdia, no pas a la una (solar) [la una és migdia] ni a les dues, etc. sinó exactament a *la vesprada*, de les tres en avant, doncs en plena vesprada. En un sentit extensiu, per oposició al matí, es pot dir també *la vesprada*. Horari de treball: matí de 8 a 1, vesprada de 2 a 8, nit de 8 a 12, etc. són relativitats extensives, imposades per la vida moderna. No, no és cap disbarat l'ús valencià, ja el voldrien els barcelonins per a ells, com tantes coses d'aquest “català castellanitzat de València”... El més elemental ideal d'enriquiment del català és d'acceptar les coses bones del valencià: és així com enfortirem la unitat de l'idioma. Nosaltres ja sabrem imitar les coses bones del barceloní: l'impuls de molta gent d'ací és imitar-ho tot, fins les coses dolentes.

Quant a la grafia de *tarda*, cal evitar la forma del cat. occ. *la tarde*, seria mala solució al meu entendre, per raons que omet. La *-a* final no és criticable al meu entendre: la preferesc a la *-e*.

Una observació: el mal dels castellanismes no és allò que s'ha dit per altres, no són tampoc les idees de puritat o les consideracions del filòlegs (els castellanismes generals no molesten tant) sinó una cosa més greu: és que trenquen la unitat de l'idioma, desfan la nostra unitat, ens enfronten a uns i altres, separen el parlar de la gent de les nostres comarques i regions, ens esmicolen, ens desfan, trenquen l'idioma en la seua unitat.

Mots com *la tarda*, *l'armilla*, *l'assumpto*, *el regalo*, *amoïnar*, etc. fan del català una llengua que no té res a veure amb la nostra d'ací... Els nostres castellanismes fan creure als d'aquí que parlem mig en castellà...

Presència paritària del valencià dins de la llengua literària, idees de Giner compartides per Coromines que aquest defensà al si de l'IEC:¹²

Llengua estàndard:

Sobre com hauria de ser la llengua literària des del punt de vista valencià, una de les observacions que se li poden fer al *Dicc. Fabra* és que considera la llengua literària com la llengua estàndard de Catalunya (Principat), sense tenir en compte que la llengua literària de València, sense deixar de ser exactament la mateixa llengua literària unificada, pot preferir determinades solucions nacionals, no dialectals. I tals solucions no s'han de qualificar de dialectals, sinó admetre-les en un pla d'igualtat i cadascú que usi les que prefereixi, el *Diccionari* mantenint-se, diguem-ne, neutral. Tal és el cas de *colp*, qualificat innecessàriament de dialectal a l'Addenda de la 2a ed. del *Fabra*, qualificació inútil, innecessària, parcial, car un escriptor valencià per anti-dialectal que siga, sempre preferirà *colp* perquè *cop* és en aboslut estrany a la llengua parlada en valencià i fa un efecte detonant per tractar-se d'un mot vulgar. La llengua literària, cal concebre-la en un pla més ampli, no únicament com a la llengua literària de Catalunya, ans també com a la llengua literària del Regne de València i de Mallorca.

Propostes valencianes per al Diccionari de la Rima, fet en col·laboració amb Francesc Ferrer Pastor:¹³

La qüestió si la forma *vertader* és més catalana que *verdader* no està clara. Certament l'occità tenia *vertadier* i *vertat*, i a Mallorca diuen *vertader* encara. Però el fet és que la forma general actual és *verdader* i atribuir la d al castellà és una cosa inadmissible. El valencià té *verdader* abundantament documentat (la documentació sobre l'ús de *verdader* en texts val. ant. la podria fer: seria impressionant, tant abunda) i en canvi desconeix totalment *vertader*, no documentat mai en valencià. Hi hauria àrees dialectals primitives de *vertader* (cat. pirinenc, balear, etc.) i de *verdader* (esp. cat. occ. i valencià). El fet és que la suposició que en valencià *verdader* siga castellanisme (aragonesisme caldria dir sempre en aquests casos i discussions anàlogues) em sembla molt hipotètic: cal tenir més present l'aragonès i aquest deia *verdat* i *verdadero* i el cat. occ. tindria d'antic *verdader*. La idea que *vertader* > *verdader* per influència del cast. *verdad* és errònia: seria millor dir per influència de l'aragonès *verdadero*, però si l'aragonès té *verdadero*, igual podria tenir *d* el cat. occ. i el mossàrab català i fins el cat. or. de moltes comarques. De totes maneres no vull negar el fet que *verdader* és la forma valenciana antiga (*vertader* no surt mai en texts valencians) i *vertader* abunda en cat. ant. del Principat: resta la possibilitat d'una influència de l'aragonès *verdadero* (no pas de *verdat*!) sobre *vertader*, però jo crec més aviat en una forma autòctona del cat. occ., tarragoní, tortosí, Maestrat, i fins, si cal, recorreria al mossàrab cat.

¹² Les opinions de Coromines coincidien amb les de Giner en tot; l'única discrepància podia ser puntual d'una paraula. La de Coromines es pot veure especialment en l'extensa carta que envia a Moll el 26-8-1954, reproduïda en Joan Coromines (2017, 189-211).

¹³ Prepare ara un llibre on s'estudia a fons la confecció del *Diccionari de la Rima* de 1955, del qual sabem molt gràcies a la correspondència de Giner amb Coromines, i també pel testimoni de Ferrer Pastor.

La qüestió del Fabra és d'ordre especial: només admet *ver* i *veritable*. Segons Moll *veritable* és pres del francès, no és d'ús popular en valencià. Fabra és un home del segle XIX: la seua època és 1880-1930, la de les seues idees sobre el Diccionari (enllestit en 1932). Fou una època optimista, amb una creença optimista en la idea del progrés, en l'elevació del poble, en la possibilitat de resoldre-ho tot, una època emmirallada pel progressisme a ultrança i l'admiració per les llengües estatals artificioses com el francès, la llengua que fou una creació de l'absolutisme dels segles passats. Nosaltres som més realistes, més popularistes, veiem millor totes les dificultats, en el fons som també més ambiciosos, més populars i més revolucionaris de l'idioma. Cada època ha de tenir les seues ambicions: ara ens cal una llengua més flexible, menys rígida, més general, més popular: no volem una llengua per a quatre gats sinó per a la premsa, per a les escoles, per a ensenyar-la als analfabets, per a totes les regions, per a totes les gents, per a totes les circumstàncies: per a tota la complexa i variada vida nacional, precisament en formació, en període de creació, fer la unitat de l'idioma, que encara no està feta... Ens cal afluixar en unes coses per a poder estrènyer millor en unes altres.

Certament la solució del *Diccionari de la Rima* (admet *ver*, *veritable*, *vertader* i *verdader*) és antifabrenca, si per fabrenc entenem l'ideal francès de la llengua, d'una forma única per a cada mot. Però era això tot el fabrisme? ¿És que el fabrisme era només això? El fabrisme era també la defensa a ultrança de la unitat i de la victòria de la llengua i això és el que perseguim: consolidar la unitat i assolir la victòria i això sí que és fabrisme del bo.

Potser d'ací cent anys, després de la victòria i realitzada la unitat, els reformadors d'aleshores retornin a una forma única i eliminin una de les tres variants, potser dos, potser tres, i de *ver*, *veritable*, *vertader*, *verdader*, no sabem quina eligiran, potser retornin a la 1a ed. del Fabra. Serà, per ventura, perquè les condicions i circumstàncies actuals hauran canviat: cada situació pot fer coses bones que altres situacions no podien fer. Tanmateix, encara que ho facin, no és cap raó en contra nostra: ara fem el que convé, si després fan una altra cosa serà perquè les coses hauran canviat i convindrà fer-les altrament: cada època té les seues necessitats i conveniències, i sovint les noves necessitats són creades perquè els objectius que es varen proposar els antecessors han estat ja assolits. Molts dels objectius del fabrisme han estat assolits i per això ara ens proposem d'altres més ambiciosos: l'admissió de *vertader*, *verdader*, és per a avançar, com potser si d'ací cent anys hom els elimina serà també per a avançar. Sense l'avanç d'ara potser d'ací cent anys no hi hauria res a fer: cal no entossudir-se a creure que l'avanç es pot fer alegrement sobre el paper, no, calen els esforços de cada dia, en tots els terrenys, cal el transcurs dels anys, el canvi de les circumstàncies, la labor de les situacions intermèdies. Ara cal una època d'amplitud controlada, de poder usar *ver*, *veritable*, *vertader* o *verdader*...

De totes maneres, la solució del Diccionari de la Rima, és una solució que era forçosa per la destinació valenciana del dit diccionari: ací ningú no diu *veritable* ni *vertader*, tothom diu *verdader*. Si no fos per la necessitat de fer-lo el més assequible possible als valencians no hauríem plantejat la qüestió. No volíem que els valencians es trobaren amb una proposta de solucions massa contràries a l'ús valencià, volíem transigir en les coses menys importants i poder penetrar

millor en l'acceptació dels valencians. És doncs una solució especial per als valencians.

És contraproductiu dir que *calça*, en l'accepció del cast. *media*, és obs. i d., car en la llengua literària (no en dialecte!) de València tal accepció no és gens d., sinó literària nacional.

- *Tabaira* f.: La forma valenciana és *tabaila*, però no hi havia grup en *-aila* on posar-la (els grups no els podíem refer, ha estat un treball molt difícil de fer: fer un diccionari amb una mà lligada... No pot tenir idea dels maldecaps que hem sofert. No podem afegir ni suprimir grups un cop fet el primer plec i les referències a grups llunyans). És una post gran amb unes baranetes de fusta. A Moll li doní tota la documentació meua sobre *tabaila* i farà un bon article. Eliminat *tabaila* hem posat *tabaira* usat en documents de la indústria de ceràmica al segle XVIII. Però la *tabaila* ara és una altra cosa i és mot molt usual als forns, pastisseries, argenteries, etc.

- *-aire*: Són valencians *captaire*, *gambaire*, *paraire* (o *peraire*, *pelaire*), *galdufaire*, *xarraire*, *pidolaire*, *colomnaire*, *cridaire*, però se'ns han escapat alguns en *-aire* que porta el *Martí Gadea*. El grup aquest –on Ferrer en volia suprimir alguns, i jo per qüestió de principi no he volgut, però pense que Ferrer té part de raó– demostra que volíem un acostament amb Catalunya, que no ens han correspost desgraciadament.

En efecte, sembla que Mestre Fabra era un enamorat de les formacions en *-aire*, però crec que caldria una mica més de moderació: n'hi ha alguns massa insignificants o rars (*butllaire*, *rosariaire*, *paellaire*, *vostè repassí'ls*) i d'altres on la forma en *-er* és ben usual i viva (*coeter*, *olier*, *fariner*, etc.) on caldria enviar, posant les formacions en *-aire* com a secundàries (?).

Essent un sufix tan viu a Catalunya, no cal massa posar-los tots al diccionari (ací fan l'efecte de “massa català...”). La gent els farà, usará i escriurà ells a soles, sortiran naturalment. (Bastaria posar-ne una bona llista a manera d'exemples, en l'article dedicat a sufix *-aire*, posat com un article als diccionaris) i així els diccionaris catalans faran un efecte més *koiné*, perquè actualment, de fet, no són mots generals a tot el català i donen una impressió massa forta del predomini del català oriental, ¿m'entén? Potser no capirà el meu pensament exacte. Suprimir-ne *uns pocs* als diccionaris –no a la llengua– a fi d'equilibrar la impressió neutral dels diccionaris.

- *Guaix*: Caldria canviar *goix* per *guaix* (més *koiné*), malgrat que hom pronuncii la *gua* [go]. Almenys posar *guaix* i en *goix* enviar a *guaix*. Ja li expliquí a Moll (al qual he convençut en moltes coses, per exemple la terminació *-ejar* que no l'escriguen *-etjar*, la *i* que no l'escriguen quan cal *ll*, malgrat que llegeixin *-ejar* amb so de *tj* o la *ll* amb so de *y*, etc.) que poden pronunciar la *gua*- àtona *go* o *gu* però cal grafiar *gua*- (*guarà*, *guaixar*, *guarir*, llegits per ells *gorà*, *goixar*, *gorir*) [o *alb*-, *alm*- que llegeixin *aub*-, *aum*- els mots *alba*, *palma*, però que ho escriguen bé].

- *Pantaix* m.: Forma secundària admissible de *panteix*. Caldria suprimir *navaixa*, que es diu ací.

- *-al*: Hem afegit molts que *vostè* veurà.

Alguns no són admissibles. *Estral* és la forma valenciana de *destral*; no crec en una pèrdua moderna de la *d-* inicial (inconcebible per a mi en valencià malgrat les pèrdues de *d*, només ocorren darrere *a*) sinó en una pèrdua molt antiga al grup: *la destral* > *la estral* > *l'estral* a l'època de la caiguda de les *-d-* intervocàliques davant l'accent (*sudare* > *suar*). Però *estral* no deu anar a un diccionari català. Hem admés algun *-al* com *figueral*, *arenal*, *tarongeral*, però només com a secundàries i per raons valencianes de l'ús d'ací i sempre amb caràcter provisional i suspecte i en molt pocs mots: només els més usuals, on podria ser que el *-al* fos degut a la *-r-*: *garroferal* (cf. grups en *-ar*).

Pensi que ja féiem el diccionari desentenent-nos dels catalans i atents a la gent d'ací. La terminació verbal *-ix* fou una conseqüència d'això: a les fitxes teníem *-eix*, però ha calgut canviar d'orientació: si els valencians ens quedem sols, l'influx unificador ha de minvar, no podem quedar-nos aïllats també de la gent d'ací, ens ofegariem.

3.3. Consells pensant en l'èxit del DECAt

Si en una suposició imaginària se m'hagués permés esborrar algun mot de les proves del DCEC, jo hauria eliminat amb mà segura l'adjectiu *alemana* que en l'article *garza* aplica vostè a Michaelis, per les raons que li dic en aquella nota. (Encara més: jo hauria *moderat* molt tot allò: té vostè una empenta massa jove...) perquè dit en una qüestió on vostè rebut una tesi desafortunada de dita senyora, sembla un poc inoportú, per les raons que li dic. Ara en l'article *Espelta* jo hauria esborrat l'adjectiu *menorquín*. No és que Moll no siga menorquí i tant és exacte que ho és, però... ara no ve a to i dir-li *menorquín* en un moment on si li rebut una idea absurda sembla que no surt ben parat ni *menorquín* ni Moll. És com aquell senyor madrileny que digué d'Amadeu Vives (és un verset que he sentit contar amb molta gràcia i ara no recordo literalment): “Amadeu Vives, catalán arisco y [...] (ací un altre adjectiu semblant a *arisco*, que no recordo, posi *huraño*) i un altre recitava el verset. L'autor del vers interrompé al recitador: “No, no es así; catalán coma, son tres insultos”. Vull dir que això en el moment de refusar una opinió és fàcil interpretar-ho malament, com el *catalán* d'Amadeu Vives, que posat al costat d'*arisco*, *huraño*, etc. pren una mica del sentit poc amistós dels altres adjectius, “es contagia”, i parlar del “menorquín Moll” en un moment que se li retrau que “carece de fundamento” no sembla el moment més escaient de dir-li *menorquín* i la frase, al meu entendre era suficient dir: “carece de fundamento la objección de Moll” no li sembla? Quina necessitat hi ha de *localitzar* en esmentar el nom de Moll, que malgrat tot, és català com nosaltres?

I siga quina siga la seua o la meua opinió sobre Moll, no crec que el DCEC siga el lloc on calga traspuar-la, al contrari al DCEC cal fer esforços per velar-la, és precisament el lloc on cal evitar tota diferenciació entre gent de la nostra terra, àdhuc filòlegs (penso amb gent com Griera, Montoliu i companyia). Val més callar que el silenci és piadós i a nosaltres “ens convé”. Cal sacrificar coses a la conveniència nostra en general.

Sobre materials usats en el futur OnCat:

UNA OBSERVACIÓ SOBRE EL NOMENCLÀTOR DE SANCHIS SIVERA.
Vagi amb compte amb les dades històriques, eclesiàstiques, etc. Ell coneixia molt poques coses “de visu”, sobre el terreny, etc. i té una visió religiosa que li emboira moltes coses.

Només li diré que en la història de certs pobles que he recollit a base de dades locals i tradició oral (hi ha molta gent als pobles que sap perfectament moltes coses del passat, les coses transmeses per via oral són moltes més de les que sembla i són dades importants i segures: dels pobles desapareguts hom sap on eren, on és el fossar, on anaren a raure els seus pobladors, en quin barri o raval viuen ara, etc.) Sanchis Sivera em fa llàstima: confon dades, esglèsies, mesquites, etc. ell només s'atén a les dades "oficials", segons ell totes les esglèsies dels pobles són de la *Reconquista*, etc. N'hauríem de parlar molt, respecte el que ell diu de certs pobles que he pogut estudiar.

3.4. Sobre la concepció de l'aragonés i del valencià, i sobre la necessitat d'estudiar de fer un diccionari d'esta llengua

NOTES AL DCEC. SOBRE LA LLITERA, *CREPÓN*.

No sé fins quin punt és convenient considerar com a pertanyents al castellà (o espanyol) certs dialectes aragonesos de la província d'Osca. Una cosa és l'aragonés general de les províncies de Terol i Saragossa, que efectivament és l'aragonés pròpiament dit i cal considerar com un dialecte castellà. Però a la província d'Osca caldria destriar: 1. El català d'Aragó; 2. El que jo en diria "dialectes locals catalano-aragonesos de transició" que si bé estan fora del domini lingüístic català (contràriament al 1) realment, almenys lexicogràficament, no són ben bé el domini lingüístic castellà, i el seu lèxic caldria no mesclar-lo amb el castellà i no considerar-lo pròpiament aragonés-castellà: tal la Llitera i tota la zona aragonesa a l'oest del català d'Aragó; 3. Al nord de la província d'Osca hi ha alt aragonés que ja es pot considerar ben diferenciat del català i formant un dialecte especial dins el domini castellà; 4. La part d'Osca que mira cap a l'Ebre ja es pot incloure en l'aragonés general.

En resum, jo distingiria:

- a) L'aragonés general (Terol, Saragossa, tot el sud d'Osca de parlar no alt-aragonés ni acatalanat).
- b) L'alt aragonés (Ansó, Hecho, Bielsa, Broto, etc. etc.), com un dialecte especial, agrupat amb l'*a*.
- c) El dialecte català-aragonés de transició: la Llitera i tota la zona oriental de Huesca de parlar no català però molt acostat al català lexicogràficament.
- d) El català d'Aragó, que és un català occidental amb més o menys coses especials.

Segons això, un mot com *crepón* (Llitera) no s'hauria d'esmentar al DCEC perquè més que aragonés és un mot del dialecte català-aragonés de transició. A més a més sembla que és el català occidental *crepó*.

ESPUENDA.

Heus ací un mot aragonés que indiscutiblement és autòcton, no és d'origen català. Ell serveix per veure bé com és el lèxic aragonés. En primer lloc, l'accepció aragonesa és derivada de l'accepció catalana i en segon lloc, l'accepció aragonesa més usual es troba també en català com a accepció secundària i dialectal. Tal és en general el lèxic aragonés.

Costaria molt de negar la meua tesi (jo vaig ensumar bé aquestes qüestions de lexicografia aragonesa abans de conèixer el DCEC i en vaig saber traure les conseqüències correctes enllaçant-les amb com es féu la romanització en aquesta zona) que l'Aragó a l'època de la romanització depenia totalment de Catalunya, que el llatí parlat a l'Aragó provenia de Catalunya i que el romànic primitiu aragonés era semblant al romànic primitiu de Catalunya, especialment la Catalunya occidental i Tarragona-Tortosa.

El lèxic aragonés té un fons comú amb el català i un fons diferent del castellà. Posteriorment l'aragonés anà separant-se del català i acostant-se al castellà: la diftongació general fou el primer pas decisiu, i després tota una sèrie de processos d'acostament al castellà.

Per això jo voldria que es fes una cosa: fer un bon *Diccionario aragonés*. A nosaltres ens convé desvetlar l'esperit regionalista aragonés. Però cal saber com. El millor procediment seria aconseguir una cosa: que els aragonesos que escriuen en castellà, s'entossudissen a escriure en castellà amb lèxic totalment aragonés, que defugissen els mots castellans i tingueren el deler d'usar mots únicament aragonesos: això seria una escissió amb els castellans, l'abandó del Dicc. Acad. i la creació d'un "castellà aragonés" propi dels escriptors aragonesos, una rebel·lió aragonesa contra l'Acad. i el castellà...

Aquest *Diccionari aragonés* crec que s'hauria de fer així: 1. Posar tots els mots aragonesos ben definits i amb exemples del seu ús literari (com els exemples del Fabra) eliminant tots els mots castellans innecessaris, en les definicions, exemples i articles. 2. Fer-lo complet, és a dir, admetent els principals i més necessaris mots comuns amb el castellà (tipus *cuerpo, tierra, cielo*, etc.) aquests amb definició breu, és a dir, no enviar mai al castellà, al Dicc. Acad. de manera que el *Diccionari aragonés* es basti a ell mateix, que un escriptor aragonés ho tinga tot a la mà, sense necessitat de consultar cap altre diccionari castellà. 3. Dels mots erudits i tècnics posar-ne només uns pocs, els més corrents, amb definicions brevíssimes, a fi d'alleugerir el volum. 4. No posar cap mot castellà no usual a l'Aragó que es pugui substituir per un mot aragonés. 5. Posar a la fi un vocabulari castellà-aragonés a fi que serveixi perquè l'escriptor aragonés sàpia quins mots castellans ha d'evitar i tinga el mot aragonés que l'ha de substituir sistemàticament. 6. Donar entrada a moltes variants de forma aragoneses, eliminant les variants de forma castellanques corresponents. 7. En la morfologia i conjugació, en la 1a edició, ésser un poc moderat: limitar-se només a posar algun tret escadusser aragonés: *pretender, pretiendo; apretar, apreto*, etc. i res més. En la 1a edició s'hauria de plantejar només la batalla en el lèxic i deixar la resta, especialment les qüestions morfològiques.

Aquest diccionari s'hauria de fer a Barcelona, per una bona casa editora, i posar-lo com una edició feta a Saragossa. Si a més a més portés les etimologies correctes i (al peu de la pàgina) alguna documentació antiga d'algun mot, etc. tindria encara més valor científic que contribuiria al seu èxit.

3.5. Discrepàncies etimològiques que el Mestre rectificarà: *grava*, *rehilar*, *estall*, *clero*

GRAVA.

En castellà és un mot pres al català, més concretament al valencià. L'accepció “piedra machacada con que se afirma el piso de los caminos” (Acad.) que és la que copia el Fabra (article dolent) té el següent origen: realment això que diuen Acad, i Fabra no és ben bé grava. La grava és una altra cosa. La raó de l'accepció deturpada és deguda a que, efectivament, els camins (ant. els camins de carros, els dits “caminos vecinales” s'afermaven amb grava (autèntica) i encara s'adoben els camins amb grava. Quan al s. XIX l'Estat donà un gran impuls a la construcció de les carreteres; pensi en la creació del “Ministerio de Fomento”, el qual fou qui féu la divisió en “províncias”, la construcció de la xarxa de “carreteras nacionales”, obra ingent al s. XIX, de quilometratge enorme, superior a França –parle de les carreteres dites de 1er ordre– i feta en sentit radical, partint totes de Madrid, que fou la més ferma base del centralisme a ultrança, i originà després la xarxa ferroviària calcada, radial, nova espasada centralista, antieconòmica, compari les comunicacions de Madrid, que han fet de Madrid el que és, amb les comunicacions entre Catalunya i València, València i Alacant, etc.: tot ho feren al s. XIX, el segle del centralisme furibund, tots els nostres mals vénen més del s. XIX (tesi meua) que no pas de Felip V i els Austries (és clar que els Austries i Felip V deixaren el nostre país moribund: en entrar el s. XIX érem ja un cadàver, el país no pogué ja reaccionar i llavors els castellans el tractaren com un poble mort), l'afermament de les grans carreteres en regions mancades de grava, l'ús de les màquines apisonadores, les noves tècniques d'afermament, etc. originaren l'ús de la pedralla, pedres triturades, el cos dels peons camineros, en substitució de l'antic sistema de tirar grava i aquest substitut de la grava se'n digué també grava. Per això l'accepció del Fabra és presa de l'ús oficial del mot, l'ús del “Ministerio de Fomento”.

Però la grava no és això. No és que això no puga dir-se grava: de fet originàriament era grava grossa, són els cudolets sense partir, o siga que la grava no és la “piedra machacada” sinó abans de “machacarla”, els cudolets grossos de la grava que solien triturar-se per a afermar-los millor amb les apisonadores però després utilitzaren pedres més grosses, cudols grossos i aquests calia triturar-los, aquests ja no eren grava però triturats substituïen la grava.

La tesi de vostè de dubtar de l'autoctonisme en català de *grava* és absurda. És un mot vitalíssim, d'un ús exuberant i que té un innegable caràcter popular. L'exemple dels “costums de Tortosa” és definitiu (i no és una obra de literatura, precisament es doc. en una obra no literària, és natural!). És una barbaritat suposar que aquest mot no és catalaníssim i popular 100%. La poca documentació no vol dir res: un mot material, de pagesos i mestres d'obres no és mot per a literats de ciutat i obres poètiques... Però és impossible, en absolut, que no estiga documentat i abundantament en texts valencians antics (s. XVI, XVII, etc.): és perquè no s'han despul·lat sistemàticament, on cal (construcció d'obres, doc. de Murs i Valls, doc. sobre camins, rius, fàbriques d'obra, etc. etc.). Em permet de dir que és impossible que no surta doc. abundosa i antiga: estic segur que no m'equivocaré, ja veurà. És mot massa popular i usual, indiscutiblement autòcton. Les mateixes accepcions delaten un mot tradicional. Es trau grava del riu i en totes les obres fan la separació de la grava i de l'arena,

aquesta per fer el morter i la grava per a molts usos: és mot que usen tots els dies tots els obrers de la construcció i és mot pagés: llevar la grava de les terres cultivables, una capa de grava per fer un pou cego; un fons de grava, etc. etc.; quan tinga temps he de fer una nota ben feta dels nombrosos casos on s'usa el mot: accepcions, exemples, frases, classes de grava, usos, aplicacions, etc. etc. No és feina que es fa en un bell en sec perquè és un poc popular i tradicional i aquests mots no es poden despatxar amb quatre paraules: són d'usos molt complexos i d'accepcions difícils de precisar.

MÉS SOBRE GRAVA.

Per a mi és indiscutible que la definició que el Fabra dóna al mot *grava* és copiada de la definició Acad. accepció 2. Això és un concepte oficial (d'*escuela de ingenieros de caminos, peones camineros, ministerio de Fomento*, gent que posa noms a les coses per a entendre's en el seu *papeleo*, però que no sap res de lexicografia) discutible: això no es diu en castellà popular *grava*, sinó *machaca* (veig que no el cita el Dicc. Acad.). Un subjecte de Canals em diu: “grava és la pedra de la rambla, des de l'arena grossa als cudols”, “els cudols del tamany del puny són grava, si estan en la rambla, mesclats amb altres més petits”, “es poden, és clar, arreglar camins amb grava, en els camins antics i en els veïnals, però en les carreteres, més que grava s'utilitza la matxaca”, “la matxaca es fa de les pedres grosses de les canteres que es trituren fins al tamany de mig puny”, “a vegades, en les canteres la trituració de la pedra no es porta al límit, es deixen un poc grossenques i es distribueix per les vores de les carreteres, i després, segons les necessitats de cada tros de carretera, els peons les trituren (castellà *machacan* amb un *macho*) fins al tamany de mig puny i s'estenen per la carretera i es passa el *rulo*. Això de la *machaca* és el mot corrent en la Manxa i tota Andalusia. És la pedralla del valencià, perquè poden utilitzar-se pedres (triturades de les canteres), cantals triturats o cudols grossos de grava triturats, però la *matxaca* és una cosa diferent de la grava. El Martí Gadea cita *majaca* com a castellanisme (cal saber interpretar-lo) enviant a *Pedralla*, perquè això de *matxacar*, *matxaca*, en valencià són castellanismes conscients, gens castissos, se senten com a tals, el mot valencià és *pedralla*. *Macho* evidentment és mossarabisme andalús = *mazo*.¹⁴

REHILAR. Segons el DCEC tenim: gòtic *reiran* > *rirar* > *rilar* > *reilar* > valencià *refilar*. No ho veig clar.

Si la *h* de *rehilar* és purament fonètica, com castellà *rehilar* > valencià *refilar*?. No ho comprenc.

Això “de adaptació valencià del castellà” és molt estrany, molt. Aquest article de vostè no m'agrada gens en la referència al valencià *refilar* (com dimoni un mot castellà tan rar va tenir res a veure amb un mot tan general i usat en valencià?). La proposició de Navarro Tomàs sobre l'ús tècnic de *rehilar*, *rehilante*, *rehilamiento* és inacceptable en una ciència internacional com la fonètica, a base d'introduir mots de tan difícil traducció i que als no castellans no diuen res. S'imposava naturalment uns mots llatins o grecs, això és

¹⁴ En el DCELC, Coromines rectifica i diu: “‘arena gruesa, guijo’, ‘pedra machacada con que se afirma el piso de los caminos’, tomado del cat *grava* id., palabra del mismo origen preromano que oc. *retor* e it. sept. *grava*, fr. *grève*. 1ª doc Terreros, quien dice “*grava* llaman en Valencia, Cuenca, etc.”” Sota *grava*, al DECat diu que és cat. ja al segle XIII.

indiscutible i caldria haver-ho atacat més a fons: això de *vibril·lar*, *vibril·lant* i *vibril·lació* està força bé i encara millor si hom trobés uns mots més senzills. És la mateixa mania dels foneticistes francesos amb llurs chuintants, etc. mots rars difícils de traduir i de comprendre bé. La nomenclatura tècnica greco-llatina és la millor.

La separació del català *refilar* (Fabra) del valencià *refilar* no és tan clara com sembla. ¿Què és *refilar* un ocell sinó ‘llançar el cant’? ¿On és el *tremolament*, la *tremolor*, en el *refilet* d’un ocell?

Fixi’s en el valencià *refilador* que el Martí Gadea diu castellà *rehilador* però *rehilador* no figura en Acad. i el castellà *rehilete* amb el seu *-ete* cf. valencià *refilet* al Martí Gadea. [...]

L’anterior escrit el vaig ajornar fins estudiar millor la qüestió. Un estudi com jo volia fer no tinc temps de fer-lo. Em cal documentar bé el *refilar* valencià i veure diccionaris valencians. Però mirant el Martí Gadea i Acad. puc dir: la traducció que el Martí Gadea dóna a *refilar* = castellà *rehilar* em sembla inexacta: només és exacta en l’accepció de “tornar a filar”. Martí Gadea és que seguia la forma del mot valencià semblant (canvi de *f* en *h*...) al castellà i a continuació copià tot el Dicc. Acad. “dícese de las armas arrojadas... zumbando”. Però jo no sé que *refilar* en valencià tinga res a veure amb la idea de *zumar*: potser jo no conec aqueixa accepció antiga del *refilar* valencià.

Com vostè veu aquestes notes estan mancades d’estudi, són notes preses al vol, escrites per a profunditzar després sobre el seu article del DCEC sobre *rehilar* i valencià *refilar*. Però allò que jo no comprenc és la relació entre el castellà *rehilar* “zumar” i el valencià *refilar*. A la vista de l’article *refilar* del Martí Gadea veig una accepció (la 2a del Martí Gadea) que jo desconec en valencià: “correr zumbando ciertas armas arrojadas, como la flecha” (és clar que jo no he llançat mai amb fletxes...), a causa de su extraordinaria rapidez”. De les altres accepcions, citades per Martí Gadea la 1a (“hilar demasiado o torcer mucho lo que se hila”) no sé què dir, no m’és massa coneguda, no tinc idea massa clara, però no negue res. Potser volgué traduir la idea del castellà *rehilar* (la 1a del Dicc. Acad. 1925) que copià literalment la definició, pensant que si *filare* = *hilar*, *refilar* = *rehilar*, un *re* + *filare*, però no sé què dir. La 3a, 4a i 5a del Martí Gadea sí que les conec bé. La 6a (*refilar-se*, col·loquial, *comer o beber muy rápido*) no la conec, però la idea és claríssima per a mi: “llançar la beguda al cos, un got darrere un altre...”. La idea d’*una cosa darrere l’altra*, sense aturar-se, formant una filera en el trajecte, jo la sent molt clara en el meu concepte de *refilar*. Per això jo concep que es pugui dir: “refila’t eixe got de vi” (i fins em sona d’haver-ho sentit dir entre carreters i gent de taverna), “s’ha refilat un plat de fesols en un bell en sec”. De totes maneres, si jo puc explicar la darrera accepció del Martí Gadea (que ell dóna com a familiar i reflexiva) no la conec com a corrent i general, és un ús groller i figurat, pot ser un poc d’allà del seu poble o tavernari.

Ara bé, la 2a accepció sí que m’estranya: fixi’s que la 1a és copiada de l’Acad. i la 2a té tot l’aire d’un text acadèmic, ¿no la copiaria també d’un diccionari castellà, potser l’Acad. del seu temps? Ja posat a copiar, seguiria copiant perquè no crec que ell hagués vist *correr flechas*, la mateixa estructura de la definició és molt típica de les definicions acadèmiques. Veja’m això de *correr zumbando*. Certament jo conec bé, per exemple *refilar pedres* perseguint a u a pedrades o

cudolades. Les pedres *refilades* amb força contra u, certament en castellà jo diria que *zumban*, és a dir, fan un soroll en creuar l'aire de tan fortes que van, però en valencià jo no sabia res d'això del *zumbido*. Per a mi la idea de perseguir a u *refilant-li* cudols (realment pedres, la idea de cudols són pedres més grosses, per a *refilar-les* anant corrent contra un que fuig, *refilar* un cudol contra u és llançar-li una pedra ja grossa) és anar llançant-li pedres, sense aturar-se, formant una escomesa contínua, que en l'aire van l'una darrere l'altra, sense donar-li temps a defugir-les, i *acaçant-lo refilant-li pedres* (o *cudols* si són més grosses, realment els cudols són les pedres de riera, redonenques, distint de les pedretes de riera, que són les petites) és una frase exacta, però en aquesta idea meua de *refilar* una cosa agressiva no entenc per a res el *zumbido*. *Refilar-li a u el ganivet* també es pot dir.

En canvi, el castellà *rehilar* no sé que tinga la idea de *arrojar*, que no figura en Dicc. Acad. 1925 ni tampoc la idea de coses succesives, que a mi em sembla que té el valencià *refilar* en alguns casos: “en els batejos, abans, el padrí refilava caramels als xics, ara alguns refilen gallets (Ribera) o aguiletes (València capital; monedes de cinc cèntims)”, “en l'enderroc d'una casa un obrer puja dalt i comença a refilar rajoles”, “en una riera o riu sec els xics, des de dins, comencen a refilar cudols”, “per pujar les garbes (d'herba seca) a la pallissa o acabar de carregar el carro des de baix, un altre li va refilant garbes al que està dalt, o per descarregar o baixar-les el de dalt les va refilant baix”, és a dir, em sembla percebre una idea de coses llançades les unes darrere les altres, com si formaren una fila en l'aire (açò darrer és potser una pura idea etimològica meua, cal assegurar-se'n). Per això jo rumiava si *refilar* fos un derivat de *fil* (cf. *un fil d'aigua*).

Posa't a cercar-li una relació amb *fil*, veig que el DCVB té en l'article *fil* (del qual jo derivaria el valencià *refilar*) accepcions molt interessants, fixi's: la 4a i la 5a, totes dues mallorquines, em sembla, i compari amb l'article *refilar* del *Diccionari Rima* (fet per mi, sense consultar cap llibre ni text, és basat en l'observació d'una llista de frases vives i vaig tractar d'esforçar-me a definir el sentit que *refilar* tenia en aquelles frases corrents) i pensi que ni Moll tenia present el *Diccionari Rima* ni jo em preocupí gens de consultar cap diccionari en aquest mot, només veia que *refilar* no estava al Fabra i vaig sospitar si no seria desconegut a Barcelona, doncs cal una bona definició ací, em diguí.

Per ara, doncs, no comprenc la seua absurda idea que el valencià *refilar* < castellà *rehilar*. Això no té ni cap ni peus. En general, cal veure una cosa evident, bona o mala però és un fet: l'excessiva tendència barcelonina quan troben un mot o accepció valenciana que no es troba a Catalunya a cercar-li un origen castellà (no ho dic per vostè, però alguna volta vostè hi cau també). Això en mots tan casolans, rurals, generals, com *refilar* i tants altres és molt perillós. Ja sé que vostè en sap més que tots, però encara així i tot jo li recomanaria la clàssica admonició: “plom i no ales” en jutjar, no precipitar-se, hi ha i pot haver-hi coses en el català de València, que tot i essent estranyes al català del Principat, no per força han de ser castellanismes...

És també un poc forçós de pensar que tots els mots del català de València han de ser derivats de mots del català de Catalunya: l'època de l'expansió de la llengua és ja molt llunyana, com a mínim els s. XIII, XIV i XV i de llavors ençà la llengua ha creat molts mots i n'ha oblidat d'altres en certes regions.

Final: del *refilar* valencià n'haurem de parlar molt. Hi ha coses molt estranyes: 1. La poca i mala coneixença que té vostè del valencià *refilar*, essent un mot tan corrent i popular en valencià; 2. L'intent de relacionar-lo amb un castellà *rehilar* d'accepció tan rara com *tremolar*; 3. La mateixa raresa del mot castellà amb formes com *riilar*, *reïlar*, *regilar*, *rehilar*, totes d'aparició tardana. Hi ha moltes coses a fer: 1. El valencià *refilar*, cap al nord, fins on arriba?; 2. Quines són les més antigues documentacions del mot valencià? 3. Traure tots els exemples de *refilar* en la literatura patoisant valenciana; 4. Les relacions de *refilar* amb altres mots com *enfilat*, *filat*, *fil*, etc. etc.

Hi ha molta feina a fer...

Posteriorment li envia una altra fitxa:

NOTES AL DCEC. ADICIONES.

REHILAR.

La seua etimologia gòtica del castellà *rehilar* no vaig voler dir res, em vaig limitar a no voler embolicar el castellà *rehilar* amb el valencià *refilar*, perquè l'únic que em sublevava és que el valencià *refilar* el volia fer passar per castellanisme i això era absurd. Davant *rilam* > *rehilar* calia callar perquè quan vostè ho deia seria cert... i jo m'atinc al que vostè diu, sempre que no siguen coses impossibles en valencià... Ara Spitzer fa *atractiva* la idea de relacionar el castellà *rehilar* amb el valencià *refilar* en una de les seues accepcions. Això m'agrada més. A condició que hom accepti que les accepcions valencianes de *refilar* són les més antigues:

Valencià *refilar* "llançar" (a fil) > *refilar els ocells*.

Del *refil dels ocells* pot venir la idea de tremolor que té el castellà *rehilar*.

Per a mi el castellà manxec *rehilar* < valencià *refilar* (amb pèrdua de la *f*, cosa freqüent en mots xurros manllevats al català on la *f* caigué en època moderna, a mesura que el xurro es castellanitzava més i més –pogué també influir *hilo*, *deshilar*, sobre *refilar* > *rehilar*–) i de les moltes accepcions valencianes de *refilar* prengué especialment una sola idea: la de *zumbar*, que té algunes coses que es *refilen*: una fletxa refilada evidentment ha de *zumbar*, tota cosa *refilada* en l'aire pot molt bé *zumbar* en l'aire, el mateix cant dels ocells quan *refilen el seu cant* és un cant tremolós, perquè *refilar* té la idea de cosa contínua, seguida, sense perdre el fil, i el *refilar d'un ocell* és llarg, de notes seguides unes darrere de les altres, i no essent sostingudes, iguals, han de produir unes desigualtats de to, una tremolor vista en conjunt, és doncs un cant tremolós, no pas un to sostingut uniforme, això està enllaçat amb les altres accepcions de *refilar* i no té res d'estrany que el manlleu xurro prengué del mot una sola idea (com passa sempre amb els *xurrismes*), la de *zumba*.¹⁵

¹⁵ El DECat sota *fil* el documenta en Belv 'cantar ab modulació' i el relaciona amb el cast. *rehilar/rielar* 'vibrar, tremolar', "també poden partir d'això les accs. valencianes en particular de la joguina anomenada *refilador*, *-adora* "rehilete [...], garapullo o repullo" (Escrig, 1851), on hi ha visiblement la idea de moviment tremolós i de llançament: per on ens expliquem la idea del val *refilar* "llançar" (J. G. M, "El Camí", 14-iv-1934; i nota de 1957)". En el vol. VII (s. v. *refilar*) afegí un exemple de Verdagner i un del segle XV del Somni de J. Joan ("en començar a refilar 'roncar' / jo somniava que una nit anant caçava per les taulades"), i també situa a Benasc "a *refil* 'a chorrito, a hilo muy delgado y continuo'".

NOTA A L'ESTALL DEL SANELO.

Aquest mot usual en valencià (el porten també l'Escrig i el Martí Gadea) correspon al castellà *destajo*, però no crec pas que siga castellanisme com diu erradament el DCVB (article *destall*): això de *destall* és un disbarat del DCVB, això no es diu, es diu sempre *estall*. La definició del Martí Gadea és bona. La frase adverbial és *a estall* (pron. *astall*, amb *a* inicial, diferent de la *e* inicial d'*estall*, l'*estall*, *estellar*). No sé fins quin punt és cert que *a estall* (que els diccionaris catalans de barbarismes donen com a castellanisme que cal substituir per *a preu fet*, és clar que el Montsià cita *destajo*, *-a*, això és clar és un castellanisme detonant del cat.or. que ací no diu ningú) és igual que “a preu fet”: fer una cosa *a preu fet*, em sembla una idea diferent, és ajustant el preu per endavant o ajustant el preu per endavant de cada peça que es faça. La idea d'*estall* em sembla un poc diferent: és cobrar una faena segons el rendiment del que s'ha fet, segons el producte o tall realitzat, comptant la quantitat o extensió feta: “sembrar arròs a estall”, millor dit: “plantar arròs a estall” segons les garbes de planter que cada plantador planta; “segar a estall” cobrant segons les garbes que fan, que seguen, o segons les fanecades que seguen. D'ací la idea final de què en parla el Martí Gadea “con empeño, sin descanso y aprisa para concluir pronto” perquè el treball a estall es fa naturalment més de pressa, amb menys cura, és més imperfecte, i es realitza amb més afany: “Treballar a estall” és com diu el Martí Gadea. El verb *estallar* és ajustar les condicions d'una cosa que s'ha de fer a l'*estall*; el preu fet és el preu d'*estall*, el preu convingut d'*estall*. L'*estaller* és el “destajista”, el preufetaire. Aquest és un concepte industrial, de tant per unitat, l'*estall* és un concepte agrícola, del tall de la feina agrícola: el tall és el lloc o línia del que es sega o es planta.

En resum: *estall*, mot molt usual i corrent en valencià, malgrat correspondre al castellà *destajo*, no té res de castellanisme, en absolut. És un mot d'origen pagès i dels treballs agrícoles. Els usos ciutadans i industrials són per analogia. A la meua oficina hi ha un sistema especial de pagar les hores extraordinàries, a base d'anotar-li a tothom totes les hores que fa al mes i les que passen d'un cert mínim obligatori es consideren extraordinàries (sistema lleoní i abjecte) que feia exclamar a un company: “Ací resulta que treballen a estall: han aplicat l'estall al treball d'oficina...”. Realment l'inventor de tal sistema d'hores hauria de posar-lo el Dant en bon lloc... però no ho lleven...

A la Catalunya industrial la idea del “preu fet” s'explica millor: allí són unitats de productes industrials, no hi ha la idea originària del tall d'un camp i per això no sembla català.¹⁶

CLERO.

Aquest mot em sembla tingut per castellanisme per tothom. Tanmateix el DCVB du exemples del s. XV, l'un de 1407, mentre que la 1a documentació del DCEC en castellà és de 1487.

¹⁶ L'opinió de Giner era la mateixa que la de Coromines, que era un mot autòcton descendent del verb *tallar*, cap castellanisme, a diferència del DCVB. Però, com el Mestre no ho explicà clarament en el seu DECat, l'IEC va fer l'error, feliçment esmenat, d'introduir el mot valencià amb la forma *destall* en el DIEC1, de 1995.

Realment l'acusació de castellanisme és per la *-o*.

Admetent que el castellà *clero* és molt anterior a 1487, que el català *clero* podria tenir algun pic de castellà, jo em decidiria a l'eliminació de *clero* en català: si té *o* és que sense *o* restaria *cler...*, altrament té *ç* (l'únic mot en *-ero* amb *ç*). És un mot molt arrelat, rural, pagès, ciutadà, de totes les classes socials i fins li escau aqueix regust acastellanat, o llatí si es vol, perquè és un mot de forma especial en català.

Certament el mot *clero* sembla innecessari al Fabra, puix que disposa de *clerecia*, que és el seu sinònim, i encara aquest té l'accepció de *clericat*. Del punt de vista de l'ideal fabrenc de perfecció, *clero* és realment un mot innecessari, sobrer, inútil, per a la perfecció de la llengua literària. D'acord. I potser en català oriental on és pron. [klɛru] encara soni pitjor que en valencià pron. [klɛro]. Tot això massa que ho comprenc. Però per altra banda no es veu la raó de voler portar el "dirigisme" de la llengua literària a punta d'espasa, amb massa intransigència, oposant-se tenaçment a coses que en el fons són ben secundàries: val més afluixar un poc en coses banals a fi d'estar més descansat i fresc per a estrényer més en coses decisives, més importants. Perquè el fet curiós és que un mot com *clero* que no figura al Fabra, l'usa tothom, tots els qui parlen en català. I no està massa clar que siga un castellanisme de cap sencer. Certament té una *-o* (l'únic pecat) però al s. XV hi hagué un poc de màniga ampla en l'adopció de certs mots erudits en *-o* (Homero, etc. ¿és que Homero era un castellanisme? hi havia l'italià, etc. i la vacil·lació erudita –potser pron. *Homero*, com jo crec (cf. *quimera*, valencià, *Ēros*, etc., *Fèbo*, etc.-)) i aquest mot sense la *-o* restaria *cler...* Potser caldria en aquestes coses obrir un poc la mà: això no vol dir encoratjar cap ús, preferir-lo, etc. però l'admissió és per a evitar crítiques i popularitzar un poc més el Dicc. literari, que doni entrada als usos populars, no separar tant el lèxic del Dicc. de la realitat de la llengua parlada (ací a València tothom diu *clero*, això de *clerecia* i *clericat* costaria de comprovar qui ho diu...) perquè això no ens convé, la llengua ha de tenir un fonament popular, del contrari risca a ésser titllada d'artificial, com diuen els enemics, i ho hem de contrarestar, aqueix atac és dolent.

Altrament, si disposem d'un *clero* m. = *clerecia*, ¿no sobren mots? ¿no hi ha massa sinònims inútils? Potser no, cada mot té el seu camp propi. Un orador de barriada, parlant del *clero* es fa entendre millor que si diu *el clericat...* Un escriptor sagrat potser demostraria que li van millor l'un o l'altre dels sinònims segon els casos, el tema, l'escrit, l'ocasió, etc.

L'Institut hauria d'estudiar açò. En valencià, la *ç* oberta impedí la caiguda de la *-o*: cap mot acabat en *-er* té en valencià *ç* oberta.

Després d'estudiada amb posterioritat no estic convençut de tenir raó en la qüestió de l'admissió de *clero*: el cas és que em sembla un castellanisme, usual però castellanisme... ¿Anem ara a admetre castellanismes al Fabra i empastifar-lo? *That is the question...*

En veritat, el millor de tot és deixar la qüestió en mans dels savis de l'Institut que ells sabran el que més ens convé.

L'únic de bo de tot el que jo podria dir és exposar la qüestió del punt de vista popular: estem lluitant massa contra coses secundàries i això ens fa perdre l'alè

que ens cal contra enemics de la llengua més poderosos, pitjors. Admetent que *clero* és un castellanisme evident (l'Església sempre ha castellanitzat a València, el seu ideal era el Cèsar, el Felip II...) o un llatanisme deficientment catalanitzat (*cler* és dolent ara) cal veure els inconvenients d'un puritanisme excessiu: ja he dit en altre lloc que els castellanismes generals a totes les regions, comarques, dialectes, són els menys perillosos, almenys no ens trenquen la unitat de l'idioma, els dolents són els qui ens separen, els qui ens trenquen la unitat lexicogràfica, els qui ens divideixen...

Si es pogués consignar al Diccionari alguna nota especial, “vulgar, etc.” o “forma menys bona”, etc. potser es podria admetre com a “tolerable”. L'Institut ho veurà.

Em sembla de percebre una certa animositat de certa gent d'Església al fabrisme. Casanoves atacava Fabra (entre altres coses on diu veritables rucades, que subleven el lector que el llegia de bona fe, amb atenció, a veure si deia alguna cosa enraonada, no en diu cap) per *croada* que ell volia *creuada*. Es comprén que l'eclésiàstic del s. XX pensés a la castellana, amb *creuades* ara, com fan els castellans: és una castellanització mental, gens d'estranyar en l'estament. Volia clara l'etimologia de la *creuada*, la *creu* ben clara... No comprenia que *croada* és un mot com *vassall*, *remença*, etc. històric. Per a cedir hauria calgut d'admetre un “*creuada* f. *croada*” i tants duplicats no encaixen en el sistema que volia Fabra.

Si seguim la via fluixa hauríem d'admetre també un doblet “*creuada* f. *croada*”. Axò cal estudiar-ho. Realment mestre Fabra em fa l'efecte que s'avançà al seu temps: té arrels massa “segle XIX”, una creença massa optimista (i per això poc realista), una fe cega en el progrés, un entusiasme massa prematur en la victòria definitiva. Ara pensem més en la lluita, sabem que la victòria serà el resultat d'una lluita, aspra, dura i llarga i ens tornem més durs i més ferrenys però més calculadors: cal la diplomàcia, el saber afluixar i fins saber perdre posicions, guanyar aliats, tenir paciència: és tota una lluita que cal dirigir com una estratègia: només compta ja un sol objectiu, la victòria.

3.6. Sobre la presència d'aragonesismes i no castellanismes en valencià-català occidental: informació sobre el valencià *assagador*

Amb motiu de la papereta d'aquest mot per al Diccionari Rima he estudiat bé la qüestió de les acepcions valencianes d'aquest mot i he recollit informació de diversos llocs i pobles i tenia a la vista paperetes amb texts patoisants i literaris valencians.

La conclusió final ha estat la forma lleu i senzilla del Diccionari Rima i grafiat a darrera hora amb *a* en lloc d'*assegador* com jo tenia.

Qüestió d'*assagador* o *assegador*. Al Maestrat és *assegador* amb *e* (segons texts que tinc d'escriptors d'allà), forma també molt estesa per ací: Lliria, Carlet (coexisteixen *assegaor* i *assebador*, aquest amb *b* o *v* i conservació de la *d*, també *assegador*), etc. Però *assagador* també a València i tota la zona de Gandia. El canvi de *a* en *e* es pot explicar per la influència de la *s* que pot tancar una mica la vocal, fent una *a* un poc palatal (?), en canvi el canvi de *e* en *a* és més difícil de comprendre. Tot fa suposar que l'etimologia *saga* és la més enraonada. Com que Martí Gadea sembla que porten les dues formes (*assagador*

i *assegador*, ara no estic segur) a darrera hora m'he decidit per *assagador* que és la forma que defensava Ferrer Pastor (zona de Gandia) que coneix molt bé el mot i exacte significat.

Qüestió de les accepcions: malgrat la desviació inicial que em produïren els articles de l'Escriu, Martí Gadea, DCVB, les meues recerques em donaven sistemàticament l'accepció bàsica i general de "camí o senda per al bestiar", "camí destinat al pas del bestiar" i això en quasi tots els llocs i subjectes i molt viu i ben explicat. L'*assagador* està en decadència a les zones del pla (suposo que al Maestrat les coses són altrament) perquè avui el bestiar es transporta en camions especials de bestiar, i en alguns llocs els *assagadors* se'ls han anat menjant els cultivadors de les vores i els han reduït a sendes. També Llombart i Ga. Girona parla dels *assagadors* "a través dels poblats": precisament els *assagadors* no solen atravesar per dins dels pobles, ans tomben sempre pels afores, tot el més voregen les tàpies dels afores, és a dir, que van per fora dels pobles. Clar és que aquesta observació exacta que m'han fet alguns subjectes es refereix a les poblacions d'ací, del pla, potser al Maestrat la cosa és diferent, però això d'*entre dues parets* està clar que no és dins del poblats sinó en les afores del poblats. Tampoc les accepcions secundàries que citen el DCVB, Llombart, Martí Gadea són les generals: l'accepció més general i pròpia és la que porta el Diccionari Acad.

Una observació: al DECat jo no donaria aquests mots com a *castellà* sinó precisament com a *aragonés*, perquè realment aquest mot no té res de castellà, només és aragonés, català occidental i valencià. Al DECat caldria restringir molt bé *els castellanismes* dels *aragonesismes* i aquests sovint són mots comuns al català occidental i aragonés i ni tan sols d'origen aragonés a casa nostra: comuns.

3.7. Estudi etimològic intentant provar les opinions de Coromines: *chillar, mentira, escamar, jabalín, guay, galope, flamenco, quítar*

CHILLAR:

D'acord en tot. L'etimologia és un *cisculare* o *zistulare* < *fistulare*. El català *xisclar* < *cisclar* amb palatalització de la *c'* o *s* tan abundosa en català oriental (*xiprer*, valencià *ciprer*, *xarampió*, etc.). Però en valencià crec que no existeix *xisclar* ni *cisclar*, el mot valencià és *xillar* (ben diferent de *xiular*, són evidentment idees inconfundibles) i és el mateix mot que *xisclar*. ¿És *xillar* (*x* = *ç* = *ch* castellà) un castellanisme? Vostè ho dirà, però la meua impressió és que no ho és. El grup *sc'l* o el *st'l* pot donar en català dialectament *ll*. *Xillar* coincideix amb l'aragonès *chillar* (Terol, Ebre) i potser aquest *chillar* d'origen oriental (aragonès?) desplaçà en castellà l'antic castellà *chirlar*. En valencià *xillar* és fer el so típic de l'oronella, el so que llança un animal com un gos quan li trepitgen la cua, una persona quan li aixafen una mà: una porta, una corriola, l'eix d'un carro (castellà *chirriar*): una persona quan li fan un pessic fort i sobtat, i efectivament això té molt de paregut amb la flauta: "com xilla la dolçaina...".

MENTIR. SOBRE L'ETIMOLOGIA DE MENTIRA

Crega'm que he examinat a fons la qüestió de la *r* de *mentira*. Li ho dic com a prova dels treballs de crítica a què he sotmés alguns punts del DCEC. Moltes vegades m'he passat dies sencers pegant-li voltes a totes les hipòtesis teòricament possibles i sempre he arribat a la conclusió que la seua explicació de la *r* de *mentira* és l'única possible. És una qüestió que l'he examinada ja moltes vegades i sempre he acabat igual: vostè dona l'única explicació acceptable. Ara he fet un resum de tots els camins imaginables, una mena de joc de tots els camins, absolutament tots, una cosa divertida, i l'únic que té sortida és l'explicació seua: no n'hi ha més que siga satisfactori. El valencià diu *mentira* i *mentirós* i això cal acceptar que ve de molt antic (tinc altres notes on en parle). *Mentida* no l'he sentit en valencià, en canvi *mentider* “mentirós” sí que l'he sentit, així com l'adjectiu *mentidor*.

Efectivament el canvi *mentida* > *mentira* em sembla impossible: la *i* és una vocal tancada i darrere d'una vocal tancada és impossible el canvi de *d* en *r* segons el valencià. La meua conclusió és que la *r* té el seu origen en l'adjectiu *mentirós*, *-a*. És més, jo crec que *mentira* és un mot tret de *mentirós*. *Mentirós* em sembla més usat que *mentira*, molt més, i en valencià em fa l'efecte que és molt més castís que *mentira*, és un mot més normal i seriós, més entranyable, més del fons normal del llenguatge més pur. *Mentira* em fa l'efecte d'un mot més propi del llenguatge gràfic i violent, no té tanta serenor ni tant de fons, té encara alguna cosa de mot derivat, que no són mai tant normals com els primitius. No faç entrapèlies, serà que no sé expressar el sentiment que em produeix l'examen de l'ús d'aquests mots en la consciència lingüística del valencià però crec que és això: *mentirós* és un mot més normal i menys emfàtic que *mentira*. Probablement, en l'origen, *mentirós* expressava un matís diferent a *mentider*. *Mentider* front a *mentidor* (< *mentitore*) demostra que hi havia tendència a crear noves formacions adjectivals amb els sufixos més corrents. L'adjectiu etimològic de formació llatina era *mentidor* “que ment”, “el qui ment”, però potser per l'antiguitat del mot podia tenir algun sentit més fort, més nou, es creà una nova forma amb el sufix *-ós*: *mentidós*, tret no ja de la tradició llatina, sinó derivat de *mentida* o potser ja existia un *mentīta* > *mentītosu* > *mentidoso*. El canvi de *mentidós* > *mentirós* sí que em sembla possible: la *d* va davant l'accent i tot afebliment és possible i la *d* afeblida pot esdevenir *r* perfectament.

Mentirós probablement, en l'origen, era d'ús adjectival: “paraules mentiroses”, “boques mentiroses”, “llengua mentirosa”, “un home mentirós”, “testimonis mentirosos”, “testic mentirós”, “narració mentirosa”, “persona mentirosa”. Em sembla encara aquest l'ús més castís. Mentre que *mentidor* tindria més ús substantiu: “No sigues tu el mentidor”. Després, de *mentida* > *mentider*, que potser primerament substituï *mentidor*. Però la relació *mentider-mentida* és una relació molt natural i en els llenguatges on *mentida* esdevingué un mot poc usat, decadent, l'adjectiu *mentirós* anà guanyant terreny i usant-se substantivat, en l'accepció de *mentidor* i *mentider* i s'establí la relació *mentirós-mentira*.

La qüestió si *mentirós* és castellanisme en valencià em sembla delicada. La mateixa qüestió respecte a *mentira* seria més fàcil d'admetre-ho però caldria contestar abans a la qüestió de *mentirós* i veure més documentació antiga i conèixer millor l'àrea actual dels mots en català feta per dialectòlegs competents, no creguts en què tot és castellanisme...

En resum: em sembla impossible de fer objeccions a la seua tesi. L'única que es podria fer en teoria, no la puc fer perquè em trobe en un carrer que no trau cap. Per si li és útil, la faré només a títol de prova forçada, com si em demanaren: “faci vostè una objecció” en un examen:

Es podria partir del *mentiriosus* del *Liber Glossarum*, com fa... Efectivament *mentiriosus* > *mintroso*, *mentiroso*, valencià *mentirós*, això encara seria més còmode que *mentidoso* > *mentiroso*, és clar. ¿D'on surt i com s'ha format aqueix *mentiriosus*? *That is the question...* Hauria de ser d'un substantiu (< infinitiu) *mentiri* + sufix dialectal *-osus*... Però, ¿aqueixa formació és possible en llatí? Sembla que no. ¿Seria possible en llatí molt tardà? No es pot demostrar... em fa l'efecte que no.

ESCAMAR.

Tinc unes notes molt extenses sobre *escamar*. No li les tramet perquè els cal molta feina encara i moltes coses a completar: recull de texts patoisants valencians i enquestes locals, usos en parlars xurros, manxecs, murcians, aragonesos i usos castellans moderns, tal és el meu propòsit per completar la nota. Voldria veure també si trobe documentació valenciana més antiga.

Als efectes de considerar valencianisme el castellà *escamar* en l'índex de catalanisms deL DCEC, vull dir-li la meua opinió: jo crec que *escamar* i derivats (*escama*, *escamón*, etc.) són tots mots del català de València penetrats en el castellà popular per les zones veïnes: xurros, Manxa, etc. Deixant a part els llargs raonaments meus tractant de fer veure l'origen valencià d'*escamar* i de refutar-li a Moll la tesi que el valencià *escamar* és pres modernament del castellà *escamar* i d'analitzar els problemes de les accepcions crec ara interessant de dir-li només: l'*escatmar* ‘disciplinare’, “castigar” és importantíssim i és precisament l'antecedent del valencià *escamar* en un grup important d'accepcions valencianes, amb exemples actuals. L'evolució fonètica: *escatmar* > *escammar* > *escamar* és valenciana. Faç la discussió de l'evolució *escamnar* > *escammar* i fins la possible d'*escarnmar* > *escanmar* > *escammar* > *escatmar* > *escamar*, i deixe moltes coses per a vostè, perquè potser en el valencià *escamar* s'han reunit dos verbs distints.

La part més important són l'anàlisi de les diferents accepcions valencianes, amb exemples i frases ben comprovades (i per ser més contundent voldria avalar-les amb exemples paral·lels d'autors valencians, documentar-les fins i tot). Hi ha coses molt clares: que l'*escamón* del Dicc. Acad. és pres del valencià *escamó*, demostrant aquesta formació amb exemples d'altres anàlogues. I que el castellà *escamar* és catalanisme és evident: els castellans no l'usen, fora dels voltants del Regne de València, i cap valencià no considera *escamar* com un mot castellà, saben que ho és.

Quant al català *escamnar* hi ha problemes obscurs: sembla que originàriament podria ser un mot distint i que el Fabra li posa l'accepció pròpia d'*escamar*. Sembla que hi ha un embull d'accepcions i de verbs distints: és un problema complicat. No li tramet les meues notes, vull treballar sobre això. Però estiga previngut”. És el desplegament d'una nota anterior: “En aquest espai de paper que resta en blanc li faré un resum d'una nota llarga encara inacabada: l'*escamar* castellà pres del valencià *escamar*, aquest és la forma valenciana d'*escamnar*. El pas d'*escamnar* a *escamar* és possible i potser ben antic. *Escamar* en valencià té moltes accepcions, totes molt acostades, això contrasta amb el fet castellà que

prengué el mot en una sola accepció i no massa precisa: es veu el manlleu. L'època del manlleu: les Germanies. Els “mots de germania” en puritat eren catalanismes esdevinguts populars a la Manxa, “valencianismes del castellà popular”. Fou un segle després de les Germanies quan se'ls confongué malèvolament amb l'argot rufianesc. La causa fou: 1. Les Germanies representaven la causa de la llengua catalana; 2. Lluitaven contra la noblesa i el poder reial cesari. Al s. XVII el record que tenien a la Cort de Madrid aquella gentola “oficial” féu el canvi semàntic: germania > poble > “populacho” > gente del hampa. Al seu temps les Germanies eren populars a la Manxa i hi simpatitzava el poble.

JABALÍN.

El valencià no pron. *javali* amb *j* castellana sinó amb *j* valenciana (*ĵ* o *ĉ* en apitxat). A més a més té *v* molt segura. La qüestió de si és pres del castellà o no la deixe per a vostè: certament manca documentació antiga (però això no és massa decisiu en mots d'aquesta mena i menys quan tenen un sinònim literari força arrelat d'antic, són mots de regions que en l'antiga llengua catalana no imposaven el seu parlar sobre la llengua noble i ciutadana base de la *koiné*, a més a més mots rurals, muntanyesos, d'etimologia aràbiga, etc. etc.). Però en valencià és força general, almenys (no vull fer afirmacions insegures, desconec l'ús del Maestrat) de València en avall. La pron. *ĵavali* la tinc oïda molt, i amb *v* on distingeixen *v-b*: Alberic, Xàtiva, Albaida, Alcoi, i el mot el porta l'Escrig (cito l'Escrig sempre 1851) amb un *jabalinet* (*jabato*) que desconec però el crec possible i el Martí Gadea grafia *javali* (aprofito l'ocasió per a dir-li la qüestió de *v* i *b* al Martí Gadea: en general no té cap valor, però excepcionalment, en determinats mots ocorre que Martí Gadea dona *v*, llavors té valor, és segura la *v*. Encara en aquests casos sol posar dues grafies: generalment envia a la bona, com en aquest cas: *jabali* v. *javali* (és el tipus de cas més segur, el més important de tots: quan malgrat la grafia castellana té *b* envia a una forma amb *v*: aquesta *v* és segura), *bobo*, *-a* v. *bovo*, *-va*; *caballo* v. *cavalla*, etc.; en altres casos fa al revés: *cavall* v. *caball*, etc. però el fet que citi *cavall* etc. en discrepància amb el castellà és suficient per indicar-nos que *caball* és grafia no fonètica. Però això només s'esdevé en alguns mots, no és cap norma, en general no posa atenció a la qüestió de *b* i *v* (així posa *reventar*, etc.) però en alguns mots la grafia de Martí Gadea té valor, valor de seguretat, si se la sap interpretar i apreuar, és feina d'entesos. En el cas *javali* té un valor de primer ordre, absolut, malgrat citi també *jabali* copiat de l'Escrig o Acadèmia, i aquest no té cap valor, gens, i porta el plural *javalins* (que és l'autèntic plural valencià). En canvi porta també *javalina* la femella, que no el conec però és possible teòricament. Però dec informar bé: no es crega que és un mot massa usual, conegut sí (i tots amb *ĵ*, sempre, amb *j* castellana no l'he sentit mai), però no massa corrent, perquè de *javalins* en deuen haver-hi molt pocs per ací: a la Ribera alta no en pot haver-hi sinó és ja a la banda de Torís (potser tampoc) de Millars, Bicorn, Sinarques, en zona xurra (però els caçadors acostumen anar a caçar lluny, fins a Cabdet, en plena Manxa, però no he sentit mai parlar de caçadors de *javalins*), a les muntanyes del nord de la província d'Alacant, potser sí (em diuen que a Xaló no), o en altres temps, de manera que per aquestes raons dels pocs *javalins* d'ací sí que podria ser un castellanisme, encara que un poc antic. Fixi's amb açò: he sentit dir *javali*, però recorde que també he sentit dir *porc javali*, *un porc javali*, i així recorde que ho deia mon pare i segurament aquesta expressió és més valenciana i encara es deu dir a Albaida.

La *v* indica que aquest mot, de ser castellà, existiria en valencià quan encara el castellà mantenia la distinció de *b-v*: l'antiguitat del mot en valencià és evident i si vostè té en compte que a l'edat mitjana abundaven més els *javalins* que ara no veig cap raó per no admetre que en la zona sud no siga ja medieval. Això de *porc javalí* que li deia en la pàgina anterior és prou usat, més que *javalí* i això no és l'ús castellà que diu *jabalí* sol. La qüestió si podria ser un arabisme valencià és ja més delicada: caldria estudiar si *senglar* o *porc senglar* es diu molt per ací i caldria conèixer millor la documentació antiga valenciana. *Senglar* el porten l'Escrig i Martí Gadea. Segurament s'usarà al Maestrat. (El vocabulari del Maestrat de Garcia Girona que em deixà Carles Salvador en 1934, el tenia copiat tot en paperetes, però les deixí un dia en casa de Ferrer Pastor i anà a raure a mans de Carles Salvador i segons Ferrer no se sap ja qui el té, es dona per perdut, i m'he quedat sense informació del Maestrat, i Carles Salvador mai no volgué deixar-me el llibre de Garcia Girona que jo li havia enquadrat en 1934, Carles Salvador tenia coses rares en la seua manera de ser, era un poc bròfec). Es diu més *porc javalí* que *javalí*. *Javalí* és sentit com a adjectiu.

GUAY.

En valencià, almenys a Albaida, també he sentit aquesta interjecció, però únicament com a interjecció d'admiració. No pot tenir, doncs, res a veure amb el *guay* castellà < germànic. El *guay* castellà de lamentació no existeix en valencià usual. En l'article *guai* del DCVB les accepcions 2 i 3 no les he sentit dir. L'ús del *guai* d'Albaida és l'accepció 1 del DCVB: interjecció de sorpresa, precisament això, en tot cas en to d'admiració o cosa per l'estil, i sovint en boca de dones. Sembla més acostat al *wai* àrab, però és evidentment onomatopèic, exclamatiu. El Martí Gadea envia a *ay*, no veig perquè. És una exclamació alegre i agradable d'oïr en boca de dona: "Guai, tu, xica, per ací?", "Guai, la guilopa, s'ho ha menjat tot".

GALOPE.

La *i* del valencià *guilopo* (< castellà *galopo*) en la nota 6 es parla com a deguda a l'influx de *guilla*, oc. *guila*. Sense saber la raó d'això (potser es pot fer observar que *guilla* "rabosa" sembla que no és valencià), puix que no sé l'abast de tal influx, cal fer observar un altre cas semblant: el de *galindaina* > valencià *guilindaina* (no el porta l'Escrig però sí el Llombart i el Martí Gadea, és mot usual v. Dicc. Rima), té la mateixa *i* de la forma aragonesa *guilindujes* "adornos superfluos e impropios en el traje de la mujer" (també és això *guilindaines* en valencià coses supèrflues i cridaneres, de poca valor, en els vestits, castellà *fruslerías*, i també afalacs supèrflus, innecessaris, no sentits, sense valor).

FLAMENCO.

La meua opinió personal (ho dic així per a evitar-me d'escriure moltes pàgines exposant fets que no tenen una valor decisiva però que són els qui m'inclinen a adoptar la meua tesi, important per a mi però potser no massa demostrativa per a altres).

Flamenc, nom d'ocell emigratori, es diu així perquè són ocells que venen dels llacs de Suècia, Feroe, Escòcia, Països Baixos, etc. i després passen a Àfrica o senzillament hivernen ací. És l'adjectiu o nom flamenc "de Flandes" aplicat a tots els Països Baixos, antigament entre nosaltres.

Flamenc, en Andalusia, no significa pas *gitano*: l'ús més concret és com a adjectiu en el sentit admiratiu de *gallard*, i fins altres matisos anàlegs: valent, ben plantat, *airoso*, *farruco*. No m'acaba de convèncer l'accepció *achulado*, *agitanado*, com a massa usual entre la burgesia andalusia. Clar és que de *valent* a *achulado* hi ha molt repoc i el sentit d'*achulado* es comprén que existeixi també, però em sembla més la concepció *madrileña* i posterior. La idea andalusia de *flamenco* em fa l'efecte que s'aplica a l'aspecte, al posat, als modals, d'una persona, i té tot l'aire d'una aplicació de l'ètnic *flamenc* en l'antic sentit castellà aplicat a les gents de raça germànica en general (alts, de bon color de cara, etc. ben diferents dels andalusos –potser és degut al nom de l'ocell). No sé si té res a veure amb els colons bavaresos en temps de Carles III: La Carolina, i altres pobles, que ara no em venen al cap en la província de Sevilla, etc.). L'aplicació al *cante flamenco*, *flamenguismo* em fa l'efecte que és una cosa molt posterior i deguda a l'ús ponderatiu, admiratiu, elevat, que prengué l'adjectiu *flamenco*. La confusió andalus = *agitanado* em sembla molt moderna, és un procés que arranca del s. XIX i ha contribuït molt el concepte madrileny de “lo andaluz” i per altra banda la mateixa confusió ha estat afavorida pels mateixos andalusos fora d'Andalusia.

QUITAR.

La forma *resquitar* que vostè cita com a ant. de *desquitar* (i el Dicc. Acad. també la dóna com a ant.) l'he sentida moltes vegades en Aragó i xurros valencians amb el mateix sentit que el valencià *resquitar-se* que té el sentit de “rescabalar-se”. Jo crec que *resquitar-se* correspon al castellà *desquitar*. *Resquitar-se* no el cita Escrig, però el cita Martí Gadea enviant a *desquitar*. Aquest *desquitar* no l'he sentit mai en valencià, crec que no existeix, la forma valenciana és *resquitar-se* i precisament la definició que Martí Gadea dóna d'aquest fals *desquitar* és la que correspon al valencià *resquitar-se* i ell envia a *resquitar* i *rescabalar*. Tampoc existeix en valencià *desquit* sinó *resquit* (mot que manca al Dicc. Rima i caldria haver-lo citat). També en aragonès (Terol, xurros) he sentit *resquite* en el mateix sentit que el valencià *resquit*.

Resquitar-se és rescabalar-se d'allò perdut: “Ací si t'equivoques en una taxació després no et permeten de resquitar-te en una altra”; “Jo he de resquitar-me com puga”; “Si obliguen a vendre al govern a preu de taxa, el llaurador ha de resquitar-se venent a preu d'estraperlo”. També té l'accepció figurada que cita Martí Gadea.

Resquit té també dues accepcions: allò que es rescabala. “¿No li has cobrat res de resquit?”; “En eixe vagó se n'han podrit moltes: cal traure un bon resquit pujant deu cèntims més el kilo”. I l'accepció figurada: “Li han pegat un bon resquit”; “Els xiquets li han fet un bon resquit al cabàs de les figues: en falten quasi la quarta part”; “Poc resquit li has fet tu al formatge: quasi no l'has tastat”; “Els gos ha entrat en el rebost i li ha fet un bon resquit a les botifarres”.

Més exemples: “Eixa romana no afina bé el pes, pose-me'n dos (pomes, etc.) més de resquit”; “A eixe deshonorat ja li faré jo un resquit”; “Nos han pegat un bon resquit a la butxaca: me l'han deixada buida”; “Traure-li a u un bon resquit a la cartera”; “Hui he anat a pagar la contribució, l'han tornada a pujar, quin resquit nos han clavat!”; “No t'acostes pel seu carrer que et faran (o pegaran) un resquit” (l'accepció que cita Martí Gadea com a figurada: prendre satisfacció o venja de l'ofensa rebuda”, que es deu encara i poden cobrar-se-la, poden

resquitar-se). “Ell es beu el conyac en la botella: quan torna de nit li fa cada resquit...”; “He anat a pagar-li el deute a X però li he fet un resquit, per les obres fetes, per la falta del pes, per les podrides, etc.”. *Quitar* no és corrent en valencià fora de les accepcions citades per Fabra i Escrig i encara en aquestes accepcions és un mot prou rar, poc usat.

Una altra frase oïda de l'ús de *resquit*: en el joc de cartes, quan un jugador guanya a un altre, el qui perd li diu: “m’has de donar *resquit*”; “em dones *resquit* o no me’n dones?”. Sentit dir a un home de Benissa (al nord de la província d’Alacant): la frase d’aquest tipus no m’és desconeguda, el sentit s’acosta ja molt al castellà *desquite* o més encara *revancha*, la frase és “donar-li a un un resquit”.

Cal advertir una cosa: el mot *resquit* habitualment té una pron. *rasquit*, almenys cap al sud (és la d’aquest home de Benissa, i és també la normal d’Albaida i potser també la de València, almenys la meua tradicional, però jo no dubte que a València existeix la pron. *resquit* també, que és l’única que citen el Llombart i el Martí Gadea): potser *rasquit* és la forma de Xàtiva cap al sud.

3.8. Opinions de Giner discutides: *obispo*

NOTES AL DCEC.

OBISPO.

Jo li vaig dir a Moll una altra explicació de la pèrdua de la vocal inicial de *episcopus* en català i occità, explicació que crec més interessant que la seua. És un mot d’evolució popular, partint d’un *episcopu* introduït en el llatí vulgar. Que la introducció d’*episcopu* és antiga en llatí vulgar ho demostra el francès *evesque* on encara es féu el canvi de *ĩ > e*, però en general el llatí vulgar adoptà la forma eclesiàstica amb *ĩ > i* i això explica la *i* del castellà, portugués, català occidental però fixi’s que el francès i l’italià tenen *e*: *evesque*, *vescovo*. Una volta introduït *episcopu* en llatí vulgar seguí en tot el tractament dels mots populars: mot semierudit només ho era en llatí vulgar però en català per exemple és totalment un mot d’evolució popular si té *i* és perquè el llatí vulgar pron. *episcopu*.

El problema de perquè *episcopu* > català *bisbe* amb pèrdua de la vocal inicial vostè diu que *bisbe* < *obisbe* degut a l’article *lo*: *l’obisbe* > *lo bisbe*, igual en tot a *melic* < *l’omelic*. No em convenç. El cas de *melic* és diferent: és un fet d’àrea reduïda, un fet purament català, propi d’un mot que s’usa gairebé sempre amb article: *lo melic*, però *bisbe* és una altra cosa. Dubte que vostè pugua demostrar que *obisbe* ha existit mai en català o occità. Hi ha una altra raó: això de l’aglutinació de l’article només ocorre en casos de mots vils (*melic*, *lierre*, *atril*, etc.) però és inconcebible en un mot tan elevat com *bisbe*. La raó de la pèrdua de la vocal inicial no puc admetre que fos deguda a *l’obisbe* > *lo bisbe* perquè *lo bisbe* no existia en català ni occità primitiu, com no existia en portugués primitiu o *rei*... Aquests mots no deriven pas de l’acusatiu sinó del nominatiu –per raons especials–: *bisbe* no deriva pas de *illu episcopu* (que hauria donat en català *lo bisbe* i no veig la raó de l’elisió de la *e*- inicial, *lo bisbe* hauria pogut esdevenir *l’ebisbe* però no pas *lobisbe*) sinó de *ille episcopu* i aquest, segons la llei de Darmesteter no podia donar més que *el bisbe*, que és precisament la forma usual en el més arcaic català i occità. Vejam això:

Ille episcopus > llatí vulgar *īleepiscopus* > *īlepiscopus* > *elbiscbe* > *el bisbe* la contracció de les dues *ee* sí que és explicable; la vocal pretònica no inicial ha de caure per força *īlepiscopus* > *el bisbe* / *hospitale* > *hostal*, l'analogia és perfecta.

Vostè oblida que en català preliterari l'article tenia declinació: nominatiu: el, plural nominatiu: li; acusatiu: lo, plural acusatiu: los.

Certs mots s'usaven en nominatiu especialment: eren els mots que s'usaven majestàticament, hi havia un *nominatiu majestàtic*, així els mots *rei* i *bisbe*, que en català i occità encara es deia primitivament *el rei*, *el bisbe*, i no pas *lo rei*, *lo bisbe*, com en portugués *el rei* i no pas *o rei*...

Que en català antic perduren certs casos de nominatiu és evident, sobre tot en mots majestàtics: *Déus*, *el rei*, *el bisbe*. El mateix article de plural nominatiu *li* en Llull és un arcaisme català conservat en certes famílies de la noblesa, de què Llull encara es fa ressò quan usa un llenguatge molt arcaic com el de la poesia (tinc un estudi sobre l'article en català). *Bisbe*, com a nom majestàtic, (*bisbe* era un mot d'ús molt similar a *rei*, a València només es deien *palau* dos edificis: el del rei i el del bisbe, igual que *paço* en portugués; això de dir *palau* a les cases dels nobles és castellanisme en portugués (*palácio*) i en català (en valencià es diu *palàcio*, *palau* només és el del bisbe i abans també el del rei, aquest fou destruït després de 1808, el del bisbe encara es diu el palau i “el carrer de Palau” és encara el carrer on hi ha l'edifici del bisbe. –Vegi l'article *palau* al Dicc. Rima–), prové de *ille episcopus* en nominatiu i per això en català ant. es deia *el bisbe* i no *lo bisbe* i *el bisbe* no podia tenir cap *o* perquè no hi havia article *lo* sinó *el*.

El fet indiscutible és que en català preliterari i català arcaic primitiu es deia *el bisbe* i no *lo bisbe*, per tant, això de *lobisbe* < *lo obisbe* que segons vostè hauria donat *lo bisbe* és molt dubtós. Partint de *īleepiscopus* > *el bisbe* resta clar que en català i occità no podia tenir cap vocal inicial el mot *bisbe*. Més tard, quan l'article *el* desaparegué, hom substituï *el bisbe*, *el rei* per *lo bisbe*, *lo rei*, com es veu en els texts del s. XV. Fora del català i occità el francès conserva la *e* inicial, com el castellà. En aragonés, murcià, etc. potser és influx català i les formes castellanes sense *o* poden ser arcaismes d'un tractament nominatiu *īlepiscopus* > *el bispo* (Berceo), mentre que *bispe* sembla occitanisme o catalanisme. En italià l'afèresi de les vocals inicials és una altra cosa: fet freqüent (*nemico*, *chiesa*, *vescovo*, etc. n'hi ha moltíssims).

La tesi que la *o* inicial del castellà *obispo* “tuvo, probablemente, gran extensión antigua en la Romania” és hipotètica: no surt tal *o* enlloc, la suposa vostè per a explicar *bisbe* però no existeix enlloc, i això és inexplicable si fos antiga. Un canvi espontani [*sic*] “por el influjo labializador” és un fet molt especial i acceptable a condició que fos un fet local: això ocorregué només en castellà, llengua que no té article nominatiu com el francès, l'occità i el català preliterari.

En resum: el català i l'occità *bisbe* ve de *el bisbe* < *il(l)e episcopus*. *Ille episcopus* hauria donat en català i occità *lo ebisbe* > *l'ebisbe* i de cap de les maneres *bisbe* i menys *lo bisbe*. La caiguda de la *e* inicial és deguda a la llei de Darmesteter. Un *obisbe* no ha existit mai en català.

4. Consells en la redacció de l'obra

Voldria suggerir-li la conveniència de posar al final del llibre una mena d'addenda tota especial que es podria titular "Addenda de precisiones", és a dir, posar alguna frase, algun mot, alguna data, alguna referència, algun aclariment, etc. a alguna cosa del text que per advertència o oblit, pel que siga, etc. no es posà al seu lloc, i siga útil precisar. Potser aqueixa "Addenda" especial només ocupi tres o quatre pàgines. Vejam algunes coses que caldria precisar:

Per exemple, en la pàgina 794 2a columna línia 23, vostè parla de la *última* edició del *Manual* de M.P. ¿Però quina és l'última? Fa poc jo coneixia la 7a, en pocs anys n'han fet algunes, crec que ja estan en la 10a. Doncs en "l'Addenda" aquesta caldria dir: p.794, 2a. 23: la 7a (o la 8a, 9a, 19a, etc.), és a dir, citar exactament la 1a edició on això està esborrat. Precisions

RUIDO.

Informació sobre el valencià *roïdo*. Ha fet molt rebé de no parlar gens d'aquests castellanismes en valencià: això és cosa que no convenia citar-la al DCEC, nosaltres ja ho sabem, i quan menys es parli públicament millor. Realment castellanismes d'aquest tipus són només propis per a parlar-ne entre nosaltres, que som els únics interessats, i encara reservadament. En parlaré a títol d'informació:

Roïdo se sent dir prou a Ciutat per *soroll*, però se sent com un castellanisme. Potser el mot entrà per a designar el soroll fort i estrident, que em sembla que té aquest matís, però això és difícil de destriar. La cosa que més em sorprèn és que l'Escrig 1851 no porta *soroll*: se li'n passaria. És evident que *soroll* és usual en valencià: *roïdo* li fa la competència, esp. a ciutat i també s'usa al poble. La pron. valenciana és *roïdo* amb una *o* molt clara i ferma. L'Escrig porta *roïdo* amb *o*, i en els derivats, i cita "el roïdo dels carros" = "chirrio", "el roïdo de les orelles" = "zurrido": està bé, però crec que està millor "el soroll de les orelles". En canvi, el derivat *roïdós* el cita també *ruïdós*: en efecte *ruïdós* es diu més amb *u*: és un castellanisme més tardà, menys usat que *roïdo*, un cast. més fort. El M.G. cita *soroll*, en canvi en *roïdo* envia a *ruido*: això és inexacte, o potser *ruido* siga meridional: en el val. central és *roïdo*.

5. Castellanismes possiblement d'origen valencià-català segons Giner

L'ETIMOLOGIA DE *PESSETA*.

La tesi que "peseta es manifestamente inseparable del americano peso" caldria demostrar-la: no ho veig clar ni manifest.

Pesseta no sembla massa modern en català.

La tesi que pesseta és un diminutiu de peça no és gens desenraonada: no s'han donat raons sòlides contràries.

Una moneda en català és una peça: una peça d'or, una peça de dues pessetes, una peça de deu cèntims. Una peceta és una peça petita, i això és la pesseta.

Si fos un derivat de pes tindria s sonora en algun lloc però en tot el valencià té ss sorda i correspon a peceta (arxicomprovat, és cosa definitiva).

Vostè no diu quan apareix peso en l'accepció "unitat monetària". Hi ha una altra raó que em fa ensumar que el castellà peseta és d'origen valencià: la meua coneixença dels gallecs, manxecs, andalusos, asturians, castellans, em fa evident que en l'ús popular compten per reales, en canvi els valencians en l'ús popular compten per duros: jo mateix si no compte per duros no em faç càrrec de les sumes monetàries i això és general en tots els valencians, per pessetes no compte ningú, no ho entenen del que es tracta (no pot afigurar-se la quantitat de gent que no s'entén per pessetes, les dones velles cap i molts vells tampoc: ho he parlat en molts casos). Això demostra que pesseta és poc arrelat en terres castellanques; en València el duro era la moneda usual en els comptes populars (això encara és evident: els vells no es fan càrrec de les sumes monetàries si no es converteixen les xifres de pessetes en duros; ací tothom compta per duros no pas per pessetes –els gallecs, castellans, andalusos, ho fan per reales).

La pesseta era considerada com una peça divisionària del duro, i aquesta idea de moneda divisionària real és la bàsica: era la peça corrent, la peceta, la més usual, peça menuda pràctica i corrent, material i concreta, però les sumes de diners no es compten amb pecetes ni amb quinzets, ni amb aguiletes, galls, gallets, noms tots de peces corrents i usuals.

Al DCEC vostè al·lega, com a prova que peseta no és catalanisme, que en català té ss. Això no és cap raó: en valencià pesseta té sempre i a tot arreu ss sorda, igual que peceta, diminutiu de peça...

Realment cal veure en el castellà peseta un valencianisme...

En canvi els castellanismes com pisos (plural de pis), pesos (moneda americana), pesa (no sé si serà castellanisme o no, en el sentit de cadascuna de les peces per a pesar) tenen en valencià s sonora. Si peseta fos derivat de pesa, peso, tindria en valencià s sonora. La ss sorda de pesseta només té una explicació: és una c, peceta. Peceta passaria del valencià al xurro (que fa les c valencianes s) i la pronúncia xurra peseta amb s sorda (< c valenciana) s'estengué a la Manxa, fins Madrid. El barceloní pesseta podria ser pres del madrileny pesseta (jo no ho crec pas) però peseta < català de València peceta, petita peça monetària. El fet és que en valencià es deia "una peça de setze onces", "una peça d'or", "una peça de plata", "una peça de duro", "una peça de dos pessetes", i la peça presa com a patró monetari es deia una peceta, el valencià és molt afeccionat als diminutius, per a designar la moneda divisionària, poc usada al començament, del duro.

Moll al DCVB porta dues raons de pes que demostren la relació peceta > peseta:

1r L'exemple català de 1410: "13 pecetes d'argent", són 13 monedes petites d'argent.

2n La pron. peθeta d'Aiguaviva. Jo també he sentit dir peceta a certs aragonesos, i fins a certs castellans rústics.

3r El francès piécette sí que cal fer-ne cas: no comprenc com peseta hauria de donar piessette. És que l'ús de peça per a designar les monedes era (i és encara) general. Piécette és una formació francesa popular tradicional, antiga (com ho és peceta en català) que va ser utilitzada per a traduir el concepte de l'espanyol peseta.

Finalment, cal fer cas dels qui han dit que peseta és un catalanisme: potser sabien més que nosaltres.

L'Estat no comptava per pessetes fins època molt tardana: els sous dels funcionaris de l'Estat venien expressats en reales fins després de 1900 i fins molt després. Peseta no és un mot imposat per l'Estat, sinó adoptat per l'Estat en vista de l'ús popular: aquest ús popular no és creació castellana, sinó catalanavalenciana. Cal conèixer millor la vida valenciana als segles XVII, XVIII i XIX per a poder resoldre documentalment l'etimologia de peseta, que jo ensume que és el valencià peceta < peça menuda.

Tinc una altra nota, que ara no trobe, on parlava de la qüestió del mot peça per a designar una moneda. Això deu ser molt antic a tot arreu. Contra la tesi que el francès *piecette* era una adaptació del català peseta, jo deia que *pièce* era ja molt antic com a designació de monedes i que un diminutiu francès *piecette* indiscutiblement existí en francès antic popular i l'únic que hom faria és usar-lo com a traducció i equivalent del castellà peseta, nou de trinca. Veig que l'Enciclopèdia Hoepli del segle passat diu que *pezza* era una moneda italiana de 8 lires i és clar que altres monedes més petites es deien *pezzeta*, sinó se'n deia la mateixa *pezza*.

Quant al cas de peso és diferent, originàriament era usat en frases, com les italianes, “un peso de oro, un peso de plata”, i després s'aplicà a una moneda, segons Acad. D'ací el peso americà, si és que en Castella ja s'usava peso per a designar alguna moneda d'or.

Però la pesseta no ha circulat mai com a moneda d'or. En canvi, les peces d'or que hem vist de petits (els avis acostumaven a guardar-ne alguna, que eren onces de 16 i 32 duros) no es deien mai pesos sinó peces d'or. Fa estrany que el mot pesseta ens haja vingut d'Amèrica. I si fos un derivat de peso o pes, tindria en algun lloc valencià s sonora, és molt estrany que siga un castellà quasi contemporani i si tingués cap relació amb pes conservaria s sonora en algun lloc: el valencià pesa “peça de pesar” té s sonora i els pesos americans tenen s sonora.

Certament en la 1a nota que li feu, jo m'adheria a la seua tesi, de l'origen americà de pesseta, però realment només em preocupava una cosa: dir-li que pesseta té ss sorda en valencià, cosa que he comprovat a tot arreu i per tant no pot ésser un derivat de pes ni de pesa, i pel demés vostè comprendrà que la seua opinió era molt forta sobre qualsevol idea meua. Després, l'article del DCVB sobre pesseta m'ha convençut que la vella idea de considerar pesseta un derivat de peça és la bona. Jo la vaig pensar-hi fa molts anys quan vaig anotar peceta amb c castellana en la zona xurra on distingeixen s i z (dec tenir les llibretes) però no és pron. general, només d'alguns rústics. També l'he sentida a algun aragonès i manxec: però són considerades “incorreccions” de què tothom se'n burla. En la zona xurra hi ha pobles que pron. les z, ce, ci com en català, s, sordes (Sogorb, el Vilar, etc.), però més amunt ja les fan z castellana (Viver, Xelva, Ademús, etc.). Ací és on encara es troba algun rústic sense lletra que se li escapa algun pezzeta, però d'això fa ja molts anys, ara crec que caldria un bon lingüista sobre el terreny per comprovar-ho, perquè la castellanització ha avançat molt en la xurreria, i el mot pesseta és massa usual per mantenir pronúncies antigues i la gent no vol ser sorpresa, no vol que li atrapin coses que fan riure als seus mateixos familiars més joves i ningú vol ser testimoni de tals

pronúncies. Ara bé, hi havia ací un senyor de Viver (entre Ademús i Terol), ja jubilat, que, per riure, amollava moltíssimes frases i mots a la manera aragonesa antiga, per plasenteria i jo sempre he comprovat que tot era autèntic: “Aquí traigo la berienda”; “¿Qué pretiendes de mí?; “T’hi pongas como t’hi pongas te tengo de j.”, i també deia pezeta en moments de broma. De manera que la comprovació de pezeta valdria la pena d’intentar-la per un bon dialectòleg que sabés escollir bé els pobles (jo agafaria la zona de Xelva fins a Terol a través del Racó d’Ademús, en la carretera encara no inaugurada; i la zona més apartada del p.j. de Viver, i certs pobles de Terol i potser Cuenca) i sabés trobar bé els subjectes, que en aquest cas convindria fossin vells, si bé les dones i els infants també en certs casos donen sorpreses. Li escriuré a Llatas, que és persona seriosa i de confiança. Una volta establert l’existència de pezeta, la solució documental crec que només es podria trobar a l’Arxiu del Regne de València: allí ha d’haver-hi documents valencians amb els antecedents del mot. El DCEC no dóna dates, em fa l’efecte de poca documentació (difícil en un mot modern) i vostè hauria de dir la seua amb més amplitud. Aquests mots interessen a la gent no lingüista, més que molts altres.

Per a les persones de la nostra generació és difícil de fer-se càrrec de la modernitat del mot pesseta, i a vostè menys que a mi, perquè és de Barcelona, però vaig a dir-li algunes coses que lliguen amb allò que “València porta un endarreriment d’un segle respecte a Catalunya” com sovint comentem els valencianistes (M.S.G. m’explicava “Mallorca, en moltes coses, especialment en la conservació social de la llengua, és com era València fa 200 anys o a començaments del s. XVIII”). Jo encara he anat a la plaça i a les botigues de ciutat a comprar amb monedes de 1 i 2 cèntims i es compraven coses, els encàrrecs de casa: tota mena de pastissos i dolços, panets al forn, espècies, formatges, fils, agulles, pinyons, sal, vinagre, olivetes, tàperes, tomaques, verdures, etc. A començaments de segles els contractes d’arrendament de les terres venien redactats en lliures valencianes (crec que l’equivalència era 100 L. = 75 duros) i les fanecades d’horta solien arrendar-se a 10 L. per fanecada. També als pobles en ús popular fins ben tard. A començaments de segle circulaven encara els escuts, els marrocs, es comptava per dinés, hi havia la moneda de dos dinés, els xavos de 4 dinés, els quinzets (> valencià actual quinzet “ral” encara usual com a divisió de la pesseta o equivalent a 25 cèntims). La pesseta començaria a fer-se popular després de les encunyacions isabelines i de 1869 i segurament s’adoptaria en 1848 (any progressista: l’adopció del sistema mètric i l’ordre de castellanitzar els noms valencians dels carrers traduint-los al castellà, en els casos que van poder: encara hi ha “calle de la corregeria”... el progressista ací fou furibunda castellanització i això és encara hui... –els liberals purs, els socialistes, etc. ací són tots furibunds castellanistes i anticatalans fins el moll de l’os, no cal enganyar-se, sobre això jo tindria molt a dir). Però l’adopció del mot peseta s’ha de cercar a la Península, no a Amèrica. I l’origen no pot ésser altre que un ús popular d’alguna moneda anterior coneguda popularment per peceta, peça petita, en terres de llengua catalana, i de valor semblant a la nova pesseta. El fet que peseta siga ara general a tot Espanya és perquè l’ha imposat l’Estat. L’origen de la imposició en castellà fou d’un cercle reduït de persones i funcionaris i això és molt fàcil a l’ús d’un mot de manlleu, el primer que se’ls acostà a la mà, sense mirar prim, sense gaire tradició lingüística castellana, segurament de l’ús popular català o valencià de peceta, que venia bé per a una moneda que no era un peso ni un (peso) duro. Perquè la

derivació peso > peseta és molt rara i si peso té en valencià s sonora, no es comprén com pesseta té s sorda. Vostè ha dit que quasi tot el vocabulari castellà de la monederia és d'origen català. En aquell grup reduït de funcionaris n'hi hauria de catalans o valencians, que decidiren el nom de la moneda, traent-lo del seu ús casolà.

FRANCOLÍN.

Crec que hauria calgut en aquest article més decissió [*sic*]. Vostè és prudentíssim en alguns casos d'evidents mots castellans presos al català o per intermig del català. El cas és que vostè mateix admet l'origen català en la línia 20. Crec que hauria calgut començar per aqueixa afirmació, que és la bàsica de tot. El *francolí* era un ocell no indígena en la Península Ibèrica, introduït durant l'Edat Mitjana pels aristòcrates: tot fa pensar que Simonet tenia raó, l'ocell ha d'ésser originari d'altres terres, més probablement nòrdiques o de l'Europa central, podria ser Francònia, Baviera, etc.

El mot sembla d'origen italià: *francolino*. El francès *francolin* i el català *francolí* seran d'origen italià. Però el castellà *francolín* < català *francolí*, *francolins*.

Cal no oblidar mai que no és precís que la forma d'un manlleu derive d'un singular o d'un masculí, sovint derivat partint del plural o del femení. Dic açò pensant el cas de *bello*, per exemple: el manlleu pot estar en *bella*, i de *bella* s'ha tret un masculí *bello*. El xurro valencià té innumbrables adjectius en *-au* derivats de formes valencianes en *-at*: puc demostrar que tals formes han seguit la següent via: valencià *-at* (masculí), *-â* (f.) > xurro f. *-â* d'on ha format masculí en *-au*. Exemple (n'hi ha centenars): *escaldáu*, *foradáu*, *ratáu*, *afaenáu*, *afolláu*, etc. aquestes formes no deriven fonèticament de *escaldat*, *foradat*, *ratat*, *afaenat*, *afollat*, però cal adonar-se'n que el manlleu té lloc en casos on la forma més usual és el femení: el valencià fa els femenins *foradâ*, *ratâ*, *afaenâ*, *afollâ*, que passen fàcilment al xurro: *la escaldâ del moscatell*, *la mano foradâ*, *la cara ratâ*, *estoy muy afaenâ*, *flor afollâ*, perquè les formes en *-ada*, igual en valencià vulgar que en xurro són *-â* < *-ada*. Una volta ha usat qualsevol forma en *-â*, el xurro forma el corresponent masculí en *-au*. Tots aquests masculins en *-au*, corresponents a mots valencians en *-at*, són d'origen adjectival: el punt de partida del manlleu són les formes femenines, que el xurro les pren del valencià sense modificar-les gens: la fàcil acceptació dels adjectius en *-ada* > *â* > xurro *-â* és perquè hi ha nombre de mots en *-â* que passen al xurro sense cap canvi, són manlleus ja encarrilats: *la bugâ*, *la cordâ*, *la espolsâ*, *la galtâ*, *la porchâ*, etc. Anàlogament dels plurals en *-ans*, *-ins*, *-ons* forma plural en *-anes*, *-ines*, *-ones* i d'aquests, singulars en *-ân*, *-în*, *-ôn* que corresponen a singulars valencians en *-à*, *-í*, *-ó*: s'estableix un sistema de correspondències automàtiques. Per això el castellà *francolín*, *francolines* és pres del català *francolí*, *francolins*: la *-n* de *francolín* si no està en *francolí*, està en *francolins*.

Hi ha una altra raó per sospitar l'origen català del mot castellà: mentre que en castellà el mot només surt al Diccionari de Nebrixa [i això no és d'estranyar, Nebrixa era ja un home que havia assimilat els elements culturals rebuts pel castellà del català i per tant tenia idea de l'existència dels *francolins* i el cas és que cita el mot precisament en un Diccionari, però el fet és que no surt en cap text conegut per vostè: ací hauria calgut datar el primer text (literari ha de ser, tractant-se d'un mot manllevat) castellà on surt el mot; l'afirmació de Terlingen té encara interès i en el granadí pot ésser també catalanisme] en català la cosa és

ben diferent: Jaume Roig no solament documenta el mot ans demostra que estava arrelat: la gent en menjar, tradicionalment (les parteres), la cuina popular (burgesa), era coneguda de tothom, l'estimació i característiques de la carn de *francolí*, etc. i l'ús del femení (*francolina*).

RAMO.

Vostè diu que el castellà *ramillete* < *ramellet*, diminutiu de *ramell*.

Em sembla evident i és possible que per via valenciana. *Ramellet* és molt usual en valencià: “un ramellet de dàtils” (hi ha “dàtils del ramellet”, més estimats, o “dàtils del ramell”), “un ramellet de flors”, “un ramellet de cireres”, “un vestit amb ramellets”, “una tela amb ramellets”, “un ramellet de flor de taronger”, “un ramellet de clavells”, etc. “Un ramellet d'alfàbega”, “un ramellet de joliver”, “un ramellet de panses”, “un ramellet de coses dolces”, “un ramellet de paraules galants”.

També es pot dir en tots aqueixos casos un *ramell*, però el diminutiu en uns casos és més apropiat i en altres més carinyós, i hi ha gent que abusa dels diminutius. El *Carrer dels Ramellets* (ara *Calle del Ramillete*) deu ser prou antic: ja veuré l'antiguitat del nom. Vegi també el Martí Gadea.

SOBRE EL CARRER DELS RAMELLETS.

Al pla de P. Tosca ja existia exactament igual que ara, va del Mercat al *Carrer de la Sabateria*, que és la continuació del *Carrer de Carabasses*. Però al pla del P. Tosca es diu *Carrer dels Ramells*.

L'origen del nom el dóna Orellana (i ací Orellana l'encerta plenament, tinc altres dades que ho confirmen) si bé Orellana dóna les dades com a contemporànies d'ell, perquè encara existia tal venda (i a començaments del s. XIX també, i fins més tard) però això que conta Orellana és més antic: Orellana parla de la banda del Mercat on es venien *les flors, clavells i ramellets* i diu que és nom que se li donava *d'antic* i el documenta en 1547 (Orellana, II, pàg. 269). En aqueix tros del Mercat, cantó al carrer dels ramells era ja la venda de flors al s. XVI.

Als s. XVIII i XIX hi havia comerços de tal venda. Carboneres al s. XIX dóna el nom oficial de *Carrer dels Ramilletes* en 1866. De la grafia medieval *ramilletes* ha tret hom (els erudits de l'Ajuntament, ignorants de lingüística catalana antiga) el nom acastellanat de l'actual rajoleta oficial *Calle de los ramilletes*. Això de *Carrer dels Ramilletes* també ho he sentit dir jo, altres diuen *dels ramellets* (final: alguns comerciants del carrer –he parlat amb els més antics– em diuen que el nom en valencià és *Carrer de Ramilletes* si bé –es diu menys– també *dels ramellets*). Hi ha a l'Ajuntament molts pseudosavis: del *Carrer dels eixarcs* hom ha canviat ara la rajoleta del s. XIX *Calle dels eixarcs* per *Calle de Exarcs* basant-se que es tracta d'un personatge de cognom *Exarcs* i jo crec que *els eixarcs* no és cap nom personal, car al s. XV ja es deia *dels eixarcs*.

L'origen de la *i* del castellà *ramillete* (< català *ramellet* < *ramell*) és clar: el valencià *ramell, ramellet* > *ramelleter* > *ramilleter* de *rameller* + *ramilleter* > castellà *ramillete*. El cas de *ramelleter* > *ramilleter* s'explica per la posició feble de la primera *e* seguida de palatal i de dues *e* més; un altre cas és el de *Carrer de Cabellers* (els qui feien perruques, etc.) que ara es diu *Carrer de Cabillers*. Aquestes formes amb *i* (*ramilleter, cabiller*) eren originàriament deformacions molt vulgars però al s. XIX, quan el nom del carrer perdé el sentit conegut, foren

les que es mantingueren popularment en la pronúncia corrent i les manté la rajoleta actual.

En el cas de *ramilletes*, la *i* influí en *ramellete*, forma atxurrada del valencià *ramellet*, formant-se una forma xurra *ramillete*, que els castellans preferiren perquè ja resultava menys avalencianada que *ramellete*. Aquest sentint-se massa *espartenyada*, ço és mot castellà calcat del valencià, forma castellana de parlar massa detonant, castellà defectuós. Veja nota final, que afegesc.

En el cas de *Carrer dels Cabillers* per *cabellers* la raó del triomf de la *i* en el nom del carrer, preferint l'ús vulgar deturpat, em sembla ésser també el desig de cercar la diferenciació més rotunda amb el *Carrer dels Cavallers*, quan $v > b$, proper perquè si *cabellers* i *caballers* no es confonen s'acosten massa per a noms de carrers veïns.

6. Sobre suposats castellanismes del català

NOTES AL DCEC.

CANSAR.

Per l'ús valencià m'adheresc a la idea [vegeu la nota 12] que és cosa absurda de pensar que *cansar* pogués ésser un castellanisme en català: l'examen de l'arrelament i castissisme del mot és una prova no menyspreable. Els mots d'origen castellà, per antics que siguen, sempre coixegen, bé sia en l'ús popular, rural, comarcal, etc. sempre tenen punts flacs en algun lloc o aspecte, els mots purs catalans no.

Ja fa temps tinc observat un fet: les accepcions intransitives de molts verbs són les més castisses, les més valencianes. El Fabra sol posar primer les accepcions transitives: no m'agrada això, aqueix sistema. En *cansar* no posa cap frase intransitiva, que precisament són les més pures, usuals i valencianes: "Això cansa. És un treball que cansa molt. Menjar sempre pollastre cansa. Això és una cosa que cansa més del que pareix"; "Ballar cansa. Caminar per la carretera cansa més que anar per la muntanya"; "Cansa sentir sempre dir el mateix"; "Canses massa, no puc portar-te al braç, acamina tu un tros, baixa del braç". Altres frases: "Se m'ha cansat el braç"; "Les màquines també es cansen"; "Estar cansat"; "Té poques ganes de treballar: ha nascut cansat".

En valencià el mot castís és *cansament*, això de *cansanci* és un castellanisme que encara sona com a tal a l'orella i no ho diuen només que els acastellanats. El DCVB cita un exemple de Llorente: Llorente té això, usa castellanismes propis de la gent acostumada a parlar i escriure en castellà, però cal saber interpretar-los, Martí Gadea tampoc no sentia *cansanci* com a mot valencià castís; potser el posa perquè està en l'Escrig. En canvi és curiós que l'Escrig envia a *cansanci*, mot estrany al valencià, que segurament posà com valencianització d'un *cansacio* castellà: segurament en temps d'Escrig *cansanci* seria desconegut en valencià parlat fora d'alguns lletraferits acastellanats. Aqueix *cansanci*, desconegut per mi, sembla una formació anàloga a *ficaci* i *desficaci*, tan valencians.

Cansera sí que és valencià, però el sentit és el d'un resultat de *cansar-se*, un *cansament* gros: "Tinc cansera, me'n vaig a dormir". "Quina cansera que he pres, xiquetes! Amb la cansera que duc, no tinc ganes de fer res. Tot el dia

corrent per les botigues de València, hem corregut molt i hem pegat una *cansera* que estem mortes de son”. Malgrat tot és un mot poc usual.

Això de *cansino* és un mot que sempre que l’he vist en castellà he notat que fa estranyesa, no és gens usual en el castellà parlat popular, i el prodiguen molt els escriptors tipus Azorín i els seus imitadors, poetes moderns, els mateixos que prodiguen mots com *señero*, etc. que no he sentit dir mai. És un mot posat de moda per cert tipus d’escriptor castellà. No crec que siga gaire popular en castellà, l’usen molt a base de frases fetes (“aire cansino”, etc.).

Allò que no crec és que *cansino* tinga res a veure amb *campesino*.

Caldria estudiar millor les frases fetes: “aire cansino”, etc. “paso cansino”. Finalment, que *cansado* pot significar *el qui cansa* és evident. És l’accepció 4 de l’Acad.: “no seas cansado, vete a dormir”, “eres muy cansado, déjame en paz”. I en valencià, igual: “xé, què cansat era aquell home!”, però potser en valencià siga castellanisme aquest ús. Em sona a castellanisme.

7. Informació dialectal del valencià per al DECat

En una nota anterior li deia que la forma valenciana més general és *alfarrassar* i m’havia estranyat que l’Escrig posara una forma en *e*: *alferreçar*.

Em sembla haver descobert el motiu. Probablement *alferresar* és la forma de Lliria. Escrig era nat a Lliria i probablement passà temporades a Lliria al temps de replega del seu diccionari, potser coincidint amb els anys de persecució política. He trobat ja moltes coses al seu diccionari on la influència del parlar de Lliria sembla evident. Realment a Lliria es parla el valencià gairebé com a València perquè és molt propet i les comunicacions són fàcils. Però em sembla que l’Escrig dona molta entrada a mots que, encara que coneguts i usats a la capital, a molts no ens fan l’efecte de massa valencians, més aviat ens semblen un poc atxurrats, d’aquells que usen els xurros quan parlen valencià. Evidentment cadascú conserva a la capital un fons del llenguatge del seu poble, i segons aquest concep el seu model de bon valencià, d’allò més genuí del valencià. Per això no té res d’estrany que Escrig parlara el valencià com la gent de Lliria resident a València (són molts, aquests pobles creixen poc i aboquen tot el millor del seu creixement a la capital. Tota la gent que val un poc va a raure a la capital i això és de sempre), és a dir, el parlar de la capital (però sense pòsit tradicional), però sobre el fons rural de la comarca nadiua.

I, en efecte, tal em sembla ésser la base del diccionari d’Escrig, on el parlar de la zona de Lliria i la capital sembla ésser la base. Tot açò ho podria exemplificar molt bé citant molts articles de l’Escrig, que no cal. Aquesta base restringida de l’Escrig té dues característiques generals de més relleu: l’abundància de mots vells que jo en dic atxurrats, molts dels quals reconec que efectivament es poden sentir en la capital –ací hi ha gent de totes les comarques valencianes– i d’altres en són desconeguts, i d’altra banda, la desconeixença de mots o accepcions ben coneguts a tota la zona cap al sud de la ciutat i a la mateixa ciutat. Tota la zona al sud de la capital ja no li era tan bé coneguda a Escrig, malgrat que cal reconèixer-li que feu un esforç de replega i recollí moltes coses però en grau limitat i no massa satisfactori en alguns casos. És per això que el Martí Gadea em semblava millor car el Martí Gadea copià l’Escrig i afegí algunes coses –no moltes. Tornant a la qüestió inicial cal primer de tot veure ben bé una cosa evident: la comarca del Camp de Lliria està situada al nord de la ciutat i és el pas

natural entre la zona pròpia de la ciutat i l'Horta, i la zona muntanyosa dels Serrans, és a dir, que el Camp de Llíria és ja fronterer dels serrans, la comarca valenciana immediata als serrans. Tal acostament geogràfic i de comunicacions naturals es reflexa lingüísticament en la gran quantitat de mots atxurrats que circulen per la zona de Llíria i en el fet que tots els mots valencians del parlar xurro dels Serrans (mots que són molts en quantitat) són precisament dels que es troben a Llíria i a la capital. Hi ha, doncs, una relativa comunicació lingüística entre ambdues comarques, naturalment molt més intensa en els Serrans. Però es poden ja assenyalar algunes conseqüències. La primera és que el diccionari d'Escrig dona una impressió de més acostament del valencià a l'aragonés del que realment a mi em sembla. Jo crec que es podria refer (a hores d'ara no és cosa d'això, ho dic només per a traduir millor allò que vull dir) l'Escrig, tot el seu sistema, a base només de revisar els termes i acs. atxurrats i tenir més en compte l'ús i accepcions més generals del valencià, i resultaria un Escrig totalment diferent en molts aspectes. Martí Gadea no arribà a fer això i això que ell ho hauria pogut fer però s'aferrà massa a l'Escrig del qual ho reproduí gairebé tot, no gosà suprimir o revisar res. La segona és que aquests diccionaris no recullen ni reflexen tot el valencià i que en les qüestions de variants (qüestions que ja deia Escrig al pròleg que el marejaven) no graduen bé la distinció entre allò que és general o més bo i allò que ells posen com a preferent, a vegades donant preferència a formes deturpades o locals. Així, l'Escrig cita sempre la forma usual a Llíria i quan ja la té no li cal cercar res més. Estudiant el vocabulari xurro (abans dels materials de V. Llatas jo ja en tenia un recollit a Sogorb, Navaixes, Altura, Xerica, Viver –la comarca de Sogorb, durant l'estiueig i també amb materials de J. Carot de Sogorb– i a Xelva ampliat amb materials recollits a València amb un subjecte de Titaigues i un altre d'Ademús) de V. Llatas, el qual posa la definició breu en sinònims castellans –sovint s'equivoca, aquesta gent que es creu parlar castellà no tenen ni idea del mot castellà apropiat, afiguri's que tradueix el xurro *allipebre* per castellà, *ajopebre*, *estrenar* per castellà, *dar estrenas*, etc. etc. i això que és un mestre d'escola (tot i evitant amb molta cura el parlar local; aquesta gent quan parla en castellà usa el típic castellà atxurrat de qui jo li feia menció i que era també el castellà que es parla pels valencians quan parlen castellà, de què els castellans s'han burlat sempre, mal que els darrers anys ha canviat molt la cosa pels molts castellans que ara hi ha ací) afegeix també la forma valenciana que el mot xurro té a l'Escrig: doncs en alguns casos jo em quedava sorprès de les formes citades per Llatas com a mots valencians, però és el cas que en totes les cites Llatas tenia raó, car efectivament el mot figura a l'Escrig. Això demostra que l'Escrig conté molts mots de valencianitat suspecta, que a mi em són desconeguts, però que són afins al xurro i que jo crec que efectivament existeixen en valencià, però en el valencià comarcal de Llíria i potser fins a la capital (però no generals a la capital) i que en tot cas són només l'enllaç entre el valencià i el xurro. I com que aquest és més acostat a l'aragonés que al castellà, s'ha pogut donar el cas de Torres Fornes de fer un vocabulari “aragonés” del lèxic d'un poble d'aquesta zona a base de no citar només que els mots xurros anàlegs als que ha vist al Borao.

La forma *alferraçar* d'Escrig és la forma de Llíria, anàloga al xurro *alferrassar* (El Vilar, Sogorb, Navaixes) o *alferrazar* (Xelva, Viver) i suposo que l'aragonés dirà també *aferrazar*, però la forma valenciana més general és *alfarrassar*. Així el *ababol* que cita l'Escrig com a valencià crec que es pot localitzar només en el

Camp de Lliria i el xurro té també *ababol*. Crec ben cert que *ababol* es diu en valencià, però no és general només a Lliria. I així es pot fer l'anàlisi de moltes coses de l'Escrig.

CLÒTXINA, JÀSSINA.

La tendència moderna del valencià en els mots *clòtxina* < *clòtxena* i *jàssina* < *jàssena* té un paral·lel amb casos com *màniga* < *mànega* i *bòfiga* < *bòfega*. Encara els casos de *clòtxina* i *jàssina* s'expliquen millor per la palatal o la *s* anterior a la *e*. Hi veig també una mica de dissimilació per la vocal oberta tònica anterior (una *o* o una *a* –en un mot com *llémena* no seria possible–) i sembla que només ocorre davant *n* o *g*, precisament les articulacions davant les quals es manté la *e* posttònica no final: *màneg*, *càrrec*, etc.

Bòfiga el cita el DCVB com a variant mallorquina, no existeix en valencià.

Màniga és molt general en valencià, almenys al centre, però també se sent dir *mànega*, i aquesta és l'única forma que cita l'Escrig, el Llombart i el Martí Gadea. Potser *màniga* no és tan general com a mi em sembla.

L'Escrig no cita *clòtxena* (advocat de Lliria, se li'n passà el mot mariner), el Llombart sí (grafiat *clògena*), seguit pel Martí Gadea. Jo no dubte que la pron. *clòtxena* també ha d'existir actualment: és un mot mal estudiat, a tots els diccionaris, la part marinera l'han descurada tots, tots eren de terra endins (València té molt separat). De totes maneres la diferència entre *clòtxena* i *clòtxina* em sembla petitíssima i facilíssim de confondre. És un mot a estudiar millor que com han fet fins ara.

La 2a accepció de *clòtxina* “vulva” que cita el DCVB em sembla una cosa molt grollera: és possible aquest ús en una frase qualsevol molt figurada i grollera, però no és massa fàcil de sentir dir. No es diu normalment. La raó d'això ve de l'ús de *petxina* “vulva”, que aquest sí que és més corrent en sentit familiar i en el llenguatge infantil i dels xiquets. Però substituir en aquest ús *petxina* per *clòtxina* em sembla una intenció procaç i despectiva molt grollera, com la substitució de *figa* per *bacora*, potser més possible d'usar en to humorístic gras.

Pel que toca al valencià un defecte del DCVB és que posa a vegades accepcions que no són realment d'ús corrent, normals, sinó usos plasents, sovint circumstancials, vulgarots, sentits dir al primer que passa pel carrer en un moment i to especial, i que el lexicògraf ha de saber mesurar-ne després l'abast, del contrari s'enganyarà.

Variants de PESSIGOLLES.

A Font de la Figuera tres variants estan en ús: 1. *cosquelles*; 2. *cosquerelles*; 3. *gorrinxetes*, i també *gorrinxes*. A Font d'en Carroç també la forma usual és *cosquerelles*.

A València la forma més general és *cosquerelles* (que es pot donar com a forma normal i general del valencià) però algú m'ha dit que a València ha sentit dir també *consonelles*. No conec més variants.

Pessigolles cal mantenir-la al Diccionari com a forma bàsica perquè em sembla ben comprensible per a tothom. Només té l'inconvenient que és un derivat de *pessigar* i realment *cosquerelles* no són cosa de pessics. Però el M. G. porta també: *pessigòlles*, *cuscarelles* (envia a altres, deu ser rara).

Després d'escrita la nota anterior sobre *cosquerelles*, he llegit el DCEC i veig que vostè dona *pessigolles* < *cossigolles* + *pessic*. Això és exacte i ja notava jo un poc estrany com un mot que designa les *cosquerelles* venia indicat per un derivat de *pessic*, cosa que no acaba de fer un bon efecte al sentiment lingüístic valencià. Realment el valencià manté l'arrel *K-S-K*.

Ara comprenc perquè el valencià *cosquerelles* és tan general i predominant en valencià: de Sagunt a Castalla domina en totes les realitats. Totes les altres variants que hom puga assenyalar en valencià seran únicament locals. Jo sempre he sentit dir *cosquerelles*, a tothom i a tot arreu, és ben general.

Sobre *BOIG* i *ÒLIBA*.

Tinc ja recollits molts materials de localitats sobre aquests dos mots. Però no tinc lleure per ordenar l'embolic de tants papers, notes, cartes, etc. (el Diccionari de la Rima volíem acabar-lo aquest estiu i no pot ésser, ens manca temps per a tot, tant Ferrer com jo estem obligats a fer massa hores a l'oficina, deixalla del sistema actual de traure el suc al qui ha de treballar per menjar).

La conclusió de conjunt sobre *boig* es pot resumir dient que hi ha una zona central on el mot no és conegut (Cocentaina, Ontinyent, La Font de la Figuera, La Font d'Encarroç, etc.) però és conegut a Alcoi, Xixona, Castalla, Pego, etc. situats més al sud. Tractaré el problema del perquè el Pare Fullana donà *boig* com a resposta al qüestionari sobre *foll*, que té la seua explicació. També la qüestió de les accepcions, etc. (aquesta nit estic en l'oficina, fins les 8 del matí i no tinc ací res al davant).

Sobre *òliba* la qüestió de *v* o *b* no està tan clara com sembla. Cal revisar les dades que vostè té de mi, com les prengué, d'on. Jo no recordo exactament com fou: tinc una llibreta d'una enquesta per Alcoi, Xixona, Alacant, Teulada, etc. que vostè va veure; unes notes sobre noms d'ocells que vostè també veuria; potser en les notes sobre el parlar de Castalla fetes tenint com a subjecte a Enric Valor Vives (bon subjecte) també figurava *òbila*, que Valor dona amb *b*. Tanmateix he recollit dades contradictòries, la pronunciació *òvila* existeix en altres localitats. Evidentment, l'afirmació que *òbila* té sempre *b* en valencià no és exacta i l'origen d'aquest error no està clar: potser les dades meves que vostè té no són errades, almenys totes, potser la qüestió és més completa. Vejam ara les dades que tinc ara ací: Joan Valls Jordà, d'Alcoi, al qual demanava que es fixés bé en la *b* o *v* (i la distinció de *b* i *v* és molt clara al sud i en tenien una consciència molt ferma, ja tractaré aquest tema general a part) em dona *òbila* amb *b*. He de tornar a escriure-li. M'ho ha confirmat de paraula.

Però el cas d'Enric Valor Vives per a Castalla és més significatiu. Fa uns anys ja em donà *òbila*. Ell parla i coneix molt bé el llenguatge del seu poble i de Penàguila, el poble del seu pare i conserva molt bé les distincions de *b* i *v* àdhuc en casos aberrants, que he comprovat després (per exemple, *viveró* per *biberó*, *abarca* per *avarca*, etc.). La *b* és quasi sempre oclusiva, a més de bilabial, i la *v* és fricativa i labiodental. Però un dia que estiguí en sa casa i ell no hi era, un nebot del poble, minyó de 16 anys, em donà també *òbila* amb *b*. Però heus ací que sa mare em donà *òvila* amb *v* i en tenia clara consciència que és amb *v* i no pas *òbila*.

Posteriorment Valor m'ha dut una nota de coses consultades i posa *òbila* i m'ho confirma de paraula. Li explique la pronunciació de sa mare i resta perplex. Hem

quedat que aquest estiu farà una enquesta definitiva. Tanmateix sembla possible una vacil·lació, potser deguda a les localitats, a diferència de generacions o a deturpacions personals.

La pronúncia *òvila* amb *v* la tinc recollida en moltes localitats. Potser, a la final, apareguen zones distintes i per això cal completar l'enquesta, àdhuc en la part apitxada on emperò mantenen *v* i *b* que sembla estendre's al nord del Xúquer.

També he tingut un cas d'un subjecte (també bo) que em donà el primer dia *òbila* i després rectifica (dies després) en *òvila* i efectivament la forma de la localitat és *òvila*, comprovada. En tots els altres casos locals ja no he trobat vacil·lacions.

Però tot això em fa veure que la cosa no està ben clara. Mai no he posat tanta cura a evitar errades en les enquestes, observacions i replegues com ara, i en aquesta qüestió.

Mentre espero més dades per fer una exposició de conjunt faré una hipòtesi teòrica: Potser *òvvila* conservà la geminada molt de temps (malgrat les grafies *òvila* no la marquin, naturalment, no marcar una geminació en una grafia és freqüent i més tractant-se d'una geminació rara, inexistent en cap altre mot). Això explicaria la reducció a *òvila* (si és que encara no existeix la pronúncia *òvvila* en algun lloc on el pronuncien amb *v*... –ja no em fio de res, de cap informador de segona mà, em caldria anar a veure-ho tot personalment, anar per les localitats...–) mentre que la reducció a *òbila* no em sembla tan fàcil de comprendre en les regions on mantenen la distinció de *v* i *b*.

L'enquesta sobre *òbila* serà llarga. En tot cas li trametré només dades objectives de les localitats que tinc recollides i que crec ja dades segures, per procedir de diferents subjectes i enquestes, a fi d'anticipar dades. I faré la nota sobre *boig* independent de la de *òbila* o *òvila*.

SOBRE L'ÚS DIALECTAL CATALÀ ORIENTAL DEL MOT *COP*.

Veig que s'està abusant massa de l'ús de *cop* en el sentit de “volta, vegada”. Aqueix ús és en absolut estrany al valencià, on el mot *cop* és pronunciat sempre *colp*. Una pron. val. *cop* per *colp* faria un efecte detonant als valencians parlant en val. és com si un barceloní sentís dir *bab* per *balb*, *gof* per *golf*, etc. El barceloní modern té una certa tendència a repugnar les terminacions formades per *l* + *consonant final*: és una relaxació de la pronunciació, una repugnància a nexes catalaníssims. Els casos de *pam* i *om* són diferents: el valencià també diu sempre *pam* i *om*. El problema de *colp* = *cop* no és objecte d'anàlisi en aquesta nota: ho faré un altre dia.

Únicament cal anticipar que els valencians no podem escriure *cop* en lloc del mot general en valencià *colp*. Ara bé, com que el dialectalisme *cop*, “volta, vegada” seria un disbarat en valencià d'escriure'l *colp*, perquè tal accepció de *colp* seria brutal en valencià, detonant, jo propugnaria una cosa: fer dos articles al Fabra del mot *cop*. Un article en el significat de *colp* i un altre article en el sentit dialectal de “volta, vegada”. És a dir, considerar *cop* “volta, vegada” com un mot “clausum”, independent de *cop* = *colp*, tal com figura al Dicc. Rima. Perquè els valencians que lligen en texts català oriental coses com “cada cop que venia”, “per primer cop”, no veuen la relació amb *colp* i només noten, l'ús d'un *cop* que significa “volta, vegada”, ús típicament propi dels escriptors barcelonins

que sempre són irresistiblement imitats. Els diccionaris barcelonins només posen: Pal·las, Vallès: accepció 6, *vegada* (tots els altres usos de *cop* en valencià es diu *colp*: accepcions 1 a 5 i frases com *colp de gràcia*, *de colp*, *de colp i volta*, *colp d'ull*, *a colp de*, etc.etc.).

DCVB, accepció VI *vegada*, cast. *vez*. Exemples tots moderns, cat. or.: “altre cop al treball”, “un cop a l’any”, “per primer cop”, “un cop cada setmana”, “cada cop”, etc. Més exemples que recorde: “apareix per primer cop traduït al català” (camisa d’un llibre), “cada cop que ve per aquí”, “tres cops li ho he dit”, etc.

Fabra (al final de l’article): *vegada*.

Aquest ús de *cop* en valencià usem *volta*. Jo cridaria l’atenció als escriptors bons sobre aquest ús de *cop*: se n’abusa massa, dóna un to dialectal, col·loquial, baix, un poc llenguatge grosser i violent a molts escrits elevats i puríssims, desentona massa. No és que no s’haja d’usar, però caldria no abusar-ne tant. La gent va sempre a la recerca “del mot més català”, de l’expressió més castissa, la que més se separa del castellà, la que doni més personalitat al català... Bé, però, ¿per què no usen més que no es fa al castís i clàssic *volta*, tan popular en valencià? Em sembla tot molt bé, però amb una condició: que no se n’abusi massa. El *cop* “volta, vegada” no sols l’usen quan caldria admetre’l o tolerar-lo, és que se n’abusa massa, el rebreguen, es complauen, hi ha un furor d’ús. I això és un dialectalisme molt fort, i d’origen vulgarot, i trenquem la unitat i dignitat i elevació de la llengua literària comuna, és fomentar les tendències locals en perjuí d’una unitat severa, però bàsica, que és allò que més li cal a l’idioma, massa influït pels impulsos de la llengua parlada col·loquial.

Cop és usat per “volta, vegada” (aquest darrer admés al Fabra sense exemples ni res i caldria exemplificar-lo bé i relacionar ambdós mots i amb el cat. clàssic): no hi ha res contra l’ús de *cop* però no crec que el seu lloc més apropiat siga d’usar-lo en la coberta de propaganda d’un llibre, en cartells de propaganda, pròlegs, obres científiques, definicions d’un diccionari, “llenguatge de laboratori” etc. on cal evitar coses massa dialectals o no entenedores a totes les terres de la llengua catalana. Allò discutible és el lloc, l’abús, el rebregar-lo massa, etc.

Per exemple el Pal·las diu “Llocada: conjunt d’ous que cova la lloca d’una vegada” i Ferrer que hauria vist l’ús de moltíssims *cop* al Pal·las (fet blasmable) en el sentit de “volta, vegada”, acabà per aprendre’n l’ús i en copiar aquest article volgué fer una prova i posà: “Llocada: conjunt de pollets que naixen d’un colp” (Dicc. Rima). Això és una burrada i tinc motius per estar indignat per tantes coses com aquestes, que jo no poguí revisar perquè no em deixava temps, que Ferrer ha fet al Dicc. Rima. Com que Ferrer posava sistemàticament *colp* allà on el Pal·las diu *cop*, i com que veia l’equivalència *cop* = *vegada*, doncs substituï *vegada* per *colp* (!): almenys ací calia escriure, fins en valencià, *cop*.

De manera que als valencians ens interessa molt l’ús barceloní (i això explica una cosa que molts no comprenen: perquè ens interessem sobre els usos dels escriptors barcelonins, és que ens afecten molt) perquè en algunes coses contribueix molt a aclarir o a enfosquir els nostres problemes lexicogràfics. Fan bé i en algunes coses fan mal: sembren l’anarquia ací i això voldríem evitar-ho.

En resum: el *cop* “volta, vegada” ha nascut en frases del tipus “fes això en dos cops”, “al primer cop que li ho va dir”, “cada cop que m’ho recordis”, “un cop per setmana”, etc. i es tracta d’una nova accepció del mot *cop*, que, en algunes frases, potser és indestruable. Però en valencià tenim el següent problema:

1. El mot *cop* en el sentit normal, no el podem escriure *cop*, forçosament els escriptors valencians han d’escriure’l *colp*: són coses que és inútil i absurd d’anar-ne en contra, cal acceptar certs fets, que no és ara l’hora de voler-los eliminar (això, ja ho veurem al futur...). En un diccionari de la nostra llengua editat a València posarem les accepcions de *cop* en l’article *colp* i després un article *cop* m. = *colp*. En un diccionari editat a Barcelona, a l’inrevés: article *cop* i article *colp* m. = *cop* (o potser, article *cop* (o *colp*), això seria més favorable als valencians...).

2. El mot *cop* en el sentit de “volta, vegada” no cal que siga usat pels escriptors valencians, però com això és inevitable, perquè copien les frases fetes barcelonines, esp. els escriptors més dolents; no hi ha cap inconvenient que s’usi també en valencià, però amb la condició d’escriure *cop*, no pas *colp*!, perquè escriure en valencià “vindré dos colps a la setmana” o “apareix per primer colp traduït” o “els ous que cova la lloca d’un colp” és una cosa que fa l’efecte d’una animalada a la gent d’ací no massa lletraferida, i això cal evitar-ho. En canvi, escrivint *cop* ja es veu clar que és un ús d’un mot no popular en valencià (no es desvetlla la idea de *colp*) que ve a significar “volta”, és a dir, que llegint “apareix ara per primer cop traduït a la nostra llengua”, aqueix *cop* “volta” és més passable, no fa pensar en *colp*, és com un mot literari no usual en la llengua parlada d’ací. Per això, convé, des del punt de vista valencià, fer dos mots de *cop* “colp” i *cop* “volta”, fent-ne dos articles al Diccionari.

8. Conclusions

- a) Sense dubte l’aportació de Giner a Coromines ha fet que el valencià estiga ben present als diccionaris del Mestre, de la mateixa manera que els materials de l’ALPI de Sanchis i Moll van enriquir el DCVB.
- b) Valorava tant Coromines que només volia que fornir-li materials i idees per a millorar la seua obra, com diu en una nota sobre *visc*:

Veig que en l’article *guisque* està vostè radicalment lluny de l’etimologia aquesta d’*enguisca*, *guisque* < *visc*. Jo no pretenc contradir-lo en res, la meua missió és únicament facilitar-li materials, els comentaris meus són només un esplai, però fixi’s que el *guisque* “envisc” és un espart amb una extremitat que enganxa i que un agulló és com un espart que punxa.

- c) Coromines li valorava esta actitud, com diu el 7 de gener de 1955:

Amb referència als comentaris que li ha suggerit la nota sobre *faiçó* o *faisó*, no tots són encertats: els últims, que feia en la seva carta llarga, sí que ho són. És un toc d’atenció i res més. De cap manera no sospito de la recta orientació dels autors del *Dicc. Alcover* ni de vostè, i si algú em vingués amb “llevantances” no l’en creuria.

Els comentaris que li suggereix el *dicc. Fabra* estan bé en bona part, però no tots; l’ús, en les definicions, de mots com *noi*, molt estesos i poc o molt entesos en tot el territori lingüístic, és inatacable, com ho seria si hagués usat *xic*, *xiquet*

i àdhuc *al·lot*. *Dur* en el sentit diferent de *portar*? Qui fa aquesta diferència, i en quin sentit? Doni-me'n proves. Només a una persona (barceloní de família tortosina) li he sentit a dir que *dur* difereix de *portar* en el sentit que aquest és 'portar a coll' i *dur* és 'conduir, dur per la mà, empènyer, etc.'; preguntat el *Mestre Fabra*, recordo que em va contestar que ell no havia notat mai tal distinció enlloc; jo tampoc, i res no en diuen ni els millors dicc.; tampoc els valencians, i altrament sembla que a bona part del Regne *dur* és poc viu o mort del tot. Dubtaré de l'existència d'aqueixa distinció mentre no me'n doni proves molt fortes. Espero les dades que m'ofereix sobre el timbre de les *oo*.

- d) A través de les cartes, veem, entre altres, l'estat de la filologia valenciana a l'època, la passió i el treball de Giner, els estudis sobre el mossàrab, les tasques filològiques que Coromines indica a Giner, després seguides per Joseph Gulsoy, la defensa del valencià dins d'una llengua compartida, la proposta d'acceptar variants valencianes en la llengua literària, algunes idees i maneres de treballar hui seguides per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- e) A partir de la correspondència veem el model d'estudiar l'etimologia de les paraules de Giner, la seua coneixença lingüística del País Valencià, gràcies a les enquestes que feu sense parar i, com considerava que perdia el temps, en l'oficina de Telègrafs.
- f) A banda dels esments que fa Coromines de Giner, es demostra a través de la correspondència com les opinions de Coromines són influïdes i fins i tot canvien gràcies a les de Giner, la font més important de Coromines i el primer formatejador del valencià, que a pesar d'això no rep cap reconeixement ni de la societat ni dels filòlegs valencians per respecte o por a no sé qui ni què. És una víctima de la batalla de València, encara? Seria esta contribució un bon marc per a reivindicar-lo socialment?

9. Annex

9.1. Carta 1

Valencia, 14 de marzo de 1948.

Mr. John Coromines. University of Chicago.

Estimado amigo y maestro inolvidable:

A su tiempo recibí su carta que tantísimo placer y satisfacción me produjo. A ella contesté hace ya meses con una larga misiva -tres o cuatro hojas grandes como ésta- en la que le hablaba de muchas cosas. Ahora supongo, visto su silencio, que no la recibió. Iba escrita en su lengua y le contaba varias cosas que no repito para evitar lo mismo, pues mi deseo es que ésta llegue a sus manos.

El señor Gozalbo Paris está jubilado, vive en una casita de Burjasot y tiene hechos varios trabajos filológicos -entre ellos un diccionario etimológico- y se conserva bien de salud. Casi no sale de casa. Da clases particulares de árabe y griego a varios licenciados. Precisamente el martes empezaré también a asistir a las clases de griego y especialmente árabe. Me prometo de ahora en adelante visitarle frecuentemente y estrechar su amistad, pues soy el único licenciado de la Universidad especializado en lingüística, que es precisamente la afición del Doctor Gozalbo.

Don Nicolás está bien: se dedica exclusivamente a la poesía. Suprimo hablarle de todos sus amigos, pues ya lo hice en mi anterior. También dejo de lado todo lo que le contaba de mí y paso a hablarle del estado de mis estudios de filología

española. Agradecería me diera su parecer y consejos. ¿Qué cuestiones de la filología considera usted más dignas de atención? El trabajo etimológico es de su competencia: creo que lo único que podría hacer es estudiar todo lo publicado por usted (para ello ya le pedía me remitiese sus trabajos; todos, menos el *Espiguelo de Latín* y la *Indianorománica*, que son los dos únicos que poseo). Respecto a la miscelánea sería interesante poseer un ejemplar. Remita primero alguna separata, que entregaría a los autores de aquí. De etimología, he estudiado el suplemento de Moll y todo lo de García de Diego, el actual director de la *Revista de Filología Española*, y todo lo publicado en la dicha revista desde 1914 a la fecha actual. Sin embargo, me falta poseer el *Diccionario etimológico* de Meyer-Lübke que no se encuentra por aquí. Me interesa gestione (...).

He estudiado a fondo la *Gramática histórica española* en los textos de Menéndez Pidal (*Gramática*, *Orígenes* y *Poema Cid*) y Lapesa. Tengo hilvanados unos trabajos expositivos de mis puntos de vista que pensaba publicar en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. Paso a hablarle ahora de los problemas de *Orígenes*. Tengo la pretensión de haber intuido varias exposiciones de conjunto, aunque a decir verdad faltaría un trabajo insólito para sostenerlas con fundamento. Por eso pensaba en una serie de articulejos en dicha revista, sin afán científico, sino más bien aclarador y divulgador. He aquí algunas cuestiones filológicas en que he pensado (me gustaría me guiase algo en las direcciones y hechos a seguir).

- El problema de la diptongación en el románico primitivo. Expresaría que en la Romania occidental hubo dos diptongaciones -una condicionada por la yod y otra general (en francés y castellano)-. ¿Cuál fue más antigua? Sería muy antigua la primera, que afectó a toda la Galia y la parte de España más romanizada, al menos Cataluña, Valencia y Aragón. En esta época de la diptongación condicionada, los romances interiores de la Península no fueron afectados, dejándose sentir únicamente en la cerrazón de las vocales tónicas, que de abiertas pasaron a cerradas. Ello explicaría así que, posteriormente, al producirse la diptongación general, en castellano no diptongasen en los casos de influencia de la yod. Posteriormente, tal vez siglos después, se verificó la diptongación general, que afectó a los romances menos en contacto con las tierras más romanizadas, a saber: el francés del Norte, y en la península, las zonas de Aragón y toda la zona central de Cantabria, Santander, hasta el estrecho, quedando sin sufrir la diptongación general todo el sur de la Galia y el [...] diptongaciones: por la segunda siguió las mismas tendencias que el castellano. En cambio, la Cataluña occidental y meridional no conocieron esta diptongación general, ni tampoco toda la zona valenciana. Así pues, el románico valenciano primitivo se diferenciaría del aragonés en no conocer la diptongación general, aunque coincidía con el aragonés en poseer la diptongación condicionada. El catalán preliterario, el valenciano primitivo y el provenzal formaban en este sentido un todo continuo: una diptongación condicionada que abarcaba incluso Aragón, el cual se separó en la diptongación general. Trato, pues, de reunir pruebas de que el valenciano primitivo no diptongaba. También de que el toledano y los romances mozárabes del sur diptongaban como el castellano. Los topónimos meridionales sin diptongo serían arcaísmos de la época anterior a la diptongación general. También busco de ver si la reducción de los triptongos propia del catalán -diferenciado en esto del provenzal- existía también en todo el catalán y en el valenciano primitivo.

Problema de la supervivencia del mozárabe.

Creo es inapropiado el vocablo *mozárabe* para designar los romances anteriores a la reconquista, por ser en realidad lenguajes usados por la población indígena -mozárabe o musulmana- a veces con predominio total musulmán, teniendo por tales a la población indígena que siguió la religión oficial. ¿Este mozárabe hasta qué punto pervivió después de la Conquista? Estoy estudiando las zonas castellanas del Reino de Valencia [...] sin diptongación general, con diptongación condicionada, y con una serie de características comunes: la *ll-* inicial. La diferencia más grande sería la conservación de la *-o*. Pero parece que también perdía la *-o* en muchos casos. La catalanización fusionó el románico primitivo de Valencia con el catalán, haciéndole perder los escasos restos diferenciales: las pocas *-o* finales que le quedaban, las *n* finales, las escasas *-e* finales, así toda la zona de las poblaciones colonizadas por catalanes fué fusionada, pero la zona montañosa occidental (Chelva, Buñol, Chiva, Millars, Ayora, etc.) fué escasamente poblada de conquistadores y continuó el románico primitivo valenciano con *-o* finales. En el siglo XIII, el churro aparecía como un dialecto valenciano con *-o* finales, pero diferente del aragonés. (La explicación que se ha dado de colonización aragonesa no convence. Tampoco que el valenciano primitivo fuera aragonés: era diferenciado del aragonés mucho más que del catalán). Sin embargo, al empezar la paulatina y secular castellanización del aragonés, el románico primitivo occidental (no catalanizado) le siguió y empezó a castellanizarse. Así se formaría un churro cada vez más parecido al aragonés-castellano que se iba separando cada vez más del valenciano. De este modo se perfiló la frontera lingüística del valenciano que Menéndez Pidal comentó en el primer congreso. Antes de esta ruptura, el churro era muy afín al catalán, según se comprueba en los dialectos actuales, y seguramente hubiera acabado por catalanizarse de no haber seguido los cambios. [...] La castellanización fonética que siguió al aragonés y también a raíz de la [...], al quedar aislado, empezó a seguir al aragonés [...] valencianas de lengua considerada habitualmente como castellana revela la existencia en dichos vocabularios de numerosos vocablos difíciles de aceptar como catalanes ni castellanos. De este último origen no pueden ser vocablos sin diptongaciones, sin *-o* finales, etc. Sin embargo, cuesta de admitir se trate de préstamos valencianos, pues algunos presentan *nd* (*berenda*, ‘merienda; *femo*, aragonés ‘fiemo’, también ‘fem’), con *-o* finales en vocablos como: *llobo*, *llombo*, *fondo*, *jugo* (de *jugar*), etc., i lexicográficamente son afines al valenciano: *llesca*, *gafarron*, *cagarnera*, *verderol*, etc. Todo hace el efecto de unas formas autóctonas, así, por ejemplo, a Énguera se dice *m'ende voy*, *mos ende vamos*, *clau*, *bou*, y formas sin diptongación *bou*, *plou*, *herba*, y con *ll-* inicial: *llobo*, *llumeneta*, etc. La explicación que le encuentro sería así: un románico primitivo general a todas las comarcas valencianas del Reino -los límites de éste eran antiguas líneas de demarcación anteriores, formadas por zonas despobladas- (no tenía la diptongación general del castellano, que también siguió el aragonés) presentaba ya diferencias con el aragonés y hablas de la meseta:

1º.- No diptongaba (no tenía la diptongación general de castellano, que también siguió el aragonés), solamente tenía la más primitiva y muy anterior diptongación condicionada ante *yod* (con ello podemos imaginar que primitivamente se desgajaron los dialectos de toda la zona central de España, desde el Cantábrico al Estrecho en la época bajo-latina en que se produjo la

diptongación condicionada ante yod, común a toda la Galia, Cataluña, Valencia, Aragón y alguna zona aislada del resto de la Península (leonés?, bético?). Esta diptongación condicionada no fué lo suficientemente enérgica en las regiones poco romanizadas: en los numerosos latinismos del vasco existió, y en el castellano sólo produjo el cerrar las vocales abiertas, sin alterarlas, haciéndolas pasar a cerradas. Así se desgajó el castellano-portugués de las regiones como Aragón, Cataluña y Valencia, por no haber sufrido esta primitiva diptongación condicionada. Siglos después, en pleno período románico ya, vino la segunda diptongación, la general, la cual sólo afectó a las lenguas más alejadas del románico común: francés del Norte con diptongación frente al provenzal sin ella, y en la Península afectó a los románicos de la Meseta y Aragón. Desde el momento que se produce esta segunda diptongación, el aragonés, que tenía la primera como el catalán y provenzal, ofrece una diptongación total; el castellano, en cambio, ya no pudo diptongar ante yod porque, cuando tuvo lugar la primera diptongación, pasó las vocales abiertas a cerradas en los casos de influencia de la yod. El gallego-portugués tampoco participó de esta segunda diptongación, que hermanó el castellano con el aragonés.

Ahora bien, en todo esto el valenciano fué de acuerdo con el catalán y provenzal. Más adelante, el catalán primario empezaría las reducciones de los triptongos: el valenciano quedó en la etapa del triptongo como el provenzal.

2º.- Palatalizaba las *l*- iniciales. Parece que la palatalización de la *l*- inicial era general al románico primitivo de Valencia, que en esto se diferenciaba del aragonés, toledano, andaluz, etc. Esta palatalización la remontaba usted al latín arcaico (el de la época de la conquista del litoral peninsular) y con las *l* pingues i exilles del latín. En cambio, Menéndez Pidal cree era general al aragonés y al mozárabe. Esto es absurdo suponerlo. ¿Dónde están los restos dialectales aragoneses, toledanos, andaluces, que delaten la existencia de esas *ll*- iniciales? No hay ni rastro en ningún dialecto aragonés-castellano del Sur. En cambio, en toda la zona valenciana no catalanizada abundan los más extraños vocablos con *ll*- iniciales, algunos sin equivalencia en catalán. Menéndez Pidal sólo se funda en el *yengua* de un texto árabe, pero bien podría reflejar una pronunciación del reino de Valencia, una mala lectura o escritura, etc. y en el asturiano, que probablemente es un fenómeno tardío y de origen vulgar -tal como él explica el paso de *l* a *ll*- diferente de la *ll*- del catalán, y desde luego no suponen estar unidos anteriormente. Este románico primitivo de Valencia, en sus orígenes, naturalmente presentaba los diptongos *ai*, *au*, que son los que se rastrean en la toponimia: *Patraix*, *Moraira*, etc., pero no debemos suponer que en el siglo XIII aún los mantenía. En esa época, como el catalán del Norte, ya los había monoptongado casi todos (la *ei* de *feit*, *lleit*, etc.). Seguía en esto unido al catalán, del cual sólo se diferenciaba por la conservación de *-ND-* (*MB* más dudoso). La grafía *ai*, *au* de los textos árabigos vale por *e*, *o*, como Morvaitier, la *e* la representaban por *fatha* + *ye* = *e*.

Respecto a la *-o* final que desapareció en época tardía, fué sólo entonces cuando el catalán del Norte se separa de este románico primitivo valenciano, que continuó aún unido al románico de la Cataluña occidental y meridional. La *-o* empezaron a perderla ciertas posiciones: detrás de dental, detrás de *n*, en la terminación *-er* (<*ariu*), pero en general mantenía todas las *-o*. La expansión del catalán con la reconquista fué eliminando las *-o* finales en todo el catalán

occidental, meridional y valenciano. Así, en Valencia, la catalanización marcó el límite entre los dialectos no catalanizados de la parte montañosa del oeste del reino que conservaron las *-o*: *llobo*, *mano*, *forno*, y los catalanizados que eliminaron las escasas *-o* que les quedaban en el siglo XIII y formaron la lengua catalana de Valencia. Una vez catalanizados, ésta se impuso en las demás características: *j* por *y* en *roy* (<*rubi*), *-n* en *bon*, *redon* (la supresión de la *-n* fué sentida como total: *Segó* < *Saguntum*, *Durá* (<*Duran*), etc.), etc. Así pues, los dialectos churros eran, en su origen, restos del romance primitivo no catalanizado. Al quedar aislados, separados del resto de la lengua de la región, aparecían más afines al aragonés, y desde entonces siguieron toda la lenta, paulatina y multiseccular evolución castellanizadora del aragonés, hasta parecer hoy hablas castellanas, cuando originariamente eran tan afines al catalán. -Pero ahora se me plantea un problema: ¿qué pruebas documentales puedo presentar? Yo creo que esta hipótesis es bastante lógica, pero quisiera que me diga usted su parecer y qué podría hacer para ver y demostrar qué tiene de verdadera.

Le suplico me dé noticias de sus trabajos, cómo está el diccionario, me mande todas sus separatas. Si recibe ésta, le contestaré enseguida. Esta carta no va como yo quisiera, pero es que la escribo en la oficina y ya me han hecho levantar varias veces.

Siempre le recuerda y espera verle su seguro servidor y discípulo que le abraza.

José Giner.

9.2. Carta 2

València, 26 de novembre de 1947.

Estimat i inoblidable Mestre:

Amb veritable joia i emoció vaig rebre la seva del 2/9/47. Cada vegada que la llegeixo em sembla tenir una conversa amb vostè. Quantes coses li diria! M'ha recordat sovint la seva persona i les seves ensenyances. Per molt que vostè s'imagini, no arribarà a pensar com el record seu és contínuament en mi, com hi penso a cada pas i com enyoro el seu mestratge cada cop. Per això espere d'ara endavant escriure-li sovint i anar contant-li coses. Aquests dos mesos passats, he estat massa accelerat a l'oficina per raó d'hores extraordinàries a banda de les set legals, puix que cal treure més ingressos cada cop més necessaris cada dia per la puja de totes les coses més indispensables de consum, les que hi ha. Ja vaig tenir notícies de vostè per mitjà dels amics i la família, i ara m'ha plagut moltíssim de saber com està bo i sa i en plena feina creadora. La seva labor ens és necessària per mantenir-nos vius d'esperit. Quant a mi, l'afany dels estudis, més de mitja vida pensant de fer-los útils. Per a començar a contar-li, disculpi'm si començo per mi: no sé si sabrà que abans d'acabar perguí una cama, retorní a Bilbao, d'on passí ací; he tingut molts contratemps, fadigues i misèries, però acabí els estudis oficials. El treball manual d'oficina em fatiga molt, perquè encara queestic ara bo i sa, he perdut resistència, per això també m'incline cada vegada més a l'estudi com a única diversió i plaer possible, però mentrestant em cal el sou i passe les nits a l'oficina molt sovint; fora d'això estudie, escric, corregeixo els altres i sempre llibres de lingüística -la meva dèria i vici- per bé que hi ha molt repoc a adquirir i a preus inaccessibles.

Fa poc una gramàtica romanesa de Rauta em costava 75 pts. i un llibret sobre el ... de Caro Baroja, 70 pts. Es que ací no hi ha gairebé res de lingüística a les biblioteques i no tinc més solució que anar fent-me la meva pròpia.

Respecte a la meua carta anterior, hi veuria el meu temor a tot el que suposa. Hi ha motius a creure que tenia raó i era prudent d'abstenir-se. Si ara li escric així és per cansament meu, però no ha variat gens el fonamental. Fou Moll, que l'altre dia m'assegurava que podia escriure-li en català, car no hi ha censura, deia, cosa que jo ignorava; encara dubte. En tot cas, em sent el desig de fúmer's de tot i aquí té explicat el motiu d'escriure-li en català. Amb el títol no he fet res en absolut: han sortit moltes oposicions mitjanes, però crec que no és gens fàcil treure res si no es tenen mèrits especials. Se m'apar molt difícil obrir-me pas així, com facilitats en troben altres, per tant em dedique només a estudiar a fons. Porte entre les matèries repassades (totes les dels cursos a la Universitat, posades en net les llibretes i ampliades les lliçons amb la catalogació d'exemples) i les estudiades a fons molta feina d'estudi feta: castellà ben a fons i minucios, català, francès, italià. També he (...) el romanés i l'àrab. No he arribat a assatjar l'alemany com sempre he desitjat, per qüestió de (...)ponible. A l'oficina sóc oficialment políglot de francès i anglés. Aquest fou el mèrit assolit per venir ací (...) sino no. He estudiat bé el Menéndez Pidal i he fet unes *Enmiendas, correcciones y adiciones a la GHC* de Menéndez Pidal sobre el text de la 5a edició que posseïa. Ara he adquirit també la 7a. No sé si remetre-li-les. Naturalment que són en alguns aspectes encertades, però en altres és possible que siguin discutibles. La part més segura són coneixements trets de les seves lliçons (l'ètim de *rincón*, etc.). Heus ací algunes coses, perquè vostè se'n faci càrrec de les coses que em manca seguretat convincent:

§38₃ que *j + a* no es perdria la *y*: *yuntamos, jamás, ayuno* < **eyuno* < *jejuno* rebutjant el *Plantie jajunu* per a explicar la *a* de *ayuno* (que obliga a admetre la pèrdua de *j* davant *a*). És estrany que una forma que no es troba ja en llatí clàssic ni tampoc en llatí vulgar, i també estrany com el castellà, situat entre el català i el portugués que suposen *jejuno* (com el francès, italià i romanés i àdhuc els dialectes italians que tenen *a* és secundària), l'anava a conservar. (Posteriorment he consultat aquest article al *REW* a Barcelona i veig que Meyer-Lubke també en dubtava). En canvi, *jejuno* hauria donat en castellà **eyuno* (com seria decisiu trobar-la documentada): el pas de la *e* a *ayuno* seria fàcil d'explicar per la major tensió de les vocals inicials. D'aquesta manera es defuig la llei de *j + a > desapareix*, i s'estableix la conservació davant *a*.

§ 43₂ "O sin razón prefiere la *b*: *abuelo*". Suprimir l'exemple, car hi ha una raó fonètica en *abuelo* que justifica la *b*: l'assimilació de la *w*: **avolu* > **avuelo* > *abuelo*, cf. *vulture* > *buitre*, *vulture* > *vuichorno* > *buchorno* > *bochorno*, català *vocitu* > *buit*, *buidar*.

§ 46₂ "*sera* 'cerradura' > *serare* 'cerrar'". ¿No serà millor de *serra*?

§ 50₂ Eliminar "ejemplo, por ser voz culta".

§ 11₂ "Las muchas excepciones implicadas" (5a edició).

L'explicació (didàctica) seria:

1r. La *i* tanca la *e* > *i*;

2n. La consonant palatal no es tanca. Exemples ordenats:

1r. *Vendimiat, jibia, vidrio, tiña* < **tinia, navío, *mitio* > *mido*.

2n. *Correa, vezo, -eza, ceja, mancebo, techo.*

126 final, § 23, Explicació de *comprar* a base d'explicar la lliçó apresada de vostè i en el Niedermann sobre els arcaïsmes del llatí vulgar, "pero el latín vulgar (y esto es interesante destacarlo) conservó numerosos arcaísmos [anteriorment he explicat la formació de compostos, la metafoia de les vocals àtones com a conseqüència del primitiu accent d'intensitat inicial i les noves formacions de compostos refets (...)] (más modernizado en algunos aspectos) y así (...) latín vulgar (...) *comperare* mientras el latín culto rehizo un *con - parare*. Ahora (...) el romance *comprar* viene del latín vulgar (k / arcaico) y no del latín literario "ke(...)t" *comparare* hecho en latín vulgar *comperare*" (Menéndez Pidal) parece dar a entender (...) *comparare* > *comperare*.

§ 46 Catalanismos: sobre *faena, añorar*, etimologia de *domingo* < antiguo *domengo* < *dominicu*.

Añorar: el valencià actual més aviat usa *inyor, inyorar* (també però *enyor, enyorar*). Precisament avui he corregit un llibre a punt de sortir d'Almela i Vives i no he gosat retocar-li alguns *inyor* i *inyorança* que porta. També el vulgus usa *ignorar* -que sent com a mot erudit i no arribant a comprendre'l bé, el creu el mateix *inyorar* -en l'accepció d'*enyorar*: *¿No t'ignores de la teua germana?*, sentit dir moltes vegades a dones d'edat-. [Aquesta labor de corregir textos em dóna molta feina i temps a esmerçar]. D'on *añorar* entrà en el castellà per manlleu al barceloní, car no és possible que una evolució semàntica tan especial s'operés també en dues llengües ensems. En canvi, *faena* és d'origen valencià en el castellà. El *REW* dóna *feyna* com a normal català i *faener* > aragonés *feinero*. El tal article caldria corregir-lo: català *faena* (> català oriental (o barceloní) *feina*) [valencià *faena* > castellà *faena*]; derivats: català *faener* (> Mundart Maestrat *fainer* > aragonés *fainero*). He notat que Artola (Castelló) usa *fainer*, a València diem *fa-e-ner*.

§ 94₂ suprimir; la *-n* no és el signe de plural del verb, sinó l'adverbi pronominal '*n* < *inde*.

§ 128₄ "con la conjunción *nin* por *ni* (*ninguno*)". Millor (com en català) per reduplicació de la *n* *neguno* > *nenguno* > *ninguno*; *e* + *n_v* > *in_v* (cf. *quinque, rincón*, pg. *vingar*, etc.).

§ 71 Suprimir "todo lo referente a los vals", és artificios i fals.

11₂ *viuda* < *vidua* sembla un cultisme i no hauria de citar-se en 11₂; "la *i* de *viuda* es la misma *i* de *vidua*": l'anticipació de la *u* és una metàtesi vulgar del mot culte a la recerca de donar-li estabilitat fonètica.

§ 111 Un llarguíssim i monòton raonament sobre l'explicació de les terminacions castellanes en *-er* i en *-ir* en els verbs.

§ 105 id. sobre la diftongació i no diftongació en els verbs en *-ir, -er*.

D'aquesta manera he anat espinzellant per tot el llibre de Menéndez Pidal pensant proposar-li modificacions. Crec que, tanmateix, em caldria una mica de control.

He adquirit i estudiat l'*Hanssen*. He fet exercicis d'etimologia castellana i cada

nit estudie el *Nomenclator* postal fent exercicis de toponímia castellana. També he comprat el *Lapesa* i l'*Oliver Asin* que he llegit molt despai. En canvi, encara no he comprat els 3 volums del *Mio Cid* (text, gramàtica i vocabulari) que supose interessantíssims (un text de castellà antic (sospito que la influència dels aragonesismes és abassegadora), una gramàtica històrica de castellà antic i un diccionari etimològic i lèxic de català antic: això m'imagino que deu ésser el tal llibre, que no he trobat ací en cap biblioteca) però val 224 ptes... Aviat penso rellegir els *Orígenes* i anotar-los. També he fet estudi de gramàtiques històriques franceses.

Sobre el català he recollit lèxic valencià. Estudie el *Suplement* de Moll i les etimologies (dolentes molt sovint) del *Pal·las, Diccionari il·lustrat de la llengua catalana* d'E. Vallés aparegut fa poc. Estudie el *Dictionnaire étymologique français* de Clédat, que he comprat. Al meu darrer viatge a Barcelona he sabut que hom prepara una edició del *Fabra*. Prepare:

1r.- Algunes (mínimes) modificacions ortogràfiques a introduir (...)

M'estranyà que A.¹⁷ em digués que "sí, però...", puix que estimo que totes les altres poden ésser poc necessàries; però aquestes dues són, al meu entendre, les més necessàries de totes; després es podrien afegir alguns casos dels assenyalats per vostè que he comprovat satisfactòriament per tot arreu: *racó, deler* (així es diu a tot arreu), *adelerar-se, melengia*, etc. i comprovat en tots els escrits patoisants. Estic fent una revisió total de tot el diccionari en coses d'aqueix caient i prenent nota de totes les discrepàncies del valencià a fi de catalogar-les. També un estudi de les accepcions de certs mots al *diccionari Fabra* en relació amb el valencià. Una llista dels mots dialectals continguts al *Fabra* que es podrien suprimir per diversos motius (innecessaris, repetits en forma millor, etc.). Id. de mots valencians dignes de figurar al *Fabra*. (arreplega acurada, tria dels mots, ús, significats i ús literari amb exemples). Sovint surten molts dubtes: *farum* sempre havia cregut que era *fera* > *ferum* (Fabra) > *farum* (valencià), però veig que Moll (*Suplement*) dona *farum* (valencià) com a bo. Ara rellegant el *Grandgent* (l'he tornat a repassar minuciosament), he pensat si el valencià *jagant* és comparable als provençal *jayant*, francès *gaant* que cita com a provinents d'un **jagante* per *gigante* del llatí vulgar. Sempre m'havia semblat que *gigante* > català *gegant* > valencià *jagant* per assimilació dins del valencià *e-á* > *a-á*.

També em fixo en els mots erudits: m'ha fet pensar l'exposició d'un senyor de la Universitat de Deusto (Bilbao) sobre l'accent en llatí. Potser siga encertat: en *integu*¹⁸, *tenebra*, *colobra*, el llatí culte sil·labejava *integ-ra*, *teneb-ra*, etc. i en tal sentit, des del primer moment de l'aparició de l'accent d'intensitat, aquest anà sempre sobre la penúltima síl·laba. Més tard podria separar-se *in-te-gru*, *te-ne-bra*, però l'accent continuà sobre la mateixa penúltima, i en llenguatge parlat mai es posà sobre la primera síl·laba. Per tal raó, en les llengües romàniques l'accent és clar: *tiniebla*, *culebra*, *entero*, *cadira*, etc. L'accentuació *íntegro*, *fúnebre*, *fèretro*, etc. seria una invenció dels renaixentistes com a mala lectura

¹⁷ Abreviatura de Ramon Aramon i Serra.

¹⁸ En *íntegro*, la *e* era *e*, però els renaixentistes aplicaven mecànicament la llei de l'accent sense tenir en compte que la *e* seguida de *gr*, *br*, duia l'accent clàssic. (Nota de Giner, situada verticalment al marge dret del full).

del llatí, que persistí fins la introducció erudita dins les llengües populars. Però que tal accentuació no ha existit mai en llatí. En tal sentit, els mots erudits amb accent esdrúixol serien errades i es podrien esmenar corrent l'accent a la penúltima. - També em fica idees sobre l'accentuació acadèmica de mots com *període*, *peciòl*, *Melquíades*, *amoníac*, etc. ¿Perquè mantenir l'estat *ío*, *ía*, i rebutjar de passar l'accent a la vocal següent? ¿No seria millor en els mots erudits en *ío*, *ía* suprimir l'accent i acceptar: *a-mo-ni-ác*, *pe-rí-ode*, *pe-ci-ol*, *aus-tri-ac*, etc.?-

Dins de poc sortirà a l'almanac de *Las Provincias* un article: "Introducción a la toponímia valenciana", en castellà per força per ésser prosa d'investigació (l'únic autoritzat diuen que és poesia, folklore, narracions, etc.), que he hagut de traduir perquè sortís: tenia escrites 40 quartilles resumides, per bé que només és una cosa de divulgació de cara al gros públic, ara em diuen que ocuparia massa espai i l'hauré de reduir a 15 quartilles: en tot cas deixaré només les poblacions més importants. Tot està inspirat en una lliçó de vostè sobre toponímia.

Pense prosseguir la replega i sistematitzar: cercaré col·laboradors a l'Arxiu perquè repleguen formes antigues de tota mena als documents. La part més necessària seria la publicació (dels llibres municipals d'amillament) dels noms de les partides rurals de cada terme. El *Cens* estadístic que publica el Instituto Geográfico y Estadístico és interessant per contenir tots els nuclis de població, però en molts pobles estan castellanitzats els noms, segons he comprovat en alguns casos, malgrat dir que es consignarien tal com es pronuncien en cada regió. Com tota investigació lingüística catalana és sospitosa d'ésser mal mirat, m'he nominat estudis de filologia espanyola segons Menéndez Pidal especialitzat en toponímia valenciana: en tal sentit N.P ha creat la secció de toponímia al Centre de Cultura Valenciana del que sóc col·laborador, i la toponímia és la principal finalitat pública a què em dedique.

Els dialectes que cita els tinc presents, però he experimentat enormes dificultats de comunicacions, no té idea, i fins he sortit per dos dies i he tornat a l'endemà sense passar de mitjan camí: els enllaços són difícils i els diumenges precisament no circulen els autoòmnibus per restricció de gasolina, i no he pogut arribar a Fanzara. D'Énguera li remetré un petit vocabulari. He pensat en col·laboradors. He trobat a Pego Carmel Giner que té diversos encàrrecs. Em cita com a conegut *madróc*, salsa semblant: crec que és el mot. Li he dit que li escriba a vostè. És persona entusiasta, treballadora, però sap poc d'escriure en català, per bé que té un bon sentit del pegolà. Respecte a *angelaga*, és la forma corrent a Alcoi.

L'únic gènere florent és la poesia: hi ha molta rivalitat poètica; ha sortit un nou poeta (hui precisament ens ha llegit el seu): Joan Fuster, d'immillorable impressió, és de Sueca. L'altre dia rebí un llibre d'un d'Alcoi, inesperat: se li han tramés llibres, etc. perquè aprenga ortografia... Un tal Xavier Casp. Van i venen contínuament a fer recitals a Mallorca i Barcelona, amb èxit enorme. De prosa gairebé res. La part pitjor és el carrer i els camps: s'han fet estralls. La gent jove acabaria per només parlar en castellà en uns anys més: molts ja ho fan...

La *Miscel·lània* pot enviar-me-la: un com a prova, cas favorable seguirien els altres. De les seves obres -totes les que conec són fonamentals, imprescindibles- només tinc -de les americanes- l'*Espiguelo* de llatí vulgar i l'*Indianoromànica*.

No sap com desitjo de llegir les altres, puix en totes he trobat lliçons de Mestre. Per cert, que llegint-les i estudiant-les em fa l'efecte d'estar escoltant-lo. Vostè té l'avantatge que no l'interrompen, però jo no puc dir-li cap pensament ni cap pregunta impertinent -aclaracions no calen generalment, puix tot és definitiu, com a Mestre que ja no hi ha res més a dir-. Ara li diré una d'eixes: llegint-lo he recordat coses de Mestre Fabra. Ell volia sempre l'exposició de les coses ben clar "al davant posa la regla ben clara i després digues tot el que vulguis". Li dic açò perquè pensava si no li di(...) si no fóra convenient de cara als possibles lectors profans o poc iniciats o poc interessats en tal o tal altre cas, posar al davant de cada article, encara que fos en lletra diferent, un resum o el resultat del treball, en dos, tres, quatre o cinc línies. Així el lector tindria en poques línies:

1r.- el lector profà, l'essència del que a ell li cal saber;

2n.- un resum de l'article;

3r.- el resultat de l'investigació;

4t.- una guia per a llegir sabent on es vol anar a parar. Per exemple, en la seva etimologia de *deler* (de vegades invertir l'ordre d'exposició: predomini de la síntesi): junt al llatí clàssic *deli:rium*, existia en llatí vulgar *dele:rium*, *deler:re*, segurament d'origen dialectal osco-umbre, que han donat el català *deler*, *delerar* '(significat)'. La grafia *daler* és pròpia del català central, front als dialectes occidentals (tortosí, etc.) i valencians que mantenen les formes amb *e*: *deler*, *adelerar-se*.

Sobre el seu *Diccionari etimològic castellà* estic entusiasmat. Això ningú no pot fer-ho (ben fet...) només que vostè. He sentit Lapesa que es vol fer-ne un ací. Crec que el farien malament. Jo no voldria que ningú el fes abans. Veja si pot accelerar-se una mica, no li passem la ratlla. Ara Moll em diu que també està fent un diccionari etimològic català. Bé, però crec que el castellà urgeix molt més que el català. També necessitem exemplars del *REW* (m'han dit que "esgotat" a Alemanya, si no en trobo aviat un hauré de demanar-li que em faci un *DER* (*Diccionari etimològic romànic*) que substitueixi el *REW* i l'alemany pel català. Estic absolutament convençut que, prenent com a base el *REW*, vostè el podria millorar considerablement i posar-lo al dia i ningú podria fer-ho amb tanta competència. ¿Esperaré el *REW* o no en trobarà cap en eixe país? Aquí he escrit a Itàlia i Portugal i Madrid en va. Sinò, serà cosa de pensar en un *DER* en català i tot. ¿El diccionari etimològic castellà va en castellà? En canvi,(...).

¿Que si tindrà forces per acabar-ho? Si conserva la salut i menja bé -ací no sé si podria...- sí que podrà, perquè de forces no li'n manquen. A més és una qüestió pregona, que es debateix: prestigis culturals al bell mig del camp, més car als castellans. D'ara endavant, la primera autoritat de la llengua castellana serà vostè: tots aquests, substituïts i Acadèmies, aniran a llegir a l'escola, que vostè està fent, i això serà en prestigi del català.

Huguet, és a dir, Gonzalbo, jubilat forçós del del primer dia, ara es cria els naps, cols i bledes en un seu campet i caseta als volts de Burjassot, s'ha tancat a casa seva i no surt mai. N. P.¹⁹ molt bé, millor orientat que mai, per bé que iberista, però en altres coses ha millorat fins l'extrem que és dels meus millors amics.

¹⁹ Abreviatura de Nicolau-Primitiu Gómez Serrano.

Aquests anys ha hagut de reintegrar-se al seu treball, per a salvar l'empresa. Viu temporades a Lisboa. Ara em diuen que tornarà dissabte 29, jubilat dels negocis, de bell nou, i espere que treballarem al Centre de Cultura. Viu al Carrer Gonzalo Julián num. 8 i és president de la secció de toponímia al Centre, reunió amical, tots de casa, al final el president invità a tots a orxata i pastes. Està molt ferm i uniter. -Carles Salvador és ací a València, sense gravetat, fent versos. Adlert-Casp molt actius-.

No he trobat res sobre *visurar* o *girar una visura*.

Sobre el romànic primitiu de València (per abreujar en diré l'edetà, sense prejutjar sobre l'oportunitat d'aquest mot no meditat) les diferències entre l'edetà i els parlars de la meseta arrancaria de la Conquesta Romana degut als diferents graus de romanització que afecta al desenvolupament lingüístic posterior. Hi hagué dues diftongacions a la Romània occidental:

1a.- La condicionada abraça Gal·lia, Occitània, Catalunya, Aragó, València. Les terres poc romanitzades, com la Meseta i Portugal, no l'experimentaren.

2a.- Dos o tres segles després hi hagué la gran diftongació general; en les terres occitanes, catalanes, valencianes no existí, però sí en tota la Meseta, Andalusia i Aragó. Aquest participà de les dues. La formació de les grans unitats actuals dataria de l'època romana i no de la tardana reconquesta com vol l'escola de Menéndez Pidal. Anterior a la Reconquesta, l'edetà era molt afí al català i ben diferent del toledà i parlars del domini castellà. La diftongació condicionada era comuna a l'edetà amb l'aragonés i català, i el diferenciava dels parlars mossàrabs de tota la meseta. L'edetà es diferenciava de l'aragonés en què no diftongava (*terra, serra, cova, nova*) i en açò era igual que el català. Es diferenciava del català en què no havia reduït els triftongs a *i, u*. L'edetà tenia *l- > ll-* (com el català) (i diferent de l'aragonés i toledà). Perdia la *-e* final i la *o* en molts casos especials. Els arcaïsmes típics: *ce, ci > che, chi, nd, mb, uir*. La catalanització eliminà la *-u* final i imposà els caràcters catalans). A les comarques muntanyoses on no es va fer sentir la catalanització perdurà un edetà afí a l'aragonés que acabà per argonitzar-se i, posteriorment, seguí el secular procés de castellanització. Aquesta síntesi és quasi la de vostè. En una altra carta ja li explicaria les proves recollides i els detalls. Espere que em diga si vaig ben enfocat.

Com per escriure-li he aprofitat la guàrdia de la nit i ho he deixat moltes vegades, m'haurà eixit un *pêle-mêle*. L'únic que volia era no deixar passar ni un dia més sense escriure-li. Després ho faré més ordenadament. El saluda el seu s. s. q. e. l. m.

9.3. Carta 3

València 30 de juny de 1952

Sr. Joan Coromines

Distingit i estimat amic: De retorn a València he d'expressar-li la meua admiració i estima de sempre i com el seu record és sempre inoblidable per a mi. De moment m'he trobat amb molta feina a l'oficina i la necessitat d'accelerar la preparació del Diccionari de la Rima amb el tractat de Versificació que projectem. Això ha fet que no he pogut dedicar-me, com jo hauria volgut fer-ho,

a la preparació d'una informació ben feta i documentada sobre les modificacions que caldria fer en la grafia de qualque mot. Però sí he recollit les notes sobre alguns mots que cal atreure l'atenció. Aquestes notes han estat fetes en moments escadussers, com ja li dic, i contenen alguns mots i d'altres algunes coses més generals. Només m'he limitat a assenyalar els mots més necessaris de retoc: l'Institut ja s'ho estudiarà i veurà la documentació que abona els retocs, que existeix abastament: jo m'he limitat a aportar el testimoni valencià (el qual es refereix a haver comprovat totes les peces en diferents localitats i comarques, en l'ús de tota mena d'escriptors i el testimoni dels texts antics).

Al costat de la part purament de vocabulari, he posat algunes coses que no són demanades de fer cap rectificació sinó una mena de suggerència personal per si vostè creu que és digna d'atenció, en el supòsit que no la trobi desassenyada: tal l'accentuació de mots com *fèretre*, *càtedra* o la d'*austriac*, *període*, o la d'*aquari*, *harmoni*, etc. Ja comprenc que aquestes iniciatives més aviat pertorben que altra cosa, però van adreçades únicament a vostè, sense intenció de passar-les a l'Institut ara per ara, i a títol que en resolga breument aquesta consulta: són punts de vista aïllats que se'ns fiquen endins fins que una autoritat ens diu: no va! O bé, potser no aniria malament... El Diccionari de la Rima n'està interessat per tal qüestió, originada per l'estudi de les rimes antigues.

Caldria que l'Institut edités un fullet tri- o semestral amb les modificacions acceptades. Bastaria fer mitja dotzena de còpies (una per a mi, que faria tres o quatre còpies per al altres grups, una per a Mallorca, una per a Miracle, etc.). D'aquesta manera ens evitaríem proposar coses que ja estan resoltes.

Seria no expressar clarament la realitat si no li digués aquesta cosa: Ací a València on fa dotze anys ningú no s'havia preocupat mai ni gens del que fes l'Institut en l'aspecte de correccions ortogràfiques –hom es limitava a seguir el Diccionari Ortogràfic o el Diccionari Fabra I a no seguir-lo en tot allò que no va per al valencià –hi ha actualment una preocupació molt generalitzada, que abraça gairebé tots els bons escriptors i tots els estudiosos de la llengua i que es posa de manifest en correctors i cursetistes, sobre la qüestió de l'Ortografia única per a Catalunya i València, del Diccionari Ortogràfic, de l'Institut, i de les necessàries passes a fer perquè l'Institut “es posi al dia” i retoqui qualque mot escadusser, preocupats tothom pel desig d'arribar a la unitat ortogràfica absoluta, és a dir, no ja allò d'abans: “seguir el Diccionari Ortogràfic i no seguir-lo quan no vingui bé al valencià” sinó tenir un Diccionari Ortogràfic del quals els valencians puguem dir: no us en separeu ni una lletra, seguiu-lo fidelment en tot.

En aquest desig vivíssim d'unitat ortogràfica, més necessària ara que mai, quan el DCBV tendeix a relaxar-la i, per altra banda, a fer-la vacil·lar i fins posar de manifest les errades, el que fa que tothom es preocupi de si l'Institut accepta tal o tal grafia de les que ací tenim l'evidència de la correcció (un *racó*, *darrere*, *vine*). Per altra banda veig que les opinions de Barcelona i València són diferents en una cosa: sembla que a Barcelona hom opina que ara seria contraproduent fer res, que tot retoc seria desorientador i perjudicial, a València la cosa és ben altrament: ací es veu ben clar que les resistències a l'Institut (que existeixen!) desapareixen a mesura que l'Institut demostra la seva bona voluntat d'anar corregint les errades i de mantenir l'eficàcia de la seua activitat donant senyals de vida en l'aspecte de rector de l'idioma quan hom troba gent que diu no poder acceptar tota l'ortografia de l'Institut, qualificada de catalana, sense reservar-se

el seu dret de refusar tot el que no li plagui (i tal criteri ha estat sempre el de gairebé tots els escriptors) i veure que tal reserva l'han justificada gairebé sempre en coses com l'accentuació de les *ee* (d'ací el voler fixar-ne l'ús en valencià a fi d'evitar l'anarquia, dins el meu fullet "L'accentuació ortogràfica en valencià") en un darrere, un sancer, etc. i coses així, la millor manera de convèncer-los és fer-los creure que l'Institut, si alguna forma valenciana és correcta, l'admet, i que poden tenir la seguretat que tota forma correcta acabarà per ésser admesa i que tot allò que no admeti l'Institut és perquè és incorrecte i per tant la millor guia en qüestió d'ortografia serà sempre seguir fidelment l'Institut, no separar-se'n lletra. Demostrant-los les correccions fetes per l'Institut és com millor se'ls convenç (fins Bayarri segueix ara l'ortografia de l'Institut) puix que això és l'ideal de tothom: tenir una unitat ortogràfica comuna i que hi hagi una acadèmia que vagi revisant les formes correctes valencianes (racó, darrere) que s'havien quedat fora i eliminant les formes errades. Tal activitat és molt beneficiosa per a l'autoritat i el prestigi de l'Institut a València i suposo que a Mallorca passarà igual. Per això, suggeria un fullet, encara que només fos de quatre o dos pàgs., en edició mecanografiada si cal, on l'Institut donés senyal de vida lingüística i publicqués els canvis introduïts: el sol fet d'això faria molt bé a l'Institut i a la unitat de la llengua, puix que el sol fet de parlar-ne en les reunions, tertúlies i capelletes o de passar nota als volums lexicogràfics de la llibreria dels canvis aprovats és un acte d'homenatge a l'Institut i d'acatament, al mateix temps que de mica en mica perfeccionàvem el Diccionari Ortogràfic de coses imperfectes (aquell *llaona* per *llegona*...). Si, a més a més, en alguns casos dubtosos o mancats d'informació o documentació, l'Institut es limités a dir que el té pendent d'estudi en espera de millor informació, això podria facilitar l'aportació de dades o documents per a millorar la informació. I també es podria, en algun cas, resumir breument les raons d'algun canvi adoptat, a fi de justificar-lo davant tothom que no el comprenguéssim d'antuvi.

Finalment li prego que si rep aquesta carta m'acusi rebut en la tarjeta adjunta a fi de saber-ne l'arribada.

De l'Institut m'interessa:

P. Fabra: La coordinació i la subordinació, etc.

Diccionari Ortogràfic, 4a edició (el que tinc és amprat).

Carles Salvador, a qui he expressat els seus records i salutacions, m'ha dit si tenia la Miscel·lània Fabra. Ara prepara una nova edició de la seua "Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics", esgotada suara l'anterior edició en poc més d'un any.

M'és grat de saludar-lo amb la cordialitat i afecte de sempre, el seu s.s.

Josep Giner. C. Avellanes 12, València

Barcelona, 7 de gener de 1955.

9.4. Carta 4

Sr. J. Giner i March.

Benvolgut amic:

Tinc diverses cartes de vostè per contestar, i el cas és que és molt tard, vaig cansat i no vull ja deixar la resposta per a demà. En primer lloc, tinc autorització de la Biblioteca de la Universitat de Xicago per a subscriure-la al seu *Dicc. de la Rima* i pagar-ne 8 dòlars, o sigui, en el canvi favorable que he aconseguit, 344 ptes. M'inquieta només la notícia que em dóna que només n'han sortit 6 fascicles, que si la memòria no m'enganya, són també els que ja s'havien publicat pel juny passat (no, crec que m'equivoco i que és pel novembre). Sigui com vulgui, si vostè em respon que l'obra es publicarà sencera, li envio les 344 ptes.; o creu més prudent que ara com ara només li enviï el preu dels 6 fascicles publicats? En tot cas, ja poden enviar els fascicles que han sortit a: Department of Acquisitions, The University of CHICAGO, Estados Unidos (faci'm el favor de no enviar-me aquest exemplar a mi). No em conformo amb l'amable oferta de vostè de no cobrar-me el meu; certament el vull pagar i al preu de tothom: li enviaré el cost dels 6 fascicles així que els tingui sencers.

M'alegro de saber que ha sortit un exemplar del *Sanchis Sivera*, encara que és car; tenint en compte que el 1951 es venia a 35 ptes. Potser en podria provar d'oferir-los-en 250 i si el venen, compri'l immediatament i li envio de seguida els diners (si vostè m'ho aconsella arribaré potser fins a 300).

Amb referència als comentaris que li ha suggerit la nota sobre *faiçó* o *faisó*, no tots són encertats: els últims, que feia en la seva carta llarga, sí que ho són. És un toc d'atenció i res més. De cap manera no sospito de la recta orientació dels autors del *Dicc. Alcover* ni de vostè, i si algú em vingués amb "llevantances" no l'en creuria. Ja no estic tan segur d'En G. Colon, que fa una campanya dissociadora, que em sembla de dordre, que és mal orientada, i de més a més revela informació deficient (*garra* 'arpa, grepa' no ve del cèltic, com ell diu, sinó que és un castellanisme d'origen aràbic, castellanisme com ho prova l'aspiració i desaparició de la *f* de l'àrab *gárfa*, veg. el meu article en *Romance Philology*, vol. I, i en el meu *dicc.*). Els comentaris que li suggereix el *dicc. Fabra* estan bé en bona part, però no tots; l'ús, en les definicions, de mots com *noi*, molt estesos i poc o molt entesos en tot el territori lingüístic, és inatacable, com ho seria si hagués usat *xic*, *xiquet* i àdhuc *al·lot*. *Dur* en el sentit diferent de *portar*? Qui fa aquesta diferència, i en quin sentit? Doni-me'n proves. Només a una persona (barceloní de família tortosina) li he sentit a dir que *dur* difereix de *portar* en el sentit que aquest és 'portar a coll' i *dur* és 'conduir, dur per la mà, empènyer, etc.'; preguntat el *Mestre Fabra*, recordo que em va contestar que ell no havia notat mai tal distinció enlloc; jo tampoc, i res no en diuen ni els millors *dicc.*; tampoc els valencians, i altrament sembla que a bona part del Regne *dur* és poc viu o mort del tot. Dubtaré de l'existència d'aqueixa distinció mentre no me'n doni proves molt fortes. Espero les dades que m'ofereix sobre el timbre de les *oo*.

Escric a Gredos recomanant-los la demanda de vostè i espero que sigui possible segons les seves normes. El primer volum es posa a la venda un d'aquests dies (l'enquadernació s'ha entretingut molt).

Obres citades

- Casanova, Emili. “Aportacions d’Enric Valor a la lexicografia catalana: El Vocabulari Castellut de 1948 d’Enric Valor i Josep Giner.” En Adrià Carbonell ed. *Actes del Simposi d’Estudi i festa Enric Valor*. Alacant: Publicacions de la Diputació d’Alacant, 1996. 147-180.
- . “Una obreta inèdita de Manuel Sanchis Guarner de 1949: Una llista de variants valencianes al Diccionari Fabra de 1932”. *Almaig* 12 (1996): 97-101.
- . “Joan Coromines i el lèxic català.” *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 24 (1999): 567-628.
- . “L’aportació de Francesc Ferrer Pastor a la lexicografia valenciana i catalana.” En Antoni Ferrando & Emili Casanova eds. *Francesc Ferrer Pastor: les paraules d’un poble*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2002. 183-240.
- . “Les monografies toponímiques de Joan Coromines i l’Onomasticon Cataloniae: el cas de la Vall d’Albaida.” En Emili Casanova ed. *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* [València, 18-21 d’abril de 2001]. València: Universitat de València, 2002. 219-278.
- . “El lèxic de la Decadència en els estudis etimològics: el cas del DECat de Joan Coromines.” En Marie-Claire Zimmermann & Anne Charlon. *Actes del Dotzè Col·loqui Intenacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de París IV-Sorbonne, 4-10 de setembre de 2000. Volum III*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2003. 189-221.
- . “L’Onomasticon Cataloniae, de Joan Coromines.” En Albert Turull ed. *Aportacions a l’onomàstica catalana. Actes del XXVI Col·loqui de la Societat d’Onomàstica. Lleida* [26-28 de novembre de 1999]. Lleida: Institut d’Estudis Ilerdencs/Universitat de Lleida, 2003. 97-135. [També en *Butlletí Interior* de la Societat d’Onomàstica 92 (març 2003): 97-135].
- . “El valor dialectal del DECat de Joan Coromines: El corpus valencià.” En Emili Casanova ed. *Studia in honorem Joan Coromines*. Lleida: Pagès Editors, 2007. 327-355.
- . “L’Onomasticon Cataloniae i la Comunitat Valenciana.” En *Actes del XXXII Col·loqui de la Societat d’Onomàstica d’Algemesí*. València: Denes, 2008. 83-115.
- . *Josep Giner, precursor de la Romanística valenciana*. València: Denes, 2010.
- . “Mots expressius valencians entre dos orígens: el cas de *xe, ma, uix, iaio, aüc, bac, xafar, sus, hola, heus* i *enxampar*.” En *Actes del Setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Salamanca: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2012. Vol II, 163-194.
- . “La presenza della toponimia romanza nell’*Onomasticon Cataloniae* di Joan Coromines.” En *I nomi nel tempo e nello spazio. Atti del XXII Congresso Internazionale de Scienze Onomastiche. Pisa, 28 agosto–4 settembre 2005*. Pisa: Edizioni ETS, 2012. 121-140.
- . “Sanchis Guarner i la construcció de la filologia catalana.” En Emili Casanova ed. *Manuel Sanchis Guarner, ciencia, compromís i diàleg*. València: Denes, 2012. 91-112.
- . “La recepció de l’*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines en la Romània.” En Joan Tort & Montserrat Montagut eds. *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d’ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Annex. Secció 12*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2014.
- Coromines, Joan. *Lleures i converses d’un filòleg*. Barcelona: Curial, 1971.

- . *Llengua i Pàtria*, a cura de Josep Ferrer-Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines/Ara, 2017.
- DCEC = Corominas, Joan. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid/ Berna: Gredos/Francke, 1954-1957. 4 vols.
- DCECH = Corominas, Joan, con la colaboración de José A. Pascual. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1980-1991. 6 vols.
- DCVB = Alcover, Antoni Ma. & Francesc de Borja Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Editorial Moll, 1926-1962. 10 vols.
- DECat = Coromines, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial / la Caixa, 1980-2001. 10 vols.
- DIEC1= Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona/València/Palma de Mallorca: Enciclopèdia Catalana/Edicions 62/Edicions 3 i 4/Editorial Moll/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- Ferrando, Antoni. "La proposta de Josep Giner de modificar algunes entrades del Diccionari Fabra (1949); una mostra de la seua col·laboració amb Sanchis Guarner." *Alba* 12 (1997): 151-155.
- Ferrando, Antoni & Santi Cortés. *Obra filològica (1931-1991)*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Denes, 2010 [1a ed. 1998].
- Ferrer, Joan & Josep Ferrer eds. *Pompeu Fabra i Joan Coromines. La correspondència dels anys de l'exili*. Barcelona: Curial/Fundació Pere Coromines, 1998.
- Ferrer, Josep & Joan Pujades eds. *Àlbum Joan Coromines*. Barcelona: Curial, 1997.
- Gulsoy, Joseph. "The Background of the *xurro* Speech of Upper Mijares." *Romance Philology* 24 (1970): 96-101.
- OnCat = Corominas, Joan. *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes/La Caixa, 1989-1997. 8 vols.
- Rafel, Joaquim. *La llengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional*. Barcelona: PUB, 1981.
- Sanchis Guarner, Manuel. "Noticia del habla de Aguaviva de Aragón." *Revista de Filología Española* 33 (1949): 15-65.